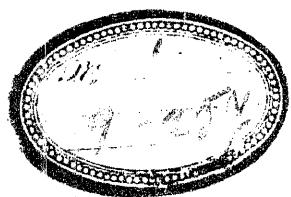

MCMXCVI

CELESTINE DIAZ OF GRANADA

3-a.7.13

0
1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17
18
19
20
21
22
23
24
25
26
27
28
29
30
31
32
33

A
20

257

Del Colegio de la Compa. de J.S. de Granada *B. S. do*
RT8245

TYPV S MESSIA

ET CHRISTI DOMINI

ex veterum Prophetarum
præfensionibus, con-
tra Iudæorum
ἀπιστίαν.

Accesbit תרגום קהלה, Targum Kohaleth,
hoc est, Caldaica Paraphrasis Eccle-
siastis, Latinè versa,

Authore Petro Costo.

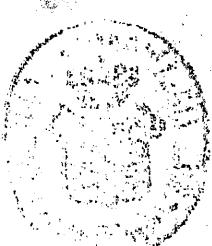

LUGDUNI,
Apud Matthiam Bonhomme.

M. D. L I I I .

CVM PRIVILEGIO REGIS:

Supradictio

P R I V I L E G I U M .

NE QVIS HVNC LIBRVM QVI TYPVS MESSIAE
INSCRIBITVR, ET CALDAEAM ECCLESIASTIS VER-
SIONEM, INTRA SEXENNIVM A DIE FINITAE IM-
PRESSIONIS, ANNORVM REPVTATIONE FACTA, IN
GALLIA IMPRIMAT, AVT ALIBI IMPRESSVM DISTRAT-
HAT PRAETER MATHIAM BONHOMME, ET PETRVM
ANTESIGNANVM, PRINCIPALI RESCRIPTO CONTI-
NETVR. EX QVO ET ILLVD SIGNIFICATVR, EOS QUI
CONTRA FECERINT IN EA CAVSA FVTVROS, ATQVE
SI ILLI NOMINATIM HAC DE RE CERTIORES FACTI
ESSENT. QVI AVTEM EDI SIBI DIPLOMA DESYDERA-
VERIT, APVD LVGDVNENSEM LEGATVM CONSISTAT,
CVI SOLI DE EA RE IVRISDICTIO NOTIO'VE EX RE-
SCRIPTO DATVR. RESCRIPTVM AD AQVÆ BELLÆ
FONTEM NONIS MARTII DATVM, SVBSCRIBENTE RO-
BILLART, ANNO DOMINI M. D. L I I I.

E R R A T A S I C R E P O N E .

Facie 22. linea 18. Domini. 33. 13. recte. 42. 12. טוורה. 53. in margi. pra-
sensa. 69. 10. cōsentaneum. Et eadem facie. linea 18. beata. 102. 1. buntur.
109. 23 conscientia. 127. 1. humana. 129. 5. hic. 139. 12 significationem.

N O B I L I S S I M O E T
D O C T I S S I M O V I C E C O M I T I

D E C A D E N E T , B A R O N I
d'Oraison &c. Petrus Costus

S. P. D.

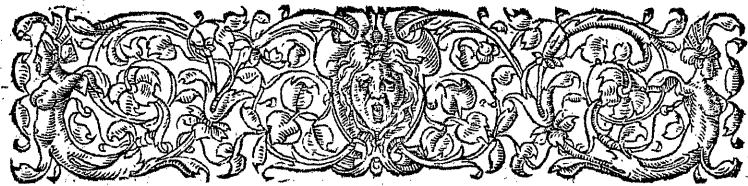
ERFECIT veteris il-
la quæ tibi cum literis cō-
fuetudo est, et præstans in
omni genere rerum do-
ctrinæ tua, ut libellus iste
noster in tuo nomine ap-
pareret. Qui et si forsan
peregrinus ad tuos adue-
nit, neque ijs distinctus
rerum verborumque insignibus, ut pari cum ca-
teris lectionis tua laude dignetur, cui tamen iustius
quam tibi tantæ controversiae arbitratus notio'ne de-
ferretur, habui neminem. Itaque alacres cognitionem
impetravimus, et rem totam in auditoriu tuum in-
ducifecimus, ut ad æquitatem causæ, pro qua nobis
omnis in hoc libro propugnat, tantus cumulus
accedat authoritate et gratia tua, quanti illam à
te fieri longa pietatis et virtutis tua apparitione
perspeximus. Est vero tibi gloriosum, quod Carolo
Magno imperatori et regi regum fuit honestum,

A ij

affecta iam etate in grauioribus studijs acquiescere: nobis forsitan condonandum, si te discendi cupiditate inflammatum, & quodammodo in cursu contentius versantem, ad otium quietemque reuocemus. Quod si nonnullis in locis oratio nostra tibi videbitur incitator, vel etiam plus contentionis habere, quam rei à qua omnino haustos & delibatos animos habemus, defensio postularet, ignoscet velim homini pro aris & focis, pro delubris & templis, denique pro Deo immortali & liberatore orbis terrarum dimicanti. Consentaneum verò fuit in re primum veteribus Hebraeorum monumentis tradita, maximèque cōtra eos qui Hebrei & esset nominari volūt, locos ex Hebreis voluminibus proferre. nam sepe in scripto quæstio est, & plerunque ad rem, quæcumque sit quæscriptione explicanda est, ex authenticō ipso plurimū authoritatis & splendoris accersit. Quod meo iudicio nihilo offendet eos qui Hebraicē non nouerunt: Latinam enim interpretationem, velut è vestigio sequi fecimus, quæ illis Hebreis quodammodo prætergressis cumulate satisfactura est. Vale. Lugduni, pridie Cal. April. 1554.

Διστριχον πέπες η προμάχος εἰς τὸ
πέπες η Κορσά βιβλιον.

Ξύμφερον ιω̄ ἐγέληντος, βιβλία τῶν τε κυκλεῖτω.
Εἰ δὲ φιλῆ δ' γλυκὺ, Εμέλι τ' ἀντεχέδ.

TYPVS MESSIAE.

O G I T A N T E M M E , vir præstantissime , tibi eius sermonis , qui mihi cum Iudaïs de fide & religione Christiana fuisset recognitū descriptūm q; facere , acerba sane , & ple- na mœstitia recordatio propè ē cursu reuocauit . Nam quæ tam constans , tantaque seculorum antiquitate consignata in hominū Christianorum ani- mis inueterauit opinio , vt in communibus istis mi- serijs homo à natura bene informatus non vehe- mentius commoueri queat ? Nos verò etsi sub eo principatu degimus , in quo longissimè ab his malis absūmus , eaque quasi maximis interiecti spatijs videmus : quia tamen & liberalius est , & ad homi- nis dignitatem aptius , se se mundi ciuem existi- mare , quam vno ciuitatis concludi loco , dabis op- inor hanc veniam iusto dolori nostro , si aliarum gentium calamitatem in domesticis malis ponamus . Quid est igitur quod tam latè imperans cupi- ditatis sitis eas hominibus tenebras offuderit , vt vberiore prouentu adducti , Iudæos nomini popu-

*Vfus Iua-
dorū Chri-
stianis per-
nicioſus.*

loque Christiano testatos hostes in colonias suas admiserint, eosque velut ciuitate, agro & vacatio-
ne donauerint? Nam vt interim omittam nō cen-
tesimas aut semisses, sed graues illas vsuras, quæ an-
no sortem alteram refecerint, quibus contra Late-
ranensis concilij authoritatem apud Christianos
Iudei in creditum eunt, qua tandem re fides nostra
magis in periculum veniat, quam illos aliquo ve-
luti caduceo tutos inter nos versari, vt ijsdem por-
ticibus, & eodem ciuitatis iure censerit. Accedit o-
mnium longè perniciosissimum, quod & seruitia
Christianæ conducta habent, & lèpissimè illorum
operis abutuntur ad inuidiam nostram. Quæ etsi
confianci- non eo iure illis seruant, quod Constantinus Sacra-
num. tissimus princeps videtur lege esse complexus, quem
& Pontifices maximi decretis suis posteà sunt imi-
tati: videatur tamen plurimum & ignominię & of-
fensionis habere, si serui Christiani, dum rem fa-
miliarem tueri volunt, ad Iudeorū clientelas cōfu-
gerint. Quid enim est tam flexible, tamq; parùm
constans & perpetuum, quam opiniones vel de fi-
de, aut etiam alijs de rebus, animis eorū ingenitæ,
qui dominorū authoritate & vultu deterriti, faci-
Indeorum. lè in contrariam sententiam pedibus eant? Quam
petulantia. non igitur illis peccandi illecebram humanitas
principum afferat, qui apud nos captiui & ex iure
gentium seruitutis nexu obligati, audent Christianis. *וְעַזְמָה תִּזְמֹנָה* hoc est, verbum de verbo trans-
ferentes, pollutionem & incircuncisionē, aut si quid
aliud grauius conceperint, obijcere? Quia igitur in
tantis

tantis temporum & morū erroribus ita versamur,
vt nos vel ipsum peccare delectet, & in tam pro-
pinquum discrimen propè iam adducti sumus, vt
in maximis opinionum fluctibus, & dissentientibus
hominum familijs ne veritas quidē ipsa sibi cōsen-
tire videatur: ea res mihi hoc potissimum tempore
non mediocriter labanti Ecclesiæ opem tulisse vi-
sa fuerit, si Iudeos omnes, qui ex publicis Christiano-
rum contentionibus & studijs, voluptatem fru-
ctumq; capiunt, tāquam Herculeanam partem (vt
ait Plautus) superis offeramus, & eos longè à Chri-
stianis decidamus. Quis enim nescit multos ab eis
in sermone quotidiano & disputationibus, de con-
stantia Christianæ religionis abduci, & in parùm
conuenientes sententias rapi?dum illi id agunt ma-
xime, vt sacros Biblorum libros, quos suos nō de-
sinunt prædicare, peruerant: dūmque plurimum
facultatis ad eos attulisse videri volunt, in apertis-
simis rebus & locupletissimis de Christo testimo-
nijs propemodum caligant, & produnt infantiam
suam. Iam verò ne semper religionem meditemur
(pro qua tamen viro sapienti omnis suscipienda est
dimicatio) quid ad Reipublicæ tranquillitatem
aptius esse potest, quid ad ciuitatum gubernacula
accōmodatius, quam flagitiosa ista mancipia à po-
pulo Christiano secessionē facere, quibus statibus,
in ciuitate quies & splendor retineri non potest?
Quid enim aliud agūt, quam vt bonorum ciuium
fortunas euertant, patrimonia diruāt, & conflatis
vsurarum additamentis ad perniciē plurimorum,
rem suam domesticam augeāt? Ac si licet in rebus

afflictis initia quærere, quis ignorat cōgressu & Iudeorum communitate Christianos in omne genus auaritiae prop̄esiores factos, & ad omnia scelera licentiores? Iam enim ad eum statum res nostræ cōstiterunt, vt in rebus cōtractis & fœnore exercēdo vel Iudæi esse, vel proximè Iudæos imitari videamur. Vbi sunt igitur sanctissima illa conseruandæ & tuendæ inter homines societatis iura? Vbi cautiones benefic̄tiæ, qua (vt inquit Cicero) nihil naturæ hominis accommodatius? Vbi hospitalitas illatā opere à Theophrasto cōmendata? Quem quæso Christianorum non cum quadam miseratione mouet hospitalis ille Cimonis Atheniensis in curiales suos Laciadas animus, qui vt illis villæ patarent suæ, colonis imperauit? Egregium profectò ciuem, & dignum qui inter Christianos Christianus nasceretur. Pudet certè me vti nostrorum exéplis, quos qui est genere & cognatione proximus ad liberalitatis & benefic̄tiæ officia inuitare nequeat. Tanta est apud eos in collocādis beneficijs remissio, vt quò quisque propior est, hòc in eum conferatur benignitatis minus, & in meritorum ratione potius fortunam quām mores sequantur. Qua re quid & homini & Christiano turpius? Iubent Philosophi nos in tribuendis officijs alacres esse. Et quemadmodum (vt Chrysippus dicebat) clypei causa inuolucrum, vagina autem gladij, omnia verò hominis causa generata & facta sunt, sic & homo hominis causa: ita tamē hodie res se habet, vt præclarè cum eo actum existimari possit, & sibi ab

Hospitalitas.

Cimon.

Christianorum animus parum Euangelicus.

Charitas Philosophi et.

Chrysippus.

ab alio impertitum beneficium putet, si ab illo leuissima aut certè nulla iniuria discesserit. Sed ne veteris sapientiæ præcepta apud eos proferamus, qui se, non dicam, sapientes, sed ne Philosophos quidem esse voluerunt: quām præclara illa, quæ in Euangelicis libris de pietate, & retinenda inter homines beneficiis ultrò citrōque habitis societate & iustitia, diuinitus tradita sunt? Iubent ergo nos beneficos esse, non tantū in eos quos nobis aut natura aut fortuna necessitudine colligauit (hæc enim publicani, atque adeo immanissimi quique præstare solent) sed & mutuo & cæteris officiis demerendos etiam illos, quibuscum nobis nulla neque familiaritas, neque notitia est. Hac enim re ceteris Ethnicis pietate præcellemus. Addunt prætereà te obsequenter & meritorum magnitudine officiosum esse debere, non iis tantū à quibus propter amplissimas opes referri tibi gratiam speres, sed & hominibus haud magna in re, à quibus propter angustias vitæ, benefacta & pecuniam tibi refici sarciriq; posse non iudices. Qua re iis qui Christum non norunt, facile probitate antecedas. Verè autem si volamus iudicare, totius fidei nostræ seminarium charitas est, quæ omnes virtutes una est complexa: quam tamen tempora ista (quòd tanquam rationum conturbatrix patrimonia & hæreditates expilaret) omnium credo suffragijs ab Ecclesia repulerunt. Prætereà in collocandis filiabus, Dij boni, quanta apud nostros diuinarum admiratio, quantumque virtutis & morum despctus! Quo in gene-

*Φιλαδελφία
Charitas Eu-
angelica.*

*Malus mos
in maritadis
filiabus.
Themisto-
cles.*

rogaretur, vtrum viro bono pauperi, an minus probato diuiti filiam nuptum daret, respondisse fertur: Malo virum qui pecunia egeat, quam pecuniam quæ viro. Cycnea certè vox hominis non Christiani: à cuius sententia mirū quam hodie alieni simus. Licet autē nobis hanc gratiā Iudeis acceptam referre, qui patrum nostrorum memoria se in uniuersam Europam effuderant: quorum opera (vt sati superque testantur vetera historiarum monumenta) tantæ calamitates populo Christiano allatae sunt, vt nonnulli principes referente populo, eos regnis & imperiis suis discedere iussent, & in illos publicas proscriptionis tabulas proposuerint. Neque verò mirari desino quid caussæ est, quod cum populus Christianus tam sanctè & religiosè pietatem coluerit, vt Mahumetanos omnes, & id genus infidorum à se relegaret: tantum de suo iure discesserit, vt Iudeos multis nominibus nobis infestiores, in fidem reciperet & ciuitate donaret: quorum animus (vt in eorum scriptis videmus) sanguine nostro expleri non potest. Tanta est in eis libido vindicandi, vt homines religiosissimi, qui se hereditatem Domini & gregem pascuae eius aribus inculcant nostris, non vereantur in sermonibus suis asserere, Homini sapienti, eique qui se totum ad nutum Dei voluntatēmque conuerterit, propulsandam esse iniuriam, & priuatas contumelias ad domesticam vindictam & pœnam deposcendas. Quo quid à veteribus illis Iudeis alienius? quorum alij splendore bene actæ vitæ, alij dolorum tolerantia & animi magnitudine implerunt orbem

orbem terrarum gloria nominis sui. Horum sanè constans memoria ad posteros dimanauit: præclarissima autem illa virtutis & excelsi animi seminaria cum authoribus suis conciderunt. Hoc verò istis vnum est reliquum, quod fallaciis & stipulatiunculis suis à Christianis corradunt & consequuntur.

Ac erit profecto tempus, quo non multum extra rem excurrentes, nonnulla de illorum Messia pertingamis: quo in genere mirum quam varia & ridicula in eorum libris ab illis exponatur. Primum quidem Rabi Mose Bar Maimon, vir apud eos *R. Mose*, singulari ingenio & doctrina, aduentum Messiae inter מִרְקָע, hoc est, præcipua & summa fidei Iudæicæ capita numerauit, cùmque qui contra sentiret & hereticum, & in omnium longè maximo errore versantem ausus est prædicare, neque illi futuro seculo possum esse salutis præsidium. Quod et si ab omnibus fermè Iudeis concursum est, Rabbi tamen Hillel falsam eorum expectationem esse iudicauit, qui sibi venturum aliquando Messiam promitterent. Iam enim eum (inquit) Ezekiae Regis Ierusalem tempora obruerunt. Quæ verò toto veteris testamenti corpore de semine Dauid fusa latissimè visuntur, quæque ex tot testimoniorum, reliquis Iudeis animus præfigit boni, ea ad Ezekiam Regem traducenda esse arbitratur. Quod et si huic pro scelere ponendum putent omnes: non tamen cum sacrifissi aut alicuius nefarij criminis reum peragi debere *R. Ioseph* contendit. Quanvis enim de Messiae aduentu, ex Iudeorum sententia impunè addubitare queat nemo: sic ta-

*Excursus de
Meſſia Iu-
deorum.*

Ikarim.

*In libro
Ikarim.*

men statuunt ipsi, vt qui omnino Messiam venturum neget, non tamen fidei Iudaicæ pugnasse, aut eo nomine tanquam de violata religione, ad pœnam expeti posse videatur. Res enim illis ex eo genere putatur esse, quæ non ex scripturæ contextu, sed potius ex Cabalæ mysteriis deprehendi queat.

*Aduentus
Messiae quæ-
do.
Hagada.*

Quod an sit verum, à nobis postea copiosius. De Messia verò natuitate constans apud nonnullos fides est, vt in libro **הגדה** legitur, illum iam à multis seculis, secundi templi tempore natum esse.

*Messias Ro-
ma.*

In qua quidem sententia Talmudæi sunt, apud quos legitur R. quidam Iosue filius Leui interrogasse Eliam, quando venturus esset Messias: cui Elias, Jam venit, inquit, & Romæ cum pauperibus degit. Neque eum (vt subiicit) fecellit opinio.

Romam enim profectus, ibi Messiam inuenit. Alij verò vt hominibus piis, & quibus veritas ipsa longè notior est, aditum contradicendi intercluderent, résque tam commentitia mysterio quodam, & longè à sensibus posita ratione sese ipsa tuetur, ei in **ןען**, hoc est, amœnitatis plenissimo viridario, quod & **פרדס**, hoc est, Paradisus appellatur, habitandi locum præstituerunt, ibique tandem cum Elia Propheta moram facere, donec ab eo, oleo illo lætitiae inungatur, eiisque aduentus ad Iudæos omnes non solum fama, sed lætitia peruagetur. Quo loco quām crebri de eo clamores, qui concursus populorum, qui nationum plausus! In eum omnes gentes spectabunt, ad illum

*Messias in
Paradiso.*

omnium nationum ora & oculi conuertentur. Atque hoc erit tempus, quo Iudæos omnes in vniuersum

sum

sum orbem dissipatos palantesque, & diurna captiuitate defatigatos, vtque illi loquuntur **נדה ישראל**, ad ciuitatem sanctam & montem Moria vocet, & collapsam illam imperij Iudaici maiestatem restituat; tertiumque templum venerationis & splendoris plenissimum instauret: in quo Iudæis omnibus & maius & vberius quām in ipso Deo positum est perfugium. Ad illud enim omnes illorum spes & expectationes considerunt, sub eius tutela & præsidio iacet futuri illius principatus amplitudo. Alij verò analogia & scripturarum comparatione freti (credo equidem quod opinentur Christianis metum ex illis commentis afferri posse) aliud quiddam excogitarunt. Ut enim Democritus bina quædam rerum principia & veluti duos Deos constituit, Beneficium & Poenam, sic & illi (in quibus est R. Joseph, qui nonnulla ex Hebreo in Caldæum transtulit) similitudine quadam nascientis synagogæ suæ, duos Messias statuerunt: **בר יהודת בר אפרים**, hoc est, filius à summo capite Iuda: alius autem filius Ephraim, nominaretur, primo longè dignitate inferior, quique ultimo supplicio afficeretur: sed tamen ab alio ad vitam excitaretur, illiusque beneficio adhuc viueret. Quorum opinio R. Mosi in libro Iudicium non probatur, qui nullum alium quām Dauidis filium cum imperio Messiae ventrum censet. Verū, vt prima illa apud Ægyptios Iudæorum captiuitate, cùm Deus optimus maximus ea quæ iuramenti religione, & velut conceptis verbis facturum se receperat, vellet dissolue-

B iii

*Psal. 147:
Esaie 56:**Democritus:**Duo Messiae
Iudæorum.*

Moses & Aaron. re, duos illos Israëlitatum antistites præstantissimos excitauit, qui vario onere affectos Hebræos ab iniuria turpissimæ seruitutis assererent, & quasi vindicta manumitterent. Hi sunt Moses & Aaron, penes quos eius muneris summa reciderat, quorum opera in publico Ægyptiorum luctu Iudaicus populus patrias illas maiorum sedes repeteret: cuius splendor varia certè fortunæ vicissitudine, ad ea tempora seruaretur, donec Seruator noster Iesus Christus nativitate & passione sua onus peccati ab humeris omnium depelleret. Quem cùm populus ille suis, & tot beneficiis sibi coniunctissimus (vt erat, teste Mose, קָשֵׁי עַזְרָא, hoc est, durus ceruice) non cognouisset, expectationem illam Messiæ longioribus temporum diffisionibus traxit, & ad hoc usque tempus in eodem errore versatur. Qui quod est veritus, ne quos sibi veritas aduersarios conciliasset, labentibus seculis infestiores haberet, inuolucra quædam adiuuenit, & explosis Ioanne Baptista & Seruatore nostro, se in alios duos libertatis Iudaicæ (si Diis placet) vindices assiduos, & Rabinorum disputationibus effectos, reiecit. Et quemadmodum Moses (ad quem totam hanc de Messia sententiam referunt) adhuc in cunis apud Pharaonem Ægypti Regem educatus & alitus est, quumque paululū ætate processisset, maxima apud eum autoritate & gratia valuit, multisque honoribus ordinatim est perfunditus: donec iubente Domino cum his mandatis ad Pharaonem venit, *Exo. 4. & 5.* שָׁלֹךְ אֶת־יִשְׂרָאֵל, hoc est, Dimitte populum meum, ut sacrificet mihi. Qui cùm verbo Domini

Pharao.

mini audiens esse nollet, & animo ad malum durato imperata Dei traheret, post maximas patriæ calamitates, in mare cum ingentibus copiis demersus est. Eadem ferè de Pontifice Romano (quem דָּאָפִיל יְהוָה, hoc est, Papam vocant) in deambulationibus suis effinxerunt: in eum, opinor, hoc nomine iniquiores, quod homines totius antiquitatis & rei gestæ ignari, quia à Romanis deletam euerfamque Ierosolymam, abductosque se captiuos per manus acceperunt, suspicantur eius expeditio Papam principem fuisse: qui eo tempore tam erat obscurus, vt ne à suis quidem cognosceretur. Educabitur igitur (inquiunt) in aula pontificis Romani futurus ille Messias, summósque apud eum magistratus geret, & multū gratia & studio in populo poterit, seq; ita habebit, donec ex edicto Domini Papam cum his mandatis adeat: Sic dicit Dominus, Dimitte populum meum ut sacrificet mihi. Quæ res Papam & suorum animos nouitate legationis tam est exasperatura, vt diuin illi præscripto omnium sententiis nullus relinquatur locus. Eum igitur exitum tota hæc fabula habitura est, vt cùm Papa neque Dei iussis, neque contentione Messiae sui ad hanc rem adducatur, ille & vniuersa Roma in direptionem abeat. Id enim locupletissimum Iudaicæ libertatis testimonium ex Rabinis audent prædicare, quum Roma penitus fuerit excisa. Sic vero res se habebit, vt Messias populum illum suum ex omni terrarum orbe conquisitum, ad terram Israël, vetus & sanctum maiorum patrimonium, cum imperatoriis manubiis sit deducturus. Eum

*Apipitor
Pontifex Ro-
manus.**Messias a-
pud Papam
educandus.**Roma à
Messia ex-
cindenda.*

Messias Christianis infestus.

ergo Messiam expectant, & rerum gestarum magnitudine & imperij gloria præstantem: alteruni credo Liberum patrem, & Ammonis filium, aut orbis vastitatem Tamerlanū Tartarum, qui tot victoriis Christianos profligauit. Quisquis enim illis Messias futurus est, eos qui Christo nomina dederint sub iugum mittet, ad Iudaismum quounque tormentorum genere adigit, & ad defectionem à fide Christiana mala mansione solicitabit. Eos autem quos sub nomine Gog & Magog scriptura designat (qui ex Iudæorum & Mahometis in Alchorano, & Azoara 28. rano suo sententia, angustiis præruptorum montium, & vallo muroque æneo putantur ab Alexandro Magno esse conclusi, neque ex his vinculis eruptionem facturi creduntur, nisi ad tempora Messiae, vt cum eo de imperio, armis decenter omnino conficiet, miscebit omnia, nulliparcet, cunctos ad pœnam vocabit. Eritque non humanitate & benevolentia stipatus inter suos, sed armorum metu: ~~quo~~ quid à Messia Domini alienius? Quid verò minus auribus & expectatione pij & religiosi hominis dignum esse potest, quam audire Messiam & Vnctum Dei his ipsis affici voluptibus, quibus vel homo impurissimus operam dare sine incredibili verecundia non potest? Nam præter id quod illum imperandi cupidum & popularis gloriæ summè appetentem faciunt, addunt ei & concubinarum greges, & Regum filias planè innumerabiles illi nuptum datas. Reges enim gentium (vt inquiunt) sibi plurimum honoris & iudicij tributum existimabunt, si illi filias suas in matrimonium

Messias inter greges concubinarum.

nium elocauerint. Hæc quām sint, non dicam à Messia, sed ab homine, vulgari & humana sapientia prædicto alienissima, omnium sit existimatio. Atque vt eorum genus cæteris populis dignitate prestatore videatur, statuunt è gente Iudæorum Regiam, quæ vt inter cæteras principem obtinebit locum, ita Messiae in coitus perpetuos usus deseruiat, ob idque eam שָׁגֵל vocant: cæteræ autem etsi habentur vxorum loco, nūquam tamen ad Regem Messiam accedant, nisi illis nominatim condixerit. Hæc tam absurdâ probari posse contendunt ex Psalmo Dauidis 45: vbi tamen de Salomone Regem sermonem fieri, nemo nisi antiquitatis imperitissimus non iudicauerit: quanuis & similitudine quadam humanæ imbecillitatis, Messias adumbratus videatur. In eandem etiam sententiam citant illud Esaiæ, יְרָאֵה וּרְעֵה אַרְיךְ יְמִינְךָ וְחֶפְץ בְּיַדְךָ, hoc *Esa. 53.* est, Videbit semen, producit dies, & voluntas Dei in manu eius. Sed tamen quid non in sermonibus & disputationibus suis audeant, qui quibuscumque rebus fieri poterit, retinendum sibi veterem Rabiorum cultum statuerunt? Tales certè qui sunt, deteriores sunt impulsi. Quia verò in hanc rem tam longè nostra euagata est oratio, non omittam quæ Talmudæi de Messia adducunt. Volunt enim olfactu & narium iudicio mirè præstantem, & omnibus qui unquam fuerunt longè superiorem fore. Nam (vt inquiunt) hoc sensu abdita & arcana legis cognoscet, dignitatem à turpitudine iudicabit, consequētia cernet, principia causasque rerum, & quasi antecessiones præcipiet, & hac veluti nota à

*Messias esca
et tu stupendo.
In libro
Sanhedrim,
hoc est Indicu-*

cæteris censemur. Eoque spectasse Esaiam credunt,
Esa. 6. quum ait, **לֹא לְמַרְאָה עִנּוֹן יְשֻׁפּוּת**, Non in visione
Barcosiuæ
Pseudomebiæ
as. oculorum iudicabit. Atque hanc esse causam cur
Euseb. 4. de
bißor. Eccle
fiaſt. impius ille Barcosiuæ (quem Eusebius Barcocabam
Concurſus ad
Messiam. vocat) qui iam centuriatis fermè comitiis Messias
Angeli In
deis in via
comites. erat renuntiatus, quique multis signis & prodigiis,
omnium Iudeorum suffragia prensauerat, magi
ſtratus amplitudine abrogatus est. Cùm enim pe
nitiora illa Cabalæ mysteria & arcana (quibus po
tissimum ex Iudeorum sententia, abscondita sacræ
legis continentur) olfactu solo non posset iudicare,
neque eo sensu animum in homine facile principem, notionibus & intelligētiis æquaret, ab omni
bus desertus, pœnas temeritatis luit. Cùm autem
aduentus Messiae ad omnes Iudeos percreuerit,
iam ex principum & populorum manibus arma
excident, visque omnis conquiescat: neque erit
quicquam quod Iudeos incredibili Messiae sui de
ſyderio incensos, quò minus ad eum receptum ha
beant, retardare queat. Ne autem (vt ipſi inquiunt)
itinerum difficultas hominibus piis, quorūque ſa
lus & gloria Deo pergrata eſt, tedium & ſatieta
tem afferat, habitis opinor, ex omnibus Angelis,
qui in cælo beati æterno æuo fruuntur, delectibus,
stationarios quosdam ſibi conscripſerunt, quorum
præſidiis & comitatu, non tantum ad tutelam ſui,
ſed etiam ad viæ leuationem vterentur, eisque du
cibus defyderatum illum Ierosolymę portum con
tingerent. Quosdam autem ex Angelis in itineri
bus disposuerunt: calones opinor, eos & lixas arbi
trati, qui æquatis & refectis viis, montium edito
rum

rum difficultates ſummouerent, vt æquiore loco
Iudeis ingredi liceret. In cuius rei fidem citant il
lud Malachiæ. Malach. 3.
הֲנִי שׁוֹלֵח מֶלֶךְ וּפְנֵה דָרְך לְפָנִי,
וְפָתָם יָבָא אֶל הַיּוֹלֶדֶת אֶת־אֶתְמָמָקְשִׁים
idest, Ecce ego mitto Angelum meum, qui
verret viam ante me, & repente veniet ad tem
plum ſuum Dominus, quem vos queritis, &c.
Quid verò ſtultiſ, quām ex eo Esaiæ loco glo
riam aucupari, dum ait, **כָל גַּיא יִנְשָׂא וְכָל חָרְבָּה יִשְׁפָּלוּ**, Eſa. 40.
Omnis (inquit) vallis exaltabitur, &
omnis mons & collis eleuabitur. Ex quo euentu
rum Iudei opinantur, dum ab ipſo contextu non
recedunt, vt montes illi, quos iter facientibus fa
ſtidium afferre ſepiſſimè vſuuenit, reliquo ſolo
æquentur. Ita fiet, vt & magnis itineribus, & ſum
ma etiam animi delectatione ad constitutum lo
cum contendant. Atque vt illis & ætate proue
ctioribus, & fortunatioribus eſſe liceat, infestum
hunc & valetudini non admodum amicum aërem
clementiſimo cælo commutabit Deus: cuius beni
gnitas tantum roboris & ſanitatis omnibus Iudeis
allatura eſt, vt veteribus illis quos nongentos an
nos compleffe referunt historiæ, vitæ diuturnitate
non concedant. Atque eò pertinere putant quod
scriptum reliquit Esaias, Aér commis
tatus. **הֲנִי בּוֹרָא שְׁמִים חֲדַשִּׁים וְאֶרְץ חֲדַשָּׁה וְגַם**
idest, En creo nouos cælos &
terram nouam, neque poſthac priora replicabun
tur. Quid multa in pabulationibus & frumenta
tionibus felicitatem animo anteuertunt, & natu
ram tritici ad ſtabilitatem vineæ conantur tradu
cere. Nam vt ipſa vitis ſemel ſolo commendata,
Seges commis
tate.

adhibita aliqua in repastinationibus & stercoratione cura, quotannis vberes & diurnos agricolæ fructus affert: ita in segetibus culmus ille geniculatus multis seculis terra continebitur, & fructum feret: neque in posterum annorum serie repetitus labor miseros colonos enecabit. Eamque mentem ad Hoseam afferunt, dum ait, כה אמר יי' יהוּ דָנֵן וַיְפִרְחֹזֶנֶן כָּנָפָן.

*Hosea 14.
Feret cura
ia.*

Viuiscabunt (inquit Dominus) triticum, & florebit sicut vitis. Addunt præterea de natura animalium. Nam vnumquodque animal eam naturam recipiet, quam primis illis seculis in arca Noë habuisse auguratur ipsi, & mira quædam & stabilis erit inter illa coniunctio. Nam & leones ipsi, cæteraque animantia, in quibus feritatem videmus, facile in consuetudinem venient cicuratæ & mansuetæ vitae. Quam rem probari posse existimant, omnia ad nudam literam referentes, ex eo loco vbi de probis & sceleratis Propheta ait, זא בְּאַב וּתְלַהּ יְרֻעָן כָּחֵד. Leo (inquit) & agnus simul presentur. Quorum sententia R. Mosi Ægyptio non probatur, qui in הַלְכֹות, siue in disputationibus, quas ad librū Iudicum addidit, refutat eos, quibus tantopere in rerum natura commutationes placet. Hæc sunt, quæ vt generi suo lumen afferrent, quasi ex veterum Aboriginem seculis repetita, Iudei in suam familiam traduxerunt: dum illi solos se in consilium adhibitos quiritant, nihilq; esse tam aut magnificum aut reconditum, cuius non Deum optimum maximum debitorem sibi, velut ex calendario citent. Quis enim risum teneat, quem audierit R. Kimhi his verbis cum Domino rationes ineun-

Ezai. 65.

Halachoth.

Kimhi.

ineuntem, לֹא דִ שְׁתוֹצִיאנוּ מִן הַגְּלוּת אֶלָּא, Non est (inquit) satis, vt tu nos ab hac captiuitate liberes, sed vt rebus cumulationibus augeas, quam ante captiuitatem vñquam accidit. Item & alio loco fructum Pronœæ & prouidentiæ Dei ab hominibus reliquis semouet, neque vniuersum mortalium genus Deo curæ esse censet, nisi quantum in rem Iudæorum esse possit. Non viderunt homines inepti ad mentem & prouidentiam Dei nostra pertinere, quorum res gestas & reliqua monumenta nunquam cognitione attigerunt. Quid, qui ne à mortuis quidem temperauerunt? Neque enim solùm viuis Messiae aduentum fructuosum fore afferunt, sed & mortuos virtute & rectefactis claros in societatem & velut patrimonium gloriæ vocant. Eos enim (vt aiunt) ad vitam excitabit Deus, vt oculos æqualium suorum felicitate, & Israëlis pace expleant, hæcque lætitiae vsura viui perfruantur. Improbos vero nec summo illo iudicij die à morte excitandos, probari contendunt ex illo Dauidis loco, עַל כֵּן לֹא יָקְמוּ רְשָׁעִים בְּמִשְׁפָט וּכְךָ: Ob id non resurgent impij in iudicio, neque scelerati in corona iustorum. Quod tamen Christianis aliter iudicatum est. Neque enim iudicio illo resurgent impij ad vitam & salutem. Qui enim dicetur surrexisse, qui vel ipso momento sublatus est? Hæc illi de principatu & imperio Messiae passim in libros contulerunt, vt posteros tot iam annorum seculis desyderio confectos, & expectatione retinerent, & aliquam in spem adducerent proximè imminentis

Psal. 17.

Amos 1.

*Judæi à mor
tuis excitādi.*

Psal. 1.

Messiæ. Hæc enim ut sunt grandia & magnificentia plena, afficiunt homines totius humanitatis expertes, quique alterius linguae diuitias, & monumenta nullo modo ad se pertinere voluerunt. Quis enim ex tota illa imperita multitudine non mouetur, quum inciderit in eos Rabinorum locos, in quibus afferunt, fore ut omnium gentium humeris, Iudei in paternas illas fides ex ultimis terris referantur, spoliis populorum augeantur, & pretiosissima quæque nationum diripient, vt tantumque gentibus in opus vinearum & culturæ. Atque ad eum modum interpretati sunt illum Esaiæ locum,

וְעַמּוֹד וּרְיָם וְדָעֵן צָאנְכֶם וּבְנֵי נְכָר אֲכִירֵיכֶם וּמְרוּמֵיכֶם
וְאַתֶּם כְּהָנִי יי' תְּקָרְאוּ וּמְשָׁרְתִּי לְאֱלֹהֵינוּ יְאָמֵר לְכֶם
חַיל גּוֹיִם תָּאֻלֹּזְכֶם

hoc est, Stabunt exteri, & paſcent gregem vestrum, & alienigenæ erunt agricola& vinitores vestri. vos autem vocabimini Sacerdotes Dei: & vobis, Sacrifici Domini Dei nostri, dicetur, substantias gentium comedite, & quæ sequuntur. Quæ omnia per similitudinem quandam dicta existimari debent: quod dicendi genus ipsis Prophetis perquam familiare est. Præterea quis de gradu naturæ non discedat, quum sibi in animum induxit, fore ut temporibus Messiæ Iudei tanta felicitate expleantur, ut ad eam nulla possit fieri accessio, neque indigeant vel prosperitate vel expiatione. hec enim ferè sunt eorum verba. Addunt etiam, quod si Iudeus quispiam (quum bellis à Messia confectis, & composito rerum statu, diuturnitas pacis, otium confirmauerit) vel sui colligendi, vel etiam negotij causa in exteris nationes diuerterit, omniū gentiū

Eſaiæ 61.
Kimbri.
Pſal. 72.
Iudeorum le-
uitas.

gentium oculos in eum fore defixos: dicturosque omnes cum incredibili honoris significatione, Hic est ille ex filiis Israël, quibus tantum iudicio Dei tributum est, ut solis illis se velut Duce & Imperatorem designaret. Leuiculos homines, quos popularis aura & hominum sermo commoueat. Quis enim vnquam in magnis & præstantibus viris habitus est, qui penderet à iudicio imperitæ multitudinis, aut ex ore populi suspensas haberet rationes? Itaque iuste reprehensus est Demosthenes, qui deletari se vetulæ illius testimonio prædicabat. Tantum igitur amentia & imperandi cupiditate processerunt, ut in vniuersum orbem Messiæ suo principatum portendi afferant, & tanquam Gordium nodum dissoluerit, terra marique imperaturum credant. Qui autem illius iugum detestarit, ei paratum esse à Domino ultimum supplicium. Cuius sententiæ certissimum se habere argumentum credunt ex Esaiæ, his verbis, כִּי חֲנוּןָ אֲשֶׁר לֹא עָבֹדָה זְהַמְשָׁלָה hoc est, Quoniam populus & regnum, quæ tibi non seruierint, peribunt. Ex his nulli obscurum videri potest, quam parum feliciter in sacrarum literarum interpretatione versentur ij, qui omnes locos priuatis commodis & domestica gloria metiuntur, quique eas scripturas, quæ diuinitatis sunt refertissimæ ad immanissimas quasque voluptates audent traducere. Quia autem tam multa de Messiæ imperio & rebus gestis prædicauerat, iudicarunt se sibi propemodum defuturos, nisi etiam aliqua de ipsius morte augurarentur. Itaque Rabi Moſe non, ut opinor, ex vo-

Demosthenes
Meſſias mun-
di dominus.
Eſaiæ 60.
Mors Meſſie
Iudeici.

latu oscinis, neque tripudio solistimo (vt est in Etrusca disciplina) sed suo ipse sensu & furore diuinandi motus, eum iam prouecta ætate moriturum longè antè præuidit, illique filium imperij & gloriæ successorem dedit, iterumque filio vita & magistratu functo, nepotem hæredem regni designauit. Deridenda sanè hominis arrogantia, futura tanquam è specula, longè animo cernentis, præterita autem & velut ante pedes posita ignorantis.

Due partes nobis cum Iudeis controvenerat.

Trinitas à Iudeis non recepta.

Atque vt vnde digressa est, eo nostra se referat oratio, omnis quæ Iudeis nobiscum est controvencia, duabus potissimum partibus continetur: una in Trinitate posita est: altera in aduentu Mesiæ consistit. Quod ad primam spectat, mirum quām Trinitatis nomine eos offensos habeamus. Aiunt enim nos tres Deos venerari & colere. A qua sententia longè Christiani absunt. Neque enim se ad trium Deorum cultum contulerunt, sed unū Deum, eum tamen tribus dignitatibus & personis præstantem colunt, vt verè & trinus & unus appelletur. Itaque homines rerum nostrarum, atque adeò linguarum omnium imperiti, audent nos scriptis suis in contentionem vocare, quorum legem minimè cognitam perspectamque habuerunt. Quare perfectum est, vt multa contra veritatem de fide nostra suspicantes, tandem in eodem errore versentur. Huc pertinet quod nomen ipsi Christianorum oderunt, vel ea ratione, quod in templis suis imagines statuāsq;, & vt illi loquuntur, עזביהם גוליל, hoc est, Idola, Christiani consecrarint: cùm tamen non ignoramus in decem illis mandatis scriptum esse,

De imaginibus transcarceratis.

nn

לֹא תַעֲשֵׂה לְךָ פֶּסֶל וְכָל תְּמִונָה וְגוּ Non facies, Exod.20. (inquit Dominus) tibi sculptile, neque omnem similitudinem, &c. Nesciunt homines tantopere in lege versati, Deum grauiissimis edictis prohibuisse, ne ullæ pingrentur aut fingerentur imagines, quarum usus in זהר, hoc est, externum & alienum cultum transferretur. Quis verò tam male de rebus iudicat, vt opinetur Deum in Sinai, hanc sententiam decem illis verbis complexum fuisse, quæ fieri imagines vetet, à quibus cultum, & si quid est quod diuinitatem contingit, dimoueras, easque memoriæ conseruandæ finibus contineas? Quis quælo eum velut legis violatorem in iniuidiam & crimē vocet, qui tabulis aut simulachris, opere vermiculato aut cælato vtitur ad ornatum ædium & villarum? quibus rebus quid ad animi voluptatem oculorumque leuationem aptius esse potest? Quæ qui reprehendat, damnet etiam omnium mortaliū sapientissimum Salomonem, & primam illam Iudeorum Synagogam necesse est. Legimus Reg.3. enim inter varia illa templi opera, fabricatos fuisse duos Cherubim, imagines hominum alatorum, quorum alis arca illa foederis tegebatur. Ab horum cultu, vt erat populus alienissimus, ita certè nullus tot seculis est inuentus, cuius pietas ab eiusmodi opere ad offensionem sit deducta. Neque verò intelligunt Iudei ita imagines in templo Christianorum inuenctas esse, vt in eis nihil præsidij, nihil diuinitatis statuerent. Sed quemadmodum Reges. Ægypti, & posteà omnes ferè populi, in extruendis & locupletandis bibliothecis, impensè delectati.

D.

sunt, ut præclara illa omnium scientiarum monumenta, à viuis tanto cum studio culta & obseruata, tandem posteritati commendarentur: ita his qui doctrinæ præfidiis non sunt instructi, propositiæ sunt imagines, & quasi muta quædam volumina, ut quod doctissimi homines à libris aucupantur, iij ab imaginibus & statuis idem mutuarent.

Cæsar. Accedit quòd & literatia loquem etiam ex illis frumentum capiunt, & velut igniculis ad virtutem accenduntur. Quo in genere C. Cæsari Dictatori Ale-

Sueton. in Cæsa- fa. Dict.

xandri statua ad rerum gestarum magnitudinem creditur esse suffragata. Ad quam quum nullis

adhuc benefactis & triumphis clarus venisset, fer-

Themistocles. tur collachrymæ. Et Themistocles quidem, cùm

ad multam noctem in deambulatione esset inuen-

tus, dicebat se Miltiadis trophyis & statuis à somno

Lacedemonij. excitari. His igitur, et si (vt de Lacedemoniis scribit Plato) satis à natura vincendi cupiditate essent

inflammati, tamen quasi sponte currentibus ma-

gnorum virorum statuæ stimulos addiderunt. Hęc

et si fortasse fusius, in eo tamen sunt, ut intelligent

Iudæi nihil temere, nihil ignoranter de fide nostra

sentientum: neque prius ab ea alienos esse debere,

quām eam omnino didicerint. Putant igitur nos

tres Deos colere. Et quemadmodum in rebus hu-

manis perspicendi natura affert, ut pater filio æta-

te sit proiectior, ita nos in ea sententia esse opinan-

tur, ut Patrem Deum Filio natu grandiorem iudi-

cemus: cùm tamen Patrem, Filium & Spiritum-

sanctum ab æterno esse fides nostra constantissimè

afferat. Quod cùm nonnulli nostrarum forsitan re-

rum

rum peritores, persensissent (inter quos est Kimhi in his responsionibus, quas contra Christianos ad Psalmos edidit) mirari se aiunt, cur cùm vterque ex nostra sententia ab æterno sit, non potius Fratres, quām Pater & Filius à nobis nuncupentur. Rudis certè & rei grauitate minimè digna sententia. Itaq; ignari homines numen illud præstantissimæ mentis, quo omnia hæc reguntur, & vniuersæ naturæ conditorem Deum, quem illi post Ezekielem, יְהוָה, nostrī Omnipotentem vocant, ad naturæ gyrum & rerum humanarum conuenientiam adducunt, & quibusdam velut cancellis imbecillitatis nostræ concludunt. Quòd si nos Trinitatis nomine tam male accipiunt, nonne & planè idem in eorum libris videmus, qui Deum, אֶחָד וּלְאֵחָד, hoc est, vnum sed non vnicum profitentur. Et eò pertinere volunt ex nostris nonnulli, non inepte mea quidem sententia, quòd passim in scriptura pluralitatis appellazione, Dominus אלהים, hoc est, Dij: non autem אלה, Deus significatur: קָדוֹשׁים, Sancti; non autem קָדוֹשׁ, Sanctus, apud Hoseam designatur. Ad dunt prætereà & illum Esaiæ locū, vbi Angeli clara voce clamantes inducuntur, קָדוֹשׁ קָדוֹשׁ קָדוֹשׁ, hoc est, Sanctus, Sanctus, Sanctus, Dominus Deus exercituum: cuius nominis triplicem nuncupationem ad Trinitatem referunt. Neq; verò prætermittendum esse censeo, quod D. Hieronymus Hier. in Cant. prodidit, tribus illis Angelis, qui ad querum Mamre quondam Abraham visi sunt, nihil aliud portendi quām Trinitatem. Huc pertinet quod & Elias filius Barachielis in libro Job ita loquitur, Job 32: D. ij.

Saddai:
Ezek. 1.
Exod. 6:1

In libro Ter-
philloth, id-
cst, precatio-
nun.

Gene. i. & v:
bique.

Elobim:

Eloah.

Kedoshim:

Kados.

Hos. 12.

Esaiæ 6:1

Hier. in Can-
ticæ.

Exod. 20. רוח אל עשַׂתִּי, וְנִשְׁמַרְתָּ שְׁדֵי תְּחִינָה, Spiritus (inquit) Dei fecit me, & spiraculum Omnipotentis vitam dedit mihi. Quo loco doctissimi quiq; in Deo Trinitatem probari opinantur. Nam per Deum, Patrem: per Omnipotentem, Filium: per Spiritum, Spiritum sanctum intelligi contendunt. Quod à Domino in monte Sinai apertissimis verbis demonstratum est, vbi illis se triplici appellatione prædicat, inquiens, אֲנֹכִי יְהוָה אֱלֹהִיךְ אֱלֹהִים, hoc est, Ego Dominus, Deus tuus, Deus zelator. Quid vero aliud Salomonem sensisse conjectura ducimur, *Salo. parab. 3.* בְּחִנָּמָה יְסֵד אֶרֶץ כּוֹן שְׁמִים בְּתֻבָּנוֹה, בְּדִעַתִּינוֹ תְּהוּמוֹת תְּבָקָע, hoc est, Dominus in sapientia fundauit terram, statuit caelos in Prudentia: in Scientia sua abyssi erumpunt. Potuitne uberiorius & ornatius tres illas virtutes verbis demonstrare? Neque enim vir tantus sanctissimum illud Trinitatis mysterium videtur ignorasse, qui alibi ita dicit, Quis ascendit in caelum atque descendit? Et rursus, Quod nomen eius est, aut nomen filij eius? Ex quibus sat is constare potest, ea quæ de Deo & Filio Dei à Christianis copiosè pertractantur, non esse à diuinis literis aut aliena aut noua. Sed tamen his de rebus plura dicere, non est neque huius loci neque professionis nostræ. Digna certè res, quæ in doctissimos & diuinorum peritissimos quoque reiiciatur: quam tamen neque dicendo consequi, nec satis cum dignitate queant explicare. Itaque omnino decretum habebam, ea quæ de Trinitate recitantur silentio prætermittere. Sed tamen nescio quo pacto sic nostra euolauit oratio, ut cursum eius ne senserim quidem.

dem. Verum ignoscetis velim audaciæ nostræ: tantumq; innocentiae meæ tribues, quantum summæ illius Homeri authoritati & doctrinæ tribuisse Aristarchum legimus. Ut enim ille versus, quos in Homero non probat, Homericos esse non cœset: sic protuua summa in me benevolentia, quæ toto hoc libro ad animum tuum non pertinebunt, ne putato mea: eritque mihi quam gratissimum, si que non ex nostrorum hominum sententia videbuntur esse dicta, potius temeritati quam opinioni ascribantur. Quis est enim tam lynceus, qui in tantis tenebris nihil incurrat?

*Aristarchus
Homerus.*

Vt autem reliquo sermoni operam demus, bene certè & appositè videbor mihi esse facturus, si ordinem scripturarum, quibus aduentum Christi firma & stabili ratione defendimus, secutus, totam hanc explicem de Messia sententiam. Quia in re etsi minorem apud multos ineo gratiam, quod cum iis mihi suscepit est concertatio, quibus (vt de' municipibus suis dicebat Lucilius) plus sapit palatum quam cerebrum, quique omnino à veritate & fide Christi ora auerterunt sua: ad id tamen quod volebam cumulatè satisfactum esse iudicabo, si aliqua ratione, noster tibi non ingratus labor sit futurus. Omnino igitur Iudei, veteres illas scripturas, ad quarum se authoritatem fidemque contulerunt, in אַרְבָּעָה יְעַשְׂרֵה, ut ipsi dicunt, hoc est, quatuor & viginti libros distribuunt. Ea illi scripta sic habent in manibus, ita in illis versantur, ut reliquum genus hominum tanquam in possessionem suam venerint, ab illis excludant, nobisque

*Secunda pars
de Messia.*

Lucilius.

amplissimum illud sanctitatis patrimonium proponendum diripient. Sed tamen quid est opus cum eis ex iure manuconfertum vel aliquo sacramento contendere, qui rem ipsam & corpore & animo retinemus, quique dominium & iuris diuini & gentium titulis subnixum fouemus & defendimus? At illi Hebræum sermonem (quem לְשׁוֹן הַקּוֹדֶשׁ, hoc est, linguam sanctam vocant) à patribus acceptum, in suam gentilitatem depositunt. Sed cur non idem nobis facere licebit, qui hanc Christi fidem Apostolis lingua & natione Iudæis, acceptam debemus? quos animorum nostrorum parentes appellemus licet, qui ista præclara in nobis pepererunt. Hæc illis lingua si tam esset familiaris, vt eam penè cum lacte nutricis sugere viderentur, lubens paterer hoc præstantissimum Christianorum congiarium ab inimicis nostris inuadi. Sed cùm nullos in ea lingua progressus faciant, nisi multum operæ laborisque sumpserint: cur non eodem iure vt propriam Christiani vendicent, quibus licet, in eodem genere adhibito labore, peritisimis esse? Ex his igitur libris, qui nobis cum Iudæis communes sunt, omnis erit mihi cum illis contentio. Etsi autem toto orationis cursu locis quibusdam veris, & ad id quod volumus necessitate ducentibus usuri sumus: nonnullis etiam, qui se similitudine quadam veri tueantur: liceat tamen nobis imitari Socratis, qui inductionibus suis paulatim ad suspicionem adducunt, tandemque efficiunt quod volunt. Et à primo illo Geneseos libro, quem בְּרָא שָׂמֵחַ vocant, initio disputationis sumpto, reli-

Socraticæ in ductiones.

Gene. 3.
Brefib.

quum

quum sermonem serie scripturarum seruata, quantum res ipsa postulare videbitur, ad exitum perdutemus. Iacentur igitur Messiae & Christi nostri fundamenta ex illo Geneseos loco, ubi quum summo mortalium malo Adam & Heua edictum Dei violassent, & vterque inuidiam criminis à se depelleret, Heua totam hanc culpam in serpentem (quem illi סָמָעֵל, Samaël vocant) reiecit: cuius facti indignitate commotus Dominus, his verbis serpenti male ominatus est: *כִּי עָשִׂית אֶת־אֱרֹור אֶת־הַמֶּלֶךְ כִּי־הַבְּהִמָּה וְגַם* hoc est, Quia hoc fecisti, maledictus es præ omnibus animantibus. Addit præterea, *וְאֵת אֲשֶׁר־בַּיּוֹם וּבַיּוֹם הָאֲשֶׁר־בֵּין זֶה וְזֶה וְעַד וְבֵין יְהוָה יְשׁוֹפֵךְ רַאשֵּׁךְ* Quæ verba non præter rem à nobis Hebraicè citantur: in scripto enim controversia est. Ea autem et si paulò diuersius in communione editione Latinè reddita sint: si tamen Hebraicam veritatem spectes, ita probè & fideliter transferantur. Et inimicitias ponam inter te & mulierem, inter semen tuum & semen eius, & ipsum conteret tibi caput tuum: Ipsum, scilicet semen mulieris. Quo loco Iesus Christus ex semine mulieris secundum carnem natus, significatur, qui vt & serpenti imperaret, & homines ab illius seruitute liberaret, victoriæ se deuouit. Ex quo manifestum est, Messiam & Unctum Dei, non ei muneri præfectum esse à Domino, vt Iudæos aut quosvis alios de seruitute hominum in libertatem vocaret: sed vt nos de imperio & velut serpentis potestate dimitteret, & parentis illius primi scelus nefarium, sanguine suo expiatet. In qua sententia septuaginta

Messia p-
tes.

Septuaginta
interpretes.

ta interpretes fuisse vel ex eo constat, q̄ pro eo quod vertimus ipsum, verterunt ἀντὸς, ipse, quanuis tamen antea σπέρμα legatur, quæ relatio minimè cum eo quod antecedit genere conueniat. Verum illi, et si Iudæi essent, & florentissimis Iudæorum rebus nati, ad Messiani tamen locum hunc referunt: quanuis Rabi Salomon & quotquot sunt minorum gentium Rabini hanc Hebraicam relationem נָזְרָן, hoc est, & ipsum, vel, & ipse, ad Adamum traducant: deinde vero ad Heuam: quod prius de Adamo fieri mentionem, quam de Heua, dignitati sexus consentaneum esse videbatur. Ego vero sic statuo, et si interpreti nostro aliter iudicatum sit, ea à Domino longe ante de Messia suo infatis posita fuisse. Eoque spectasse Paulum homini bene sentienti probari potest, qui in epistola ad Romanos ita loquitur, ὅτε θεὸς τὸ εἰρήνης σύνσιφει τὸν Γάγανον ὑπὸ τοῦ ποδαῖς ὑμῶν εἰς τάχει, hoc est, Deus autem pacis conteret Satanam sub pedibus vestris quam ocyssimè. Existimauit certè vir præstantissimus & velut silentarius Domini, summum illud in conterendo & conficiendo serpente animi elati munus non posse alteri cum dignitate, quam ei qui diuinitatis est particeps ascribi. Hæc et si parum authoritatis & ponderis apud Iudeos habitura sunt, qui literas nostras ut ignorant certè, ita vel ipso nomine oderunt: non committam tamen ut nostra nobis monumenta, minore esse loco, quam sibi sua cogitare possint. Quanquam fortasse illis petulantia & crudelitate concedimus, qui Euangelium à Grecis mutuatum vocabulum (quo etiam

Iudeorum
petulantia.

etiam Homerum antiquissimum poëtam, & Ciceronem vños esse memoria repeto) velut Hebreum facientes, אַוְנְגֵלִין, vel עֲנָגֵלִין Auengilion, hoc est, vt illi interpretantur, reuelationem iniquitatis appellant. Itaque homines imperiti plurimum se studij & gratiæ apud gentes inituros sperant, si in summa rerum omnium & causæ desperatione, in nos omni contumelia genere lasciviant, & Seruatorē nostrum הַלְׁלִין suspensum, & præstantissimam omnium fœminarum virginem Mariam חַרְדִּין appellent. Qua re quid indignius, vt eos quos ἀμύνονται (vt ait Homerus) & inculpatos scias: quodque propter rectæ actæ vitæ & benefactorum memoriam damnare nequeas, eorum cognominibus abutare ad conuitum. Sed tamen in eo genere iis nihil potest non licere, qui propter sordes, quæ in luce omnium sunt, & vitæ indignitatem, aliorum existimationem in discriminem nequeunt adducere. Ut enim Hector ille Neuianus laudari se magnopere sibi placere ait, sed addit, à laudato viro: ita ab Neuium, improbis iniuria affici nemo vñquam malum aut miserum duxerit, ne laudato quidem. Nobis certè idem in hoc sermone in mentem venit, quod AE. Scauro principi Senatus vñuenisse accepimus: qui scaurus, cùm apud populum, quod socios ad arma coëgisset, ageretur reus, venit ille quidem in concionem, non sordidatus aut in veste pulla: neq; sibi motuū, aut commiserationis refertam orationem habendam esse iudicauit (quam non admodum dissimili in causa anteà sapientissimus Socrates, non fecit quam calceos Sicyonios amplitudini suæ minimè

E.

Home. in Odyss. 4.
Cice. in epist. ad Atticum.

conuenientes refutarat) sed vt erat abundans togatis laudibus, nullo alio patrocinio, quām splendore nominis sui catisam tutatus est: dum ille in publico populi confessu sic egit, Varius Sucronensis Scaurum, quod Latium & socios ad arma coegerit, accusat: Scaurus negat: vtri potius credendum putatis? Qua oratione omnium sententiis est absolutus. Quod nobis idem in publica Iudaeorum criminatione faciendum esset: quibus si negemus verbo, satis ipsa causae æquitate superiores futuri sumus. Nulla enim est dignitatis siue honesti laus, cuius non aliqua in Euangelicis libris reperiatur, non dicam adumbratio, sed expressio: in quibus speciem illam honesti liceat nobis oculis forsan corporeis cernere. Sed tamen verendum est, ne incredibilem illam perfecti expectationem, quam audio etiam apud exterros populos Euangelium nostrum concitasse, sustinere non possumus: qui iam avaritia & reliquo vitiorum genere fracti, vel ipsa Euangelicæ veritatis præstantia offendimur, omniaque Messiae nostri præcepta ad consilium reuocamus: maxime verò in his quæ ad pecuniarum erogationes spestant, quas nostri homines fugiunt quantum possunt: possunt autem quum volunt: volunt certè semper. Sed ad Iudeos reuertamur. Alter igitur à nobis sumetur locus ex Genesi, ubi Abrahamo, quem sibi Dominus in proprium cultum cooptarat, sic loquens inducitur, וְנִבְרָכוּ בְּךָ כֹּל מִשְׁפָחוֹתֶךָ, & rursus paulò post, כֹּל הָאָדָמָה, hoc est, Et benedicentur in semine tuo omnes nationes terræ. Quæ quo esto tam auspicat

Gene.12.

Gene.22.

Ex semine
Abraham be
nedictio.

cata & tam felix Abrahamo à Deo deprecatio, vt propter illius semen omnibus gentibus bene eueniat, vniuersumque genus humanum in non vulgarem benedictionis spem adducatur? An propter Iudeorum Rempublicam, quæ aliquando rerum potita est, tam diuturnos fructus orbis sensit? quæ certè anteā est deleta, quām illius ad exterias nationes fama percrebuerit. Qua verò placabilitate & clementia in reliquos populos sit vfa, ex veteribus illorum monumentis constat: vt potius dici possit ab ea in vicinos omnes perniciem & vastitatem, quām εὐλογίαν inuestam esse. At forsitan propter illorum Messiam toti orbi benedicetur: quo quid à reliquo omni eorum sermone alienius esse potest? Is enim (vt aiunt) Romam excindet, omnia ferro & flamnis miscebit, eritque illi cum omnibus populis bellum fermè interneicum. Non igitur omnibus gentibus terræ feliciter & ex animo accidet, quæ tam graues illi poenas daturæ sunt. Quantò igitur nostri melius, qui Iesum Christum indubitatum semen Abrahamæ huius felicitatis & benedictionis authorem constituunt: quæ ab illo dimanata longè latéque ad omnes gentes peragrauit. Cuius nativitate amoenissimam lucem omnes hausimus, expressimus, accepimus: illiusque morte omnibus salus quæsita, data & parta est. Hic igitur ille est, Vnus qui nobis moriendo restituit rem: hic inquam ille, qui vt de eo bellissimè dixit Esaias, Verè labores nostros ipse tulit, & dolores nostros ipse portauit: & nos in liuore vulnerum illius salutem recepimus. Cuius tamen mortem optimus quisq; beneuelen-

Crudelitas
Messie Iudei.Christus se
men Abra
hami.

Esaias 53.

E. ij.

tia magis quam miseratione prosequeretur. Quæ cùm ita sint, & toti orbi tam salutaria, cui tandem persuasum non est, eum ab Abrahamo genū ducentem omnibus populis benedictionem & semipiternum quoddam bonum attulisse? Aut cui non potius ille totius naturæ princeps, pro summa eius erga nos humanitate, vitam hæc morti simillimam cum immortalitate, quam (vt Iudæi opinantur) breuem quandam seruitutem cum principatu & imperio commutasse videatur? Hic est igitur filius Abrahæ, in quo benedicetur omnes gentes.

*A Etiam 4.**A d Galat. 3.**Opinio Iudeorum de Abrahamo.*

Neq; enim cuiquam dubiū videri potest, quin præstantis cuiusdam numinis dominatio, his verbis sit à Deo repræsentata. Quæ res minime à Petro Apostolo dissimulatione & silentio prætermissa est in ea oratione, quam frequenti Iudæorum confessu habuit. Id quod & Paulus in epistola ad Galatas multis verbis est complexus, dum ait, τῷ δὲ ἀβραὰμ ἐφῆθη οὐ εἰωγγελιαὶ τῷ σπέρματι αὐτῷ. ὁ λέγει, καὶ τοῖς σπέρμασιν, ὡς ἐπὶ πολλῶν, ἀλλὰ ἐφ ἑνὸς, ηγε τῷ σπέρματι σχ. ὃς ἐγι χριζός. Ipſi Abraham, inquit, dictæ sunt promiſſiones illæ, & in semine illius. Neque dicit, in seminibus, tanquam de multis, sed vt de uno, & per ſemen tuum, qui est Christus: & quæ ſequuntur. Quia verò ad Abrahamum oratione deuenimus, videatur huius temporis & loci, quæ Iudæi de Abrahamo ſentiant exponere. In ea enim ſunt opinione, vt credant Dei optimi maximi fidem meritis & Abrahami iuſtitia ſe obſtrictam habere, eoque nomine quaſi reliquatorem in tabulas ſuas conferunt: plura certè fidei & virtuti Abrahami

mi

mi, quam Dei studio & benignitati tribuentes. Quia enim antiquitus ſe tanquam Deo acceptissimos, in arrogationem & gratiam eſſe receptos ex scripturis ſuis didicerunt, eoque genere omnium gentium luminibus planè obſtruxiſſe, iudicarunt rudes homines, aliqua ſua excellenti virtute Deum adductum, id generi ſuo beneficentie & humanitatis contuliffe. Quod cùm planè perspectum eſſet Ioanni Baptiſta, Pharisaos & Saducæos, qui ad eum ex Ierosolyma frequentes veniebant, his verbis perſtingit, μὴ δοξητε λέγειν ἐν ξενοῖς, πατέρα ἔχομεν τὸν ἀβραὰμ. λέγω γάρ οὐκίν δὲ θύντας οἱ γεός ἐκ τῶν λιθῶν τούτων ἐγεῖραι τέκνα τῶν ἀβραὰμ, Iam non eſt, inquit, quod dicatis in vobis metiſis, Patrem habemus Abrahamum, dico enim vobis quod potest Deus ex hiſ lapidibus ipſi Abrahamo filios excitare: hæc ille. Qui enim homines nulla ſubiecta materia creauit, is ex lapidi- bus eos ad ſocietatem vitæ adducere nequeat! Tan- tūm igitur omnes Iudæi Abrahamo tribuerunt, vt illis propemodum utrāq; paginam faciat, & com- munis ſalutis parens & author ab eis laudetur. Ad- dunt Talmudæi, ex antro Trophonij credo, aut in- ferorum adytis nuper reuersi, eum ad vestibulum Gehennæ ſedere, animásque illas Iudæorum, quæ propter vitæ anteactæ ſcelera, aeternos inferorum cruciatus erant adiutoræ, ingressu prohibere, eiūsq; propemodum authoritate & vultu, suppliciorum & malefactorum poenas ſontibus condonari. Ego verò etſi statutum non habeam illius excellentem fidem, quo nomine in ſacris literis optimo iure *Gene. 15;*

*Ioan. Bapt.
Matth. 3.**Abraham ſe-
dens ad por-
tā inſcrorum.*

E iii

commendatur eleuare: egrè tamen adducor vt mihi persuadeam, eum quasi in partem iudicandi vocatum esse à summo Deo: qui omne iudicium Filio suo vnigenito concessit, qui regnat in secula seculorum. Non omnino dissimile iuris dicendi munus Romano Pontifici inuiderunt quidam, indignati opinor, quod nonnulli clara voce, & firmissimis latibus, omnem ei & ad eum, veluti lege Regia lata, translatam à Christo potestatem in Angelos & inferorum manes dicerent: quæ controuersia non mediocriter Ecclesiam nostram labefactauit, dum alij aliud sentiunt, vt est hominum genus ad differentendum facile, animique omnium in diuersas sententias distrahuntur. Itaque cùm hæc ad Theologos spectent, non grauate patior in re tam gravi, atque huius scio an omnium longè maxima laudem mihi præripi iudicandi. Nostræ tamen erunt partes, precibus & reliquis pietatis officiis à Domino contendere, vt omnium Christianorum animos, opinionum & sententiarum similitudine deuinciatur. Ut igitur è diuerticulo in viam redam: iam non, vt alias, Iudeos ignauos & stupidos, sed sceleratos, & suo velut flagitio sibi placentes, rebus addicam necessariis. Cui enim vñquam sacratum literarum vel mediocriter perito obscurum esse potuit, nisi facinoribus & animo de industria conniuente à veritate abducitur, spem venturi Messiæ, secundi templi tempore in promissis positam esse? Quis in re tam clara, quæ in oculis omnium populorum est, adeo cæcutit (nisi illi sit propositum omnia iura diuina & humana peruertere) vt à Mef-

fia

sia nostro locupletissimum Iacobi Patriarchæ vaticinium remoueat? Is enim moriens, cùm filiis suis quæ illis eorumque posteris euentura erant prædicteret, cùmque omnium curiarum Israël fata, animi diuinatione longè anteferret, de Iuda (à quo & posteà Iudei dicti sunt) sic loquitur, *לא יסוד שבט מ בין רגליו עד כי יבא שללה זהווא מיהודה ומחוקק מבין רגליו עמי קהה עמים*, hoc est, Non recedet sceptrum à Iuda, neque dux à lumbis eius, donec veniat Silo, & ipse erit audientia popolorum: vel, vt rabbi Salomonii videtur, collectio. Atque in eo ferè est frequens Rabbinorum schola, vt per Silo, Messiam intelligendum esse arbitrentur, idque, ordinem ducente Onkelos Caldæo paraphraste: cuius tanta est apud Iudeos authoritas, vt nonnullis Hebræa in Caldæam linguā animo diuinationis transtulisse videatur. Liceat igitur nobis & tabulis obsignatis, & testibus omni exceptione maioribus cum Iudeis agere: qui locū hunc ad Messiam referentes, tamen sunt à Christo nostro alieni, & se penitus immutarunt illi. Cùm igitur confectis iam tot seculis, Iudeorum imperiū à tribu Iuda ad Herodē patre extero natum decesserit: immo & illorum Respublica funditus sit deleta, Messiam venisse scripti necessitate adducimus. Cuius ad ea tempora appropinquare aduentum varicinia testantur, cùm ab imperij maiestate & regni gubernaculis Iudeorum Respublica concedisset. Siue igitur summo Pompei Magni in Senatum populūmque Romanum beneficio, Iudeorum opes corruerunt: qui quum Ierosolymam expugnasset, captum Aristobulū Regem duxit in trium-

*Iacobus pater
triarchæ.*

Genes. 49:

*Silo, hoc est;
Mebias.*

*Onkelos
Cald. Para.*

*Herodes ex-
ternus.*

*Pompeius
Magnus.*

*Aristobulus
Rex Iudeo-
rum captus.*

phum; siue ad Herodem patre Antipatro Idumæo,
& matre Arabica natum te ipsum referas: qui in
Triumuiratu Augusti Cæsar is & M. Antonij Rex
Iudeæ appellatus est, & scriptum illud quondam à

*Senatus à
Mose insti-
tutus.
Sanhedrin.*

Mose patrum concilium (quos סנהדרין vocant) funditus deleuit: siue ultimam illam rebus iam desperatis Iudeorum direptionem mediteris, efficitur ad illa tempora Messiam venisse, quibus omnino è memoria vitæque hominum principatus ille est excisus. Hæc in luce omnium posita cum Iudei nulla ratione possent diffiteri, Rempublicam quandam

*Halab &
Habor.*

in montibus חלה וחרב, Halah & Habor, vel potius in Ἐποπία effinxerunt sibi, imitati opinor Platonem, qui non eam quæ aliquando fuisse, sed quam animo cernebat Rempublicam multis libris depinxit. In ea Reges de tribu Iuda principatum habere, & vetus illud Iudaici regni patrimonium retinere censuerunt: ut præstantissimam illam Jacob patriarchæ diuinationem nobis velut è manibus excuterent, eamque in laxiorem diem reiicerent.

*Pythius va-
tes.*

Quæ res, ut indoctè Iudeorum multititudini, quæ in Occidente manet, probabilior videretur, imitati sunt Pythium illum vatem, qui in responsis & præfensionibus suis ita sibi cauebat, ut quo se cunque res vertisset, mendacij accusationem posset elidere. Sic illi ut sequacibus & alumnis disciplinae suæ facilioribus vterentur, inter terram continentem & præaltos illos montes, quendam veluti Bosphorum stauerunt, per quem nauigare posset nemo, nisi sacro Sabbati die, quo duæ mirandæ magnitudinis arbores (quarum una in illis montibus, altera in terra citim:

citima nobis posita est) se mutuò complexæ, ad illum locum aditum præbent. Vnde sit, vt quia ipso Sabbati die iter aggredi Iudei religione impediuntur, nullus tot seculis inter eos sit inuentus, qui tam stultum Rempublicæ nuper constitutæ decretum ausus sit abrogare, aut illius fidem ne verbo ipso immuere. Flexibile certè genus hominum, qui istis Rabinorum somniis ignauiae suæ verba dari nondum didicerunt. Verùm quæ à nobis iusta suscipietur cum eis certandi ratio, qui in ea sunt hæresi, quæ potius Talmudæorum scita & responsa sequitur, quam authenticum Mosaicæ legis? Sed tamen minor egregios Cabalistas, & diuinorum interpretes, tam multa de absconditis illis Dei mysteriis disputare, terræ autem interualla & dimensiones, nauigationibus & Cosmographorum libris omnibus notas, ignorare. Ridiculum profectò commenti genus in his ipsis mentiri, quæ ut sunt oculis omnium mortalium subiecta, ita horum fides ab indoctissimo quoque deprehendi potest. Ego vero si ei consilio essem adhibitus, quo Iudei spatiis & sermonibus suis Rempublicam sibi in monte Habor stauerunt, id egisset, ut quam in Caspiis montibus nimiùm vicino loco, illi extremo terrarum orbe Rempublicam collocarent: quæ res & probabilior fuisse, sive itinerum difficultate satis ipsa tuetur. Alij vero, magis opinor suo quam aliorum iudicio sapientes, cum viderent tam nouam, & in eorum synagogis natam Rempublicam diutius defendi non posse, aliò confugerunt, & contra veritatem lectionis, absurdam & ex professo falsam expli-

*Alia inter-
pretatio.*

cationem ad illum locum attulerunt. De qua etsi forsitan ægrè iudicabunt ij, qui Hebraicè non nouerunt, id tamen enitar maxime, vt quoad eius fieri possit, tota res sub sensum veniat. Cum igitur cernerent (vt nihile tam aut clausum aut obsignatum quod longinquitas temporis in lucem non deferat) iam temporum beneficio id nobis partum esse, vt nullam hodie Rempublicam Iudæorum extare, fermè totius orbis testimonio comprobaretur, à majoribus suis defecerunt punctorūmque & accentuum contempta ratione, ita hunc locum legendum esse existimauerunt, לא יסור שבט מיהודה, עד מזוהה ע"ד רגלו.

Ad Ki.

hoc est, vt illis ego interpretem agam, Non auferetur sceptrum de Iuda, aut dux de femore eius in æternum: idque uno contextu, subiiciunt præterea כפי יבא שילוח, id est, Quoniam veniet Silo, qui erit audientia populorum. Quod certè tralatitium esse nemo non videt. Licet enim hec particula עד כי, Ad, Hebreis aliquando, in æternum, sonet: nulli tamen ex accentibus obscurum esse potest multò aliter legendum esse, easque particulas ע"ד כי, quasi uno spiritu efferendas, quæ simul connexæ (vt infinitis propemodum sacræ scripturæ locis comprobatur) verbum verbo redentes, usque ad, vel donec, signant. Quod si quilibet hanc sibi concessam esse licentiā existimet, in sacra scriptura accentu rationem non sequi, quam tot seculis confirmata hominum opinio tam sancte & religiosè comprobauit, verendum est ne illius ex singulorum sensu depravatis locis quid sequamur non habeamus. Sed tamen ne nostram interpre-

tat

tationem neotericam & velut proxima foœtura apud Christianos natam admirantur, consulant Caldæum Paraphrassem suum, ad quem, si quid in Hebreis codicibus, verborum angustiis paulò compendiosius premitur, à Iudeis receptus esse solet: in eo sic legitur, Gene. 49: 10.

Caldanus Paraphrastes.

לא יעד עביד שלוטן מדביה יהודיה עד דיתיה משיחא

וספרוא מבני בנוהי עד עלמא עד דדיליה היא מלכותא hoc est, Non tolletur habens principatum de domo Iuda, & Scriba de filiis filiorum eius in æternum, donec veniat Messias, cuius est illud regnum. Itaque suspicione adducor, vt existimem septuaginta interpres idem verbis, licet obscurius, esse complexos. Etsi enim Ptolomæum Regem de multis rebus (vt testatur D. Hieronymus) celatum voluerunt: satis tamen eam partem videntur attigisse, dum ita inquiunt, Ἐκ ἐκλεψίᾳ ἀρχῶν ἐξ ιερᾶς ἡγεμονίας ἐκ τῶν μητῶν ἀντεῖ, ἐως ἂν ἔλθῃ τὸ ἀποκέμψαντοῦ: Non cessabit (inquiunt) Princeps de Iuda, neque Dux ex femore eius, donec veniant constituta illi. Si ergo aliquis, eorum euentorum rationem putare velit, quæ non solum Regi Iudæ, sed vniuersæ etiam Iudeæ in fatis erant posita, nihil aut magnificentius aut expetendum magis toto illo scripturarum contextu promissum reperiet Messia ipso: qui aliquando communis salutis vindex existeret: quo tamen veniente Iudæorum principatus omnino concideret. Iam vero, vt ad ea testimonia veniamus, quibus Iudei futuri illius floréttissimi Imperij quoddam veluti simulachrum dicunt secernere, cuius tot seculis ad posteros dimanauit expectatio, quio tandem nomine tam no-

bis sunt molesti, & quid illi afferre possunt, cur Seruatoris nostri aduentus non præstantissima illa Mosis diuinatione repræsentatus esse videatur? Omitto verò serpentem illum æneum, à Mose ex præcepto Domini in crucem sublatum, in quem qui oculos conuertisset, præsentissimum & certissimum contra ignitos serpentium morsus remedium sentiebat. Quod spectaculi genus ad Messiam referri nescit nemo: qui se crucis morti deuouens, eos omnes qui illi nomina dedissent, à morte liberauit: vt etiam ille ipse de se testatur, inquit, καὶ καθὼς Μωσῆς ὑψώσει τὸ φῶνα ἐν τῇ ἔρημῳ, στρατεύσασθαι δεῖ τὸν ψόντα ἀνθρώπους, ἵνα πάσι διπένθινοι εἰσὶ ἀντοι μηδὲ παπόλυται, ἀλλὰ ἐχτίζωνται αἰώνιον.

Et quemadmodum Moses exaltauit serpentem in deserro, ait, sic necesse est eleuari Filium hominis, vt omnis qui credit in eum, non pereat, sed vitam æternam consequatur. Taceo verò & verissimum illud Balaham filij Beor de Christo vaticinum: qui à Balac Moabitarum Rege accersitus, vt populo Israël male ominaretur, illi ex Domini præscripto omnia bene & feliciter euenire precatus est, & ortum clarissimi illius syderis ex domo Jacob tot ante seculis præuidit. Hoc aliquando omnium ferè gentium fama consentiens ad Christianum retulit, qui sedentibus (vt ait ille) in regione umbræ mortis, salutaris & prosper illuxit. Nunc verò & Christianorum negligentia & inter se odiis flagrantibus tanta de Imperio Christiano facta est diminutio, vt verendum sit, ne ea quæ vixdum tenemus, nobis continuo è manibus excidant. Atq;

vti

Serpēs à Mō
se elatus.
Numeri 21.

Iohann. 3.

Vaticinium
Balaham.
Numeri 24.

Apocal. 22.

Isa. 9.

vtinam, vt de se etiam bellissimè dicit Hesiodus, *Hesiodus*, aut ante omnino fuissim extictus, aut etiam ad alia tempora meipsum Fortuna seruasset: quibus extam multis extitisset unus, qui saluberrimum constitutæ Christianæ Republicæ decretum prescribere voluisse. Quia tamen hanc nobis felicitatem fata inuiderunt, vt qui omnium ordinum sententiis Dictator erat appellatus, qui Christianos omnes cæde, & vniuersam Europam more maiorum bello liberaret, is ad extremū verterit omnia, & socios amicosque Reges & eorum prouincias consiliis suis perturbarit, scriptisque ad perniciem Turcarum exercitibus, Christianorum opes attruerit: non grauare patior in eo me temporum errore versari, vt quia nulla eum res ad æquitatem animi potest adducere, cum eo ita bellum suscipiat, quemadmodū ipsi populo Romano cū Celtiberis & Cymbris fuit: à quibus nō dignitatis & gloriæ, sed fortunarum & capitis certamen inibatur, magisque uter esset, quam uter imperaret. Quem enim neque liberalis principum animus, neque moderationis impellit: qui ad conuentus habendos super his terris, quas nullo iure tenet, legationibus inuitari non potest: qui mortuorum ducum cōtrouersias redimit: qui scelere seruorum ad beneficia vtitur, vt infames victorias, quas etiā vltro oblatas Romani ad se pertinere noluerunt, famæ suæ adiungat: qui delectas ex tota Italia copias à potentissimis quibusque sibi subsidio mislas, vt qui rebus in religione nouandis studebāt, in fide Ecclesiæ retineretur, ad domesticam utilitatem & causam bonorum tra-

F. iii

*Quærela tem-
porum suorum.*

duxit: qui vicinorum Regna tanquam ex commisso tenet, cuius auus paternus in eadem consilij sociate versabatur: cum eo quæ potest suscipi iniusta pugnandi ratio? Quòd si aliquis patriæ forsan amatisimus, tam à veritate abducitur, vt alicui principi non cōcedat, quibuscunq; rebus facere possit, illius iniurias à se propulsare, & conducta Barbarorum auxilia in tam capitalem hostē habere proponendum ad religionem vertat: nefas forsitan existimet peltis, scorpionibus, muricibus, areu illo Scythico, aut aliis militaribus instrumentis in præliis ineundis vti. Quis enim est tam expers humanitatis qui non anteponat hominem Turcam aut quantumvis alienum à fide Christi, impedimentis illis belli: quibus si optimus quisque in acie vtitur, cur non idem in Turcis facere licebit, quorum corporibus tam iniqui hostis aditus intercludatur, vt illius iniuriæ totius orbis testimonio iudicentur? Neque verò (nisi magnitudo rei cohibet assentionē nostram) in communibus miseriis tam parùm videamus, vt calamitas eorum qui à Barbaris capti apud eos in deditioñem veniunt, nihilo nos cōmoueat. Sed non sit forsitan reprehendendum, eos, quos religionis ratio hostes esse voluerat, contra eum socios belli habere, qui coniunctissimos quosq; pro hostibus semper habuisset, & domicilium orbis terrarum ad deditioñem compulisset, eoque capto triumphasset, sine quo maiores nostri nullum unquam Occidentis Imperatorem esse voluerūt. Qui si de his terris, quas nullo alio iure tenet, quām quòd ad rem suam faciunt, iudicio disceptare voluif-

luisset, & paci, quæ nihil insidiarum esset habitura, consuluisset, fatendum est, Christianis non tam accessionem quærendam, quam fortunam metuendam fuisse: qui tamen duo illa florentissima Imperia & trigintafex plus minus Regna perdiderunt. His certè amissis Regnis, & prouinciis Christianorum conquassatis, in spem veniunt Iudei Messiæ aduentum appropinquare, quem præstantissimus ille vates & legislator Moës vētūrum in Deuteronomio prædixerat. Quæ res multò aliter quām sperant cessura est, nam quid in præclara illa diuinatione reperias, quod non ad Messiam nostrū transferre possis? נָבִיא מִקְרָבֵךְ מְאֹחֵיךְ כִּמְנוּ יַקְיָהּ לְךָ תְּשִׁמְעוּן Prophetam (inquit) יְהוָה אֱלֹהֵיכְךָ אֶלְיוֹן. Prophetam Iesum Christū neges, qui rebus gestis & prodigiis suis veteres illos Prophetas longè superauit? Cuius enim magis testata vniuerso populo virtus fuit, vt tot mortuos ad vitam reuocaret? Cui vñquam à Deo tantum gratiæ & diuinitatis tributum est, vt tot languentes & corporis doloribus planè confessos sanitati restitueret? Quis tot syderatos, & à dæmonibus actos ad mentis æquitatem deduxit vñquam? Quis maioribus miraculis legationem suam confirmauit? quæ vniuersum orbem non solum fama sed venaratione peruerserunt. Ea certè cùm Pilatus non sine religione admiraretur, literis cum Tiberio Cæsar egit, vt Seruator noster id temporis Ierosolymæ prodigiis florens, in numerum Deorum, quos merita in cælum vocauerant,

*Deuter. 18.
christus in
lege præfigi
ficatus.*

*Pilatus.
Tiber. Cesar.
Tertullianus
in Apolog.*

referretur, curarētq; vt Romani sacris Christianorū, quos præstātes pietate & iustitia asserebat, initiarentur. Quā rem cū Tiberius summa cōtentione à Senatu peteret, nō periuicit: q; his literis autoritatē suā minui Senatus diceret, molestēque ferret, prius Cæsarē, quām se de ea re cōsultū esse. Hęc igitur homines à vero Dei cultu alienissimi, sola prodigiorū fama incitati, testimonia & qualibus suis prodiderūt.

Mendacium Rabino de Iesu.

Quibus autē verus ille Messias & scriptorū consuetudine, & prodigiorū ysu familiarior & notior esse debebat, ij eū omnino à se repudiarunt. Atq; vt ab eius rebus gestis & signis diuinitatem excluderent, illum נָשָׁמָן, hoc est, magum & veneficū fuisse contendūt, magiamq; & id diuinationis genus. didicisse quū adhuc infans in Ægypto ageret. Addūt p̄tere à eū volandi peritissimū fuisse, eōq; genere quū à Iudeis ad supplicium peteretur, multoties sibi salutem parasse. Cūm autē (inquiunt) forte fortuna per aērē volitaret, Iudas Iscariotes volatu ad eum perrexit, illumq; manu prehensum in terrā deiecit, atque ita à Iudæis, qui ad id spectaculum conuenerāt, captus, cruce vitā finiuit. Hęc illi à Rabinis accepta, in conuentibus suis cū antiquitatis & rerum domesti carū inscientia, tum animo de industria mentiente effinxerunt: vt ea miracula externis etiā populis sati perspecta, conuitiandi licentia eleuarent. Sed quemadmodū Diogenes puerū à se in caupona deprehēsum, qui verecūdans in interiore dictam se abduxisset, falsè perstrinxit, indicās frustra illū intro fugere, quod quō interius se abdidisset, hoc esset in caupona magis. Sic homines isti quō in maledicendo

*Aliud.**Judas Iscariotes.**Diogenes.*

do erunt licentiores, hoc erunt in sordibus magis magis que, & à causæ æquitate & popularibus studiis alieniores. Si enim tantam causæ & æquitatis suæ fiduciam habent, quid quæso opus erat, ea quę omnibus populis nota sunt, fabularum commentis deturpare, & quæ vel ipse Mahumetes quique illius sequaces sunt, testimonio comprobarunt suo, tragœdiarum inuolucris tegere, nōsque hac mentiendi licentia, apud reliquos populos à beneuolentia ad odium deducere? Sed veritatis (vt ait ille,) *Veritas.* simplex est oratio; satisque contra hominum calumnias & conuictia ipsa se tuetur & defendit. Itaque ex nostris hominibus inuentus est nemo, qui confitit in eos mendaciis aliquid patrocinij causæ nostræ accedere iudicaret: quod iustitia satis ipsa suffragetur sibi, neque in amplissimum illum Rhotorum campum patronos suos euagari sinat. Iam verò illi ita eminus nobiscum conuitiis contendunt suis, vt non rejecto solūm, sed penitus abiecto scuto, pugnare videantur. Nos verò ne à scripto recedamus: ait lex, Prophetam de gente tua & fratribus *Dent.18.* tuis sicut me suscitabit tibi Deus, &c. Iam Christum de gente & familia Iudæorum fuisse omnes gentes consentiunt, atque adeò confitentur ipsi. Nam veriti Rabini ne inter eos qui sunt simpliciores, tam tarda Messię sui mora offenderētur, néue illi quum fastidio confecti, tam diuturnum desyderium ferre non possent, ad defectionem essent faciliores, causas huius moræ & deserti à Messia suo vadimonij rudioribus se probaturos iudicauerunt, si huius calamitatis (vt aiunt) authorem Christum nostrum

*Causa tarda-
tis Messię se-
cundum In-
dios.*

citarent, & in eum totam hanc culpam reiicerent. Nam & quod ipse Iudæus fuerit, & multos etiam ex eadem gente in societatem religionis adduxerit, tantum hoc bonum pro flagitio totius nationis habent. Quare ita Deum ira exarsisse in eam gentem ominus turgent, ut diuturniorem ei captiuitatem indixerit, & aduentum Messiae, iustosque illos comitiatus ad haec usque tempora sit remoratus. Quæ Apocalyp. 1. quam sint vera, scient illi, atque adeò hi qui cum pupugerunt. Ex his igitur vel eorum confessione manifestum est, Messiam nostrum Iudæum fuisse, & ex eorum gente secundum carnem genus traxisse. Subdit præterea Moses, Similem mei in quo si ad humanum illud Christi corpus animo conuertaris, appositè eum Mosi similem possis prædicare. Vt enim Moses forma conspicuus, & omnium clementia facile princeps, populum Dei à turpi seruitute liberauit, illique ex animo Domini, legis rogationem tulit: sic Seruator noster Iesus Christus, in cuius corpore vniuersæ partes tanto cum lepore consentiebant, vt eorum quibuscum viuebat, oculos delectaret & moueret, veteris legis umbbris ad veritatem traductis, sanctissimam & mansuetudinis plenissimam legem promulgauit, non Iudæis tantum, sed omnibus iis qui se in eodem equo includi non recusarent: neque quicquam in vulgus edidit, quod non à Patre & totius naturæ Deo accepisset. Quia autem multi falso & mutato Dei nomine, se Prophetas mentiuntur, in eo quem supra citauimus loco, Dominus illos ita probari posse ait, vt quod Propheta quispiam in nomi-

Exod. 2.
Num. 12.

Iesus ex In-
daa.

ne

ne Dei longè antè futurum animo præfigerit, si illud non accidat, omnium sententiis falsus Prophetæ iudicetur. Quid igitur euenturum aliquando Iesus Christus prædictum, quod non idem quoque euenerit? Diuinavit ille quidem Ierosolymam, urbem totius Orientis (si Plinio credimus) pulcherrimam deletam iri, non certè vt Homerus Calchantem ^{Calchas au-}
^{gmr.} Troiæ excidium ex pullis à serpente deuoratis augurantem facit, sed diuina illa rerum futurarum præscientia, qua omnes omnium temporum progressus agitando complectitur. Quid igitur Iudæi afferre possunt, cur non ad sanctissimam legis sponsionem Seruator noster pertinere videatur? At alio loco Moses ait, ^{Deuter. 13.} כי יirthך אחיך בן אמד או בנק
או בתך או אשת אשר בחיקך או רעד אשר כנפשך
ובסתך לאמוֹת נלכה ונעבדה אלהים אחריכם
לא תחמול ולא חכשה עליו כי הרוג תחרגנו, postea hoc est. Si te impulerit frater tuus, filius matris tuæ, ^{Falsa crimi-}
aut filius tuus, aut filia tua, aut vxor quæ est in si-^{natio.}
nū tuo, aut amicus tuus, qui tibi vt anima tua
æquè charus est, clam dicens; Eamus, seruiamus
Diis alienis, non misereberis eius, sed statim interficies: haec ille. Talia perpetrasse Seruatorem nostrum scriptis suis, ideoque ex lege iuste extrema passum contendunt. A quibus quam longissime absuerit, videamus. Iam enim lex de eo loquitur, qui clam & furtim necessarium suum de lege ad impietatem deduxerit, aut ad externos Idolorum cultus incitarit. Haec qua ratione à Seruatore nostro facta esse possunt affirmare, qui tam frequenti semper synagoga docuit, vt nunquam ei iudices & corona

G ij

*Matth. 5.
Iesus legis
obseruator.*

defuerint? Præterea ut de se ipse cumulatissimè testatur, Non veni soluere legem, sed ad religionem usque seruare. Hic dictu certè difficile est, quantos clamores faciunt Iudæi, qui maiorem in modum mirantur, quomodo tandem se Iesus Christus exactissimum legis obseruatorem audeat prædicare, qui ex ea nonnulla sustulerit: cùm tamen scriptum reperiamus,

Dent. 4.

כל המצווה אשר אני מצוך היְהָךְ, hoc est, Omne præceptum quod ego hodie præscribo vobis, obseruate ut faciatis: non addes ad illud neque diminues de eo. Ut autem eum & violatorem & desertorem legis inter reos deferant, adiiciunt ab eo Circumcisionem in lege sua dissimulatione prætermissam esse, diemque Sabbati in Dominicum translatum: cùm tamen sit lege caustum,

*Ge. 17. & 24.
Lem. 12.*

בַּיּוֹם הַשְׁמִינִי יְמִיל בְּלֵב שֶׁר עַרְלָתָן, hoc est, Octauo die circucidetur caro præputij. Itē alio legis capitulō, זָכָר אֶת יוֹם הַשְׁבָת לְקָדְשֵׁן, Memineris (inquit) diem Sabbati sacrosanctum habere. Sed quid facias illis hominibus qui sanctissima quæque, ad בְּשֶׁר וְדָם, vt ipsi loquuntur, hoc est, ad carnem & sanguinem referunt: & qui tantum naturæ inuidetur suæ, vt vel præstantissima animi bona sensuum iudicio metiantur? Atque vtinam scirent homines imperiti, nihil eorum quæ legis sunt à Domino prætermissum esse, qui omnia sancte pięque coluerit, publicisque concionibus quæ illius sunt capita summa seruare docuerit. Quanquam quis est tam ruditus, qui conditorem legis, illius antiquandæ ius habere neget? Itaque audiant Esiam de lege Messiaæ

*Temperatio
veteris legis
à Iesu facta.*

verba

לא ינאה ולא ירוץ עד ישיבתך, Non festinabit, neque curret, donec ponat in terra iudicium: & legem eius insulę expectabunt. Quæ cùm quibusdam Talmudæis altius animo insedissent, opinari sunt fore, vt lex Messiae omnibus modis Mosaicæ antecelleret. Eòdem fortasse spectat quod & Michæas scribit, כי מִצְיָן תְּצַדֵּקְתְּךָ וְדָבָר יְהֹוָה, Quoniam de Sion exhibet, & sermo Dei ex Ierusalem. Ex quo satis ostenditur si non nouam, at certè Mosaicæ legi non omnino similem à Messia promulgādamiri. Existimauit igitur summus ille Messias & præstantissimus Legislator, non esse à lege discessionem facere, si relictis quibusdam formulis, quæ sunt in lege summa & præcipua doceret, hominésque ipsos remotis inuolueris, sola veritatis specie retineret. Cùmque offendisset Iudæum populum propè iam despicientem senectute, & spretis pietatis & reliquarum virtutum ornamenti totum in victimis, mundo & polluto, ciborum delectu, & id genus Pontificum notis occupari, in lege ferenda potior & antiquior ei valetudinis & viri ratio, quam cutis & coloris fuit: idque spectauit maximè, vt plenam roboris & neruorum legem posteris promulgaret. Atque id ne Iudæi tanquam neotericum admirentur, audiant quæso Ieremiam suum, הנָה יְמִים בָּאִים נָאָבָת יְהֹוָה וְכֹרְתִּי, Atque Israel et Iuda, ברית חדשה ולא כבירות, אשר כרתי את אבותם כי זאת הברית אשר אליות אחריו הימים הזהב נתתי את תורה

*Immutatio le-
gis à Prophe-
tis præsentita
Iere. 31.*

G iii

*Sacrificium
corporicum à
Deo reiectum.*

Dan. 9.

Amos 5:

su temporum (dicit Dominus) percutiam cum Israël & Iehuda fœdus nouum , neq; simile fœderi illi quod pepigi cū patribus eorum : quoniam hoc est fœdus quod cum illis feriam futuris temporibus , ponam legem meā in visceribus eorum & in corde describam eam . Potuitne Dominus & clarius & locupletius nōnullas legis immutationes significare ? Itaque quæ antiqua illa lege vmbbris & simulachris potissimum continebantur , ea Seruator noster ad veritatem reuocauit , & corpoream illam Circumcisionem ad annum retulit . Quid est igitur quod necessitatem Circumcisionis nobis à Messia nostro condonatam tantopere ægrè ferant : cum scriptis suis proditum non ignorent fore aliquando , vt nouo fœdere apud Deum in fidem & amicitia veniant , & nonnulla ex lege immutentur ? Quanquam immutare non dicitur , qui in melius transfert . Atque vt nulli non clarum videri possit Prophetas ferè omnes huic commutationi (si tamen immutatio dicenda est) cumulate testimonium reddidisse : & eam longè antè diuinationibus suis esse complexos : videmus tam multis in lege sacrificiorum & oblationum cautiones esse , quæ tamen à Deo optimo maximo per interpretes Prophetas refutantur . Legant ergo Danielem de Messia loquenter eo loco , יְהוָה שֶׁבַת־זְבֹחַ וּמִנְחָה , Per dimidiū (inquit) hebdomadis abrogabit victimam & oblationem . Quod manifestissimè Amos scribit personam Domini agēs , וְאֵלָי חָנַכְתָּנוּ Odio habui (ait) & repulisti a via , & solenitates vestre nihil placuerūt mihi .

Quid

חֲסֵד חַפְצָתִי *Hose. 5.*
Quid in Hoscea aliud dicit Dominus ? וְלֹא זְבֹחַ וְדָעַת יְמֻלָּותִי Misericordia (inquit ille) Matth. 9.
ad animum meū pertinet plusquam oblatio , & notitia Dei magis quam holocausta . neq; enim ex vi Etimis & suffitu pietatis argumentū queritur : sed animus ipse qui in homine principatū tenet , omnia sancta & præclara parit , in quo si qua macula concepta est , frustra ex victimis placabilitas , & venia queritur . Id quod & Esaias testatur his verbis , Ef. 1.
לְמַה רֹּב זְבֹחִיכֶם אָמַר יְהוָה שְׁבָעָתִי עַולְתָּתִ אלִים וְחַלְבָן *Iere. 7.*
His iro רֹעַ מַעַלְלִי נִסְתַּחַדְלוּ Et paulò post , Et hoc est , Quorsum mihi cumulus sacrificiorū vestrorū ? dicit Dominus . satiatus sum holocaustomatis arietum & pinguedine sanguinorum : aufer te malum opertum vestrorum , modum ponite mafactis . Et rursus קְטַהַת תְּוֻבָּה הַיָּאָרֶל , Incensum (inquit) abominatio mihi est . Ex his ignorat nullus , non in victimis sed rectefactis homini sapienti statuendum esse præsidium : longeque nos studiis virtutis , quam victimarum liberalitate Deo acceptiores esse . Atque adeò totius religionis caput est , & quod omnia sacrificia dignitate superat , cor contritum & humile , vt inquit Psalmistes David , וְבָחֵץ אֱלֹהִים דָוח נִשְׁבְּרוֹת Cor fractum sacrificium Deo . *Psal. 51.*

לֹא תְחַפֵּץ זְבֹחַ וְאֵתָנָה עֹלָה לְאֶתְרָצָה *Quoniam non accepta habes sacrificia , dedissem enim : neque in holocaustomatis places tibi . Et apertius quidem apud Esaiam Dominus luxum illum & molles templi Iudaici honores sibi non magnopere probari ait : præterea subdit , In quem ergo contuebor , nisi in Es. 66.*

afflictum & animo fractum , timentemque sermones meos? Quocirca si mihi gentium mores in rem graui citare per Iudeos liceat , sapienter sane à Romanis hæc lex in duodecim tabulas relata est ,

Duodecim tabulae.

Ad Diuos adeunto castè pietatem adhibento , opes amouento : qui secus faxit , Deus ipse vindex erit . Nam si diuitum & pauperum apud Dominum una ratio est , cui sumptu in sacris adhibito tenuiores Dei adicu arceamus? Quid enim tam contra diuinam illam mentem esse potest , quam non omnibus ad religionem iter patere? Addunt & aliud legis capitulum Iudeis forsan paulò durius , Impius ne audeto placare donis iram Deorum : quod cum religione nostra mirè coniunctum quispiam non inepte existimarit. Quòd si vetera illa sacrarum literarum monumenta satis nobis ob oculos proponunt , etiam tempore legis holocausta Deo velut stomachum fecisse , quid tam Messiae nostro molesti sunt , quòd illam necessitatem temporibus permisérit , & corporeas adorations animo solo statuerit? Patiantur quæso , nos tantum iudicij & auctoritatis Seruatori nostro tribuere , quantum veteres illorum Rabi ni venturo Messia detulerunt , cuius temporibus omnia sacrificia finem acceptura scribunt , præter *הַתְוֹדָה* ; hoc est , sacrificium laudis & confessionis. Quæ igitur tanta est in lege nostra commutatio , quam illi amplitudini Messiae sui non concesserint? Quia enim reliquias Israël quas offenderit venturus ille Messias , à peccatis alienissimas fore contendunt (in cuius rei probationem citant quod scriptum est ,

Sacrificia finierunt a tempore Messiae Ind.

הנשאר בציון והנור בירושלם קדוש אמר לו *Esiae 4.*
Et eueniet (inquit) ut qui erit reliquo in Sion & *Omnis probi superstes in Ierusalem , sanctus vocetur :* existima-

tempore Messiae.

runt sacrificandi legem illis dictam non esse , qui totis animis in virtutem incumberent , & ex bene acte virtæ innocentia , satis apud Dominum partes suas tutarentur. Atque hæc nostra sententia non mediocriter à R. Dauid Kimhi iuuatur , qui apud eos clarus , ferè omnes Bibliorum libros commentariis illustravit. Is enim in eo loco , quem suprà ex *Psal. 51.* miscitauimus , immolations in veteri lege receptas ait , non quòd aliquod pietatis specimen habeant , sed vt his ad virtutem alacritate quadam incitatores ferremur. Eius verba hæc sunt , עיקר שעת הקרבנות לא עוז האל על יהת אלא לשבך הלב ולבטל התאות הגוף מלבדו . ובשריפת האמורים דמיון ששרה גם נון התאות הבחיות . & quæ sequuntur : hoc est , Fundamentum quod est in sacrificiis non præcepit Dominus , nisi vt cor frangeremus , & corpoream illam voluptatem è corde euelleremus . & in exustione adipis significatio est , vt brutas illas cupiditates exuramus : hæc ille . Taliū pleni sunt Rabinorum libri , qui omnes ferè habitarunt in simili genere rerum : quibus recensendis si multus esse vellem , longius forsan de via oratio deflesteret . Quòd si omnium Prophetarum libros probè animo lustraueris , non possis ex perpetuo eorum sermone non tibi persuadere , cùm de sacrificiis tam multa in lege reperiantur , non quiddam magnificientius à Domino in fatis decretum esse , aliudque præstantius , quam quod res ipsa docet , sub victima-

rum inuolucris cogitatum. Quod cùm Iudæi occipiati credo in nuda contextus lectione, minimè perspectum habuissent, nihil aliud cogitantes quàm quæ ante pedes sunt posita, neque scriptis, neque portentorum significatione adduci potuerunt, vt per victimarum immolationem lege comprehensam, Iesum Christum agnum illum inculpatum, pro sacrificiorum hominum peccatis mactandum crederent: & fore aliquando vt excelléti illo, & omnibus modis summo sacrificio cætera euanescerent. Si ergo ex sanguine Christi vniuerso mortalium generi salutem partam esse, nisi dubitanter confiteri nequeunt, videant libros eos qui illis tam sunt familiares, vt nūquam de manibus deponant, num sæpiissimè patrum memoria à Deo hominibus, ex sanguine placatio sit quæsita. Nam & Noë, cuius iustitiæ testimonium à Deo datum est, post diluum altare Domino ædificauit: in quo solemnis sacrificiorum ritè peractis placatus est Dominus, atque ita cum hominibus in gratiam rediit, vt in posterum nūquam se de peccatis & facinoribus tantas pœnas repetitur, velut religione affirmaret. Et Abrahamus ipse filium suum Isaac in monte Moria sacrificare iussus est: cuius edicti cùm ei per Angelum à Deo gratia facta esset, arietem immolauit. Iam verò Moses legem illam Dei suis descripturus, sanguine victimarum populum conspersit: quasi ea solennitate inter Deum & homines fœdus iniretur. Omitto alia exempla quæ sunt innumerabilia, quibus quodammodo à Deo optimo maximo ex sanguine placatio & salus impetrari visa est. Quidnam igitur de san-

Christus sa.
sacrificiorum f.
nis.

Gene. 8.

Gene. 22.
Abraham.
Isaac.

sanguis Chri-
sti.

sanguine Messiæ Dei dicturi sumus? Nihilne eo sacrificij genere apud Deū beneuoletię iniisse videamur? Quis verò illa Esaiæ legens, Verè languores nostros *Esaiæ 53.* ipse tulit, & dolores nostros ipse portauit: item, Propter scelus populi mei percussi eum: non confiteatur venturum aliquem, in cuius caput scelerum nostrorum pœnæ redundant, & qui morte sua nos mortis periculo eximeret? Sed quæ tandem est hominum illorum ignoratio, vt in hanc redemptio- nis sodalitatem venire se non patientur, vt tanquam morbo aliquo impediti, suavitatem & gustum religionis nostræ sentire non possint? Itaque mirari non desino, quæ illos causa in eam insaniam impulerit, vt graphicam illam Esaiæ de Christi morte descriptionem ad sceleratam suam synagogam re tulerint. Quomodo enim in illius ore non est inuentus dolus, cuius flagitia & sordes, cum summa impietatis testificatione, omnium Prophetarum scriptis cumulatissimè demonstrantur? Sed tamen de his suo ordine. Venio ad Circuncisionem, qua *Responso ad*
Circuncisio-
nem.

וְמִלְתָּם אֶת־עֲרֵלֶת לְבָבְכֶם וְגוֹיֶ Deuteron. 10: 16

Et concidetis (inquit) præputium cordis vestri. Et hoc est nouum Circuncisionis

H ij

decreta quod maximus ille nomothetes Christus descripsit suis, in eo religionis foedere quod à priori paulò diuersius, ex Ieremiæ prædictione cum illis erat initurus. Vnde & alter Propheta ait, **קְרֻעוּ לִבְכֶם וְלֹא בָנְדַכֶם** Scindite (inquit) corda vestra & non vestimenta: & apertius multò ipse Ieremias, **וְהִסְרֵוּ לְיהוָה עֲرָלָת לִבְכֶם** Circuncidimini Domino, & auferte præputia cordium vestrorum, viri Iuda. Ex quibus ostenditur, corpoream illam Circumcisionem quadam veluti similitudine, animi ægritudinem qua vnuquisque propter malè actæ vitæ conscientiam angi debet, adumbrasse. Qui enim peccato suo commouetur, & quasi animo frangitur, ei certè propitius est Dominus. Nam vt testantur Hebræi, **חַנּוּ זְרֹחָם הָיָה** Ipse clemens est & misericors, tardus ad irascendum, multę misericordiæ, & parcens malo. De cuius beneficentia & liberalitate tam multa sunt in Euangeliis nostris, vt nulli vel sceleratissimo licere possit cū Caino dicere, Maior est iniquitas mea quam vt venia merear: licet Hebræorum nonnulli locum illum aliter interpretentur. Sed tamen cur legis abrogationes eas quæ Christo referēt factæ sunt, apud eos tam lōga oratione defendimus: ex quorum placitis nobis pro explorato esse potest, ferè singulis hominum ætatibus singulas legis rogationes eāsq; contrarias à Deo optimo maximo latas esse? Nam vt prima persequamur, apud eos ex Cabala constās est fides, Deum ipsi Adamo edixisse vt ab animantibus temperaret, & ab eorū esu omnino abstine-

ret

*Joel. 2.**Iere. 4.**Misericordia**Dei.**Joel. 2.**Mich. 7.**Gene. 4.**Adamò esu carnium interdictus.*

ret. Cuius rei opinor apud veteres Hebræos vel eò plenior firmitudo fuit, quod nullibi à Domino primis illis parentibus animantia in usum legatur esse concessa. At fructus baccasq; & fruges, que stata & anniuersaria vicissitudine terra votnere subiecta sollet profundere, illis in usum cessisse, satis vetera scripta testantur. Post autem aliquot seculorum conversionibus ipsi Noë & reliquo mortalium generi, de mandatis septem (vt Hebræi volunt) perscriptio facta est: animantia verò illis sunt concessa: quodq; Adamo & sequacibus fuerat interdictum, tum cuiusque voluntati condonatum est. Iam verò & humeris Abrahami onus Circumcisionis est impositū, neque quisquam Deo acceptus esse poterat, nisi qui se eidem præscripto dedidisset. Post etiam ipsi Mosis & filiis Israël multa sunt adiecta, nonnullæq; leges in gradibus cognationum datae, quæ ante illa tempora auditæ non fuerant. Nam vt illi scriptum reliquerunt, filius Noë ad sororem ex patre accessit, neq; illi vitio vñquam versum est: quod in populo Israël pro nefario scelere haberetur. Ex quib[us] satis ostenditur non frustra ab eis pro authenticō relatum esse, legem Dei non omnino mutationis aut disunctionis expertem esse, sed saepe ita iubente Domino variis temporibus varia & diuersa legum capitula esse consecuta. Et quamuis R. Moses tantum authoritatis legi Mosaicæ tribuerit, vt non tantum eam cæteris anteferret, sed perpetuam & æternam fore, neq; quicquam de ea decilumiri contenderet: in eo tamen ne suorum reprehensione caruit: Etsi enim iis qui in ea studiose versarentur im-

*Noë.**Moses.**R. Moses.*

peratum est, ne quicquam aut adderent aut diminuerent: non est tamen vero consentaneum, ut Deus id decretū edixerit, à quo salvi s legibus & auspiciis nō posset recedere. Quid enim tantum aut pietatis aut religionis habet fimbriarū & ceterorū id genus rogatio, cuius necessitas arbitratui singulorū à Dōmino permitti non possit? Quæ quoq̄o tanta est religionis impedito, quò minus Deus omnia sacrificia in quibus (vt ipsi Rabini confitentur) nullū pietatis argumentū statuitur, delere queat? Hæc quāquā à nobis forsitan diffusius tractata sunt, quām res ipsa & causæ nostræ defensio postulabat: eò tamen spectat, vt omnibus notū esse possit, quæ in lege Moysis potissima erant, ea à Seruatorе nostro in præscripto posita esse: quæ autē simulachris & formis continebantur, ea ad veritatem & euentum esse deduceta. Quia igitur omnes legis & Prophetarum libri accuratiū intuentibus, duo potissimum funda menta constituerunt: Primum & summum in amicitia & obseruatione Dei, Aliud in retinendo beneficiis proximo situm est: ea modis omnibus in lege sua Seruator noster tuenda esse iudicauit, neque quicquam frequenti synagoga docuit, quod non ad hæc duo capita referri posset. Cùm igitur tanta inter nostram & veterem Iudæorum legem similitudo intercedat, vt ritibus & formulis paululū differentes, re ipsa plane consentiant: quid est quòd tantopere Christianorum nomen quasi violatae legis apud gentes deferant, & tandem sint à nostra lege alieni? Ego certè sic statuo, plures Iudeos ad nostram legem receptum fuisse facturos, si eam ex pri-

*Quid decide
rit Christus
de lege.*

*Duo legis fun
damenta.*

ua-

uata lectione sua penitus nosse, quām ex Rabino rum commentariis maluissent. Quid enim in ea reprehendas, quæ nihil nisi perfecti speciem præ se ferat, quęque nos ad bene merendum etiam de ini micis adhortatur? Quòd si quę sensibus nostris accommodata sunt, sola bona iudicasset, & (quod Mahumetes & Corinthus hæreticus fecisse prædicantur) omnibus voluptatum illecebris scatentem horum, sequacibus suis futura vita promisisset: optima certè ratione ab illius studio oculos remouerent. At eam Rabini ita scriptis deturparunt suis, vt ne illam ad cuiusquā Iudæi otium pertinere credant. Quod autem Prophetarum sermonibus se à Messie nostri religione abduci prædicant, hodie certè cōstat, hodie agamus. Proferantur quæso capitula legis. Ait Moses, Si te persuaserit frater tuus, filius matris tuæ & dixerit ocultè, Colamus Deos alienos, ipsum statim interficies. Hec à Domino & Messia nostro, illis ex matre non ex patre cognato facta esse, probari posse confidunt. Primum quis coëgit eos falsum dicere? Quibus quæso rerum gestarum monumentis proditum acceperunt, populum Israël à vero Dei cultu ad externam religionem, à Christo concionibus abductum esse? Quem Deum diligi & adorari sermonibus suis voluit? nonne Deum Abraham, Deum Isaac, & Deum Jacob: vt constantissimè dici possit, eum nulla ratione ad publicum illud velut scuti corrupti iudicium pertinere. Addunt præterea ex Ieremia, אָרוֹר הָגֶב אֲשֶׁר יִבְטַח בְּאֶדֶם יְהוָה וְשָׁב בְּשֵׁר וּרוּעָה וּמִן יְסֻרָּה לְבָנָיו Maledictus (inquit) vir qui cōfidit in homine, & statuit carnem

*Mahumetes,
Corinthus,
hære.*

*Obiectio in
christum.
Deut.13.*

Ier.17.

brachium & præsidium suum, & à Domino animo est alienus: ex cuius sententia aiunt se à Messia nostro discessisse, qui se multoties (vt ex Euangeliis constat) בֶן אָדָם, hoc est, Filium hominis appellauit. Quod miror eis tantum offenditionis atculisse, qui in Psal. legerint, Quid est homo quia meministi eius, aut filius hominis, qui visites eum? item, Minuisti eum paululum à Deis: quæ ad Messiam etiam vetus Iudæorum synagoga referebat. In quo habent quod est accusatori magnopere exoptandum, confidentem reum. At illum & Filium hominis & Filium Dei agnoscimus. Quæ duo si probè iudicata & perspecta habuissent, non ita eis veluti plausum affectantibus arma excidissent. Nam quòd Iesum Christum isti homines (cur enim hoc eis nomine non gratificer, quibus Seruator noster prætermisso nomine, שׁאֹתְנוּ הָאֵשׁ id est, vir ille, nuncupatur?) se Deum fecisse afferunt, eoque nomine iuste de falsa religione reum à maioribus suis peractum: videant quām ineptissimè de lege nostra sentiant. Qui enim se Deum statuisse dicatur ille, qui non tantum antequam Abraham esset, sed ab omnibus seculis & æternus & Deus fuit? qui aspectabile illud cælum, & tantum mundi ornatum verbo excitauit: qui anniuersarios syderum astrorumque motus nutu continet: quique vniuersi statum tueretur & fouet, cum summa testificatione amoris erga nos sui: cuiusque liberalitate amœnissimam lucem expressimus, vt aliquando vsura sempiterni gaudij, futura vita (quæ sola vita nominanda est) perfrauamus. Vnde bellissimè Esaias Christum lo-

quen-

*Psal. 8:
Paul. ad He-
breos 2.*

*Oblatio in
Christum.*

quentem facit, יְהוָה קֹנוֹהוּ וְחִמּוֹר אֲבָוֹס בַּעַלְיוֹן. Cognouit bos possestorem suum, & asinus præsepe domini sui: Israël autem me non cognouit, populus meus non intellexit. Ex quo satis ostenditur, non ex eo die quo in Iudæa natus est ille, sed ab omnibus seculis, sibi in vniuersum orbem imperium vendicasse, idq; maximè in populum Israël, quem ad perniciem tot & tantorum Regum, in propriam sibi curiam adoptarat. In quo miror quæ tanta olim in Baal, Mo-
*Iudæorū de-
fessio à Deo.*

Alia obieccio.

I

qui quām leuissima pœna ab eorum Republica discessisset. Quem enim ex suis Prophetis ad pœnam non vocarūt, dum illi legatione Domini (quo nomine securi inter hostium tela versari poterant) *Iudei Prophætarum occisorum.* apud eos fungerentur? Nam & Esaias amplissimo loco natus, qui que cum gloria natalium, virtutis & doctrinæ splendorem coniunxit, dum eos à facinoribus ad pietatem & cultum Dei incitaret, grates illis pœnas dedit, & per medium sectus est, sustulitque in posterum præclarissimum exemplum non vindicandæ de Republ. falsæ religionis. Cuius supplicio extremo causam attulisse Hebræi tradunt, quod in diuinatione sua scriptum reliquerat, Perij, quoniam Deum exercituum viderunt oculi mei. Nam interrogatus à Manasse Rege, quare ita in libro suo sensisset, qui ignorare non poterat à Mose omnium Prophetarum facilè principe relatū esse, Nemo me videbit & viuet. cui rei etfatis ex reliqua scripturarum serie facere potuisset, fertur obmutuisse. Videant verò quanta placabilitate cum Ieremia vñi sunt, qui cùm vastationem Ierosolymæ, & captiuum apud Caldæos populum ductum iri ex mente Domini prædiceret, male mul tatus in carcerem est coniectus, atque ex vinculis causam dicere coactus est. Et qui dies ei à munera perfunctione, velut in aliquo Prytaneo, honoraria & statutas expensas afferre debebat, ei pro legatio sequissimā mortem attulit, & homo pius à crudelissimis ciuibus suis lapidibus obrutus, occubuit. Prætermitto cæteros, non alia de causa à veteri illa Iudæorum synagoga male acceptos, quām quia mand

mandata Domini cum summa animi magnitudine perferrent. Quod si veteribus illis gentium ducibus summo honori fuit, animo excelso pro Republica dimicare, & res magnas plenâsque periculorum pro communi salute adire: viroque forti & magnanimo summè est appetendum, vt mors quæ necessitati debetur, potius patriæ donata, quām naturæ reseruata videatur: quanto certè cum virtute erit coniunctius, iubente Domino eas rès fortiter gerere, vnde tibi ad cælum aditum pares, & nefarios perditosque ciues prædicationis generæ in eandem sententiam voces? Quid igitur illos tantopere Messiae nostri mors crudelitatis plenissima offendit, quos pari in causa multos Prophetas occubuisse, latere non potest? An verò minus eis Esiae & cæterorum probantur monumenta, quod à Domino incitati, voluntariam mortem oppetuerunt? Quia certè nihil homini neque futura vita melius, neque æqualium & posteriorum exemplo euénire potest præclarius. Sed tamen quæ tanta apud eos huius spectaculi nouitas esse potest, in quorum scriptis legitur, futurum aliquem qui morte sua omniū peccata & scelera expiaret, cuiusque amplitudine inter summum Deum & homines redditus in gratiam intercederet? Quod est igitur apud eos Christi nostri tam insolens fastidium? Iustæ & ex scripturatum fide legationem suam iniisse videatur, cuius mirifici & uberes fructus ad posteros dimanarunt? Cui rei, dictu difficile est, quām obstrepant Iudæi. Nam quod dicimus Christum nostrum omnium flagitia periculo capitum sui *Iudæorum in mortem Christi calunnia.*

luisse : in eo parùm sibi Christianos constare aiunt. Quomodo enim videatur labem peccati à ceruicibus hominum moriendo depulisse ; qui scelestissimum atque haud scio an de omnibus longè maximum facinus in eos induxit, qui violentas manus in eum iniecerunt : cuius cædes (cùm Deus esset) qua iustitia & meritorum magnitudine sarciri & abstergi vñquam possit? Sed hæc vt leuia sunt, ita constans & perpetuum fidei nostræ propugnaculum non possunt euertere. Ut enim turbulentissimis Iudæorum rebus natus , populum suum summis fœderibus & vetere propemodùm amictia obstrictum sibi, repugnantem & inuitum in legis suæ commercium trahere noluit: ita neque eorum manus ad sanguinem effundendum paratissimas reprimere , neque animos rebus secundis plus æquo ferocientes coercere. Sed ita cum eis egit, vt in illis & bene & malè agendi libertas dominaretur. Accedit quod & Esaias euenturum prædixerat, vt ab oppidanis suis, & iis quos quasi iure veteris hospitij deuinctissimos habebat , repudiaretur: quibus summum illud hæreditatis ius abs se refutantibus , reliquæ gentes velut ex secundis tabulis substitutionem capesserent, aut quasi ad defectam bonorum possessionem , ex iure constituto & summi illius Prætoris beneficio vocarentur. Sic enim apud Esiam Deus Pater Christum suum alloquitur.

נָכַל לְהִיוֹת לְעָבֵד לְהַקִּים אֶת שְׁבָטִים
עַקְבָּ וְגַנְזָרִי שָׁرָאֵל לְהַשִּׁיב וְנַחֲתִיךְ לְאוֹר גּוֹיִם

לְהִיוֹת תְּשׁוּעָתִי עַד קְצֵי הָארֵץ .

Leue (inquit) duco vt sis seruus meus, exuscitans tribus Iacob , & red

Gentium ratione.

Esiae 49:
A Elia 15.

reducens vastitates Israël : cùm dederim te in splendorem gentium , vt propagetur salus mea in fines terræ. Quod & Malachias confirmat his verbis, *Malachias*

אֵין לִי חֲפֵץ בְּכָסֵף כִּי מִזְוָח שְׁמַעַד מִבְּאוֹר גָּדוֹל

hoc est, Non est mihi in vobis voluntas: nam ab ortu solis ad occasam eius , magnum est nomen meū inter gentes. Quia igitur maximis scripturæ testimonii Iudæi à summo Deo filij erat appellati, quibus magnus ille rerum opifex esset parentis loco : consentaneum esse iudicauit Christus, si illis primùm sermonem suum summo studio & incredibili contentione prædicaret: à cuius disciplina tota(nescio quo eorum fato) cùm se alienissimos maluissent, reliquas gentes per legatos sollicitauit, & velut in fidem recepit : quæ tametsi veterum memoria à tanto munere essent remotissime, locum nihilominus filij abstenti magis, quam ex he redati tenerent, & aliquando beati æterno æuo fruerentur. Ne autem florentissimis rebus suis & fortunæ prosperitate à notitia scelestissimi illius peccati Iudæi abducerentur, totius Imperii. gubernacula , & eorum Rempublicam funditus deleuit: abstulitque (vt inquit Esaias) à Iuda & Ierusalem virum validum & fortem , omnique robur patnis ; & neruos commeatus & annonæ : virum, inquit, bellatorem , iudicem & Prophetam , ariolum & senem: deditque pueros principes eorum, vt molles dominarentur eis. Quod si ad ea quæ vel Prophetarum vaticiniis, vel Talmudæoru[m] cōmentis cōtinentur, aduentu Messiæ nostri cumulate satisfactionum non esse prædicant : ob idque defecatio-

I iii

Miseria In-
deorum.
Esiae 3.

Temporibus Messiae omnes sub fide. Sopho. 3. nem suam iure subnixam nituntur defendere : parum certè mihi totam hanc temporum & euentorum historiam videntur didicisse. Nam quod ex Sophonia citant, אל עמי־ב שפה ברורה, Tunc effundam (inquit) super populos labium clarum ad invocandum nomen domini, ut seruant ei ore uno: ob idque contendunt temporibus Messiae Regis, omnes ad verum Dei cultum conuenturos. Idem certè de Christo nostro possumus gloriari, cuius fides ducibus Apostolis vniuersum orbem peruagata est: sed ab his primùm deserta & quasi pro derelicto habita, qui tam sanctæ rogationis principes extiterant. Quo loco magis dolere quam mirari subit, Antiochiam, in qua primùm Christianorum nomē audiri cœpit, & præstantissimas Asiac ciuitates, quæ olim totis animis in fidē Christi decubuerant, de tam gloria statione decessisse. Verū licet in varios populos proseminalæ sint dissentientes de religione familiæ: ad id tamen constiterunt omnes, ut non ad figmenta & idola, sed ad Deum viuentem vota, cultum, studia denique omnia retulerint, & in eo idem sit ferme omnium mortalium consensus. Quod si exterorum monumenta non nihil ad se pertinere existimant, ex his qui annales posteris tradiderunt, non potest non manifestum esse, nativitate Messiae nostri omnes gentes à bellis conquiesce, illòque temporis momento de manibus audacissimorum collapsa arma cecidisse. Quæ res meo quidem iudicio satis illis est factura, dum tam insolenter illum Esaiæ locum sibi sumunt, לא מלחתה

Pax temporibus Messiae.

hoc est, Non inferet *Esa. 2: 2*: **ישׁא גוי עליון מלחתה**, gens genti prælium. Et ea illi, quasi non euenerint, ad tempora Messiae sui seruata esse præfagiunt. Videant verò qui concursus populorum, quām crebri ad Christum nostrum ex vltimis terris receptus facti sint: vt ad eius quem nunquam viderant clientem & perfugium, à legatis Apostolis incitati, conuolarēt. *Quis ergo ista audiens non adducitur, vt credat Michæam de Messia nostro loqui, dum ויהי באחרית הימים יהיה הר בית י' נכון, Mich. 4:1* בראש החריס ונסת הוא מגבעות ונhero עלינו וחלכו גוים רבים ואמרו לנו ונעללה אל הך י' ואל בית אלהי יעקב ויורנו מדרכיו ונלכ' hoc est, Et accidet sub finem dierum, erit mons domus Dei præparatus in fastigio montium, & collium editissimum, & confluent nationes multæ ad eum, & dicet, Adeste, ascendamus ad montem Domini & ad domum Dei Iacob, & docebit nos vias suas, & in semitis eius ingrediemur. Hæc cum ad Messiae aduentum referenda esse Christiani velint, eoque summo consensu à Rabinis omnibus sit concursus: quæ tandem perpetuæ illius orationis pars esse potest, quam à Christo nostro iuste summoueant? Nam vt nouissima conferamus primis, quis ex his scriptis, quæ hodie nobis sunt in manibus, non videt quanta ad eum facta fuerit à populo discessio: qui cum multis prodigiis adductus, Regem cum summo studio designare vellet, sese toti multititudini subtraxit. Ad eum igitur & ad Apostolos suos ex omni terrarum orbe tam frequentes conuenerunt, vt diffiteri pos-

concursum ad Christum.

Iean. 6:

Coniuicium à Iudeis effatum. sit nullus, ex Ierusalem salutem in omnes populos prosemnatam esse, & ex Sion redemptionem omnibus affulisse. Sed forsitan eis sit condonandum, quod grauiter molestaque ferunt, effectam illam Rabinorum responsis viscerationem, à Deo temporibus Christi nostri factam non esse: ad quam (erit enim illis recta coena) allaturi erant famem opinor triduanam, & diuturnum illud defyderium lenituri. Atque ut ea res omnibus nota esse possit, altius repetendum videtur, quid de illis epulis scriptum reliquerint. Aliunt enim (quae eorum est infantia) primis illis diebus, cum Deus verbo omnia ad naturam rerum excitaret, creatos esse duos ceteros increbibilis magnitudinis, utriusque sexus. Cum autem secum ipse reputaret Deus, quantum ab immanibus illis belluis, discrimen hominibus impenderet, futurumque aliquando ut ex utriusque animalis, maris scilicet & foeminae coniunctione & propagatione, itinera & portus maris tenerentur, tandemque & lues illa terram ipsam rapinis infestaret: foeminam concidit, & sale conditam ad tempora Messiae seruauit, ut regio apparatu Iudeis omnibus coniuicium celebraret. Atque ad eam epularum coniuicationem accessuros inquiunt fructus illos, qui in horto voluptatis a tot seculis intacti servantur. Hunc igitur ingentem cetum (quem **לויתן** Leuiathan vocant) quasi succidiam alteram, etiam post extremum illum iudicii diem, iustis in diurna cibaria cessurum contendunt. Quae etsi sunt absurdissima, in ea tamen sunt haeresi, ut iudicent multis sacrae scripturæ locis posse comprobari: citantque illud

*Fructus Paradiſi.**Teniathe pīcīs.*

illud Esaiae, **בַּיּוֹם הַהוּא י' פְּקוּד בְּחַרְבוֹ הַקְשָׁה עַל לוֹיְתָן נִחְשׁ בְּרִיחָה וְעַל לוֹיְתָן נִחְשׁ עַקְלָתוֹן וְהַרְגָּתָה** *Esaiae 27.* hoc est, In die illa visitabit Dominus in gladio duro Leuiathan serpentem sinuoso, & Leuiathan serpentem tortuosum, occidente que cetum qui est in mari. Ex qua singulari appellatione quasi sublato altero, unum tantum in mari superesse affirmant. Eiusdem generis proferunt infinita ex veteribus illis scriptis, quae recte intuentibus quiduis agunt potius, quam ut videantur tam aniles fabulas adumbrare voluisse. Quis ergo haec audiens homines istos iure non miretur, qui contempto reliquo disciplinaru cursu, se totos ad diuinæ sapientiae cognitionem contulerūt, ita in ea versari ut Tragœdos potius aut Poëtas, quam Philosophos aut Theologos agere arbitreri. Quis enim unquam ex veteribus illis, qui magis ab ipsa natura, quam aliqua sua in diuinis literis consuetudine, de rebus omnibus differuerunt, animas postquam his corporis vinculis elapsæ in cælum euolauerant, prandere & coenare existimauit? Quibus si nonnulla ad tuendam vitam necessaria sunt, eis certe satis opis esse non potest ad bene beatèque viuendum. Cum tamen illa vita nihil ad suavitatem aptius esse possit, nihil ad felicitatem præstantius. Et quemadmodum Xerxem, cum ex Asia Græciam versus nauigaret, montem Athon sustulisse, & in eo velificasse fabulantur Græci: ita homines in narrationibus suis audacissimi temporibus Messiae montem Oliuarum diuisum iri præfigerunt, dicente Zacharia, **וַיִּבְקַע הַר הַוַּיִּתְבֵּן** secundum *Iudeos.* Et scindetur mons Oliuarum: *Zachar. 14.*

quod cùm nondum euenerit, accommodatè etiam defendi, Messiam nondum à Deo missum esse. Sed quis est tam supinus, qui ignoret Prophetas verbo tenus intelligendos non esse. Quòd enim Zacharias diffusionem montis Oliuarum auguratur, significationem habet, verbum Dei quod ante Messiam terra Israël & angustiis mótiū & maris claudebatur, Christo veniente eruptionem facturum, & ad extremos gentium fines conuolaturum. Sed vereor ne dum in his sum diffusior, planè sim factus ille ipse, qui hæc commenta adinuenit: quorum memoria eò minus optimo cuique iucunda esse debet, quòd ad eorum fidem, ex sanctissimis Bibliorum libris probationes à Iudæis exquiruntur.

Vt igitur his orationis nostræ iactis fundamen-tis, Christum Domini velut penicillo exprimamus: primum à natali eius die initium nobis probationis fiet. Audiamus igitur Esaiam nostrum, **הנה הָעֵלֶמֶת הַרְדֵּךְ וַיֹּלֶדֶת בָּנֶךְ וּקְرָאת שְׁמוֹ עַמְנוֹ אֱלֹהִים**. Ecce (inquit) virgo concipiet & pariet filium, & vocabis nomen eius Emmanuel: & quæ sequuntur. Quo ex loco minuendæ sunt nobis opiniones duæ, quibus Iudæi acrius nobiscum pugnant, vt apertissimum hoc Prophetæ iudicium aliò traducant. Primum enim quod ex hoc loquendi genere, **הנה הָעֵלֶמֶת הַרְדֵּךְ**, Ecce virgo concipiet, constantissimè defendimus à virginē editum esse Christum; hoc certè ex scripti interpretatione nobis non concedunt, asserentes minimè necessarium fuisse, vt Messias ex virgine nasceretur. Quod enim apud Christianos receptum est, **עַמְנוֹ אֱלֹהִים**, Alma, virginem sign

*Natus
Christi.
Esiae 7.*

Alma.

significare, hoc illis ègrè & difficulter in mentem venit: qui eo nomine, non virginem tantum, sed iuuenem ætate admodum tenera, etiam si in manum viri conuenerit & corrupta sit; aiunt designari. Optimè verò ea res constituetur, si de tota discep-tatione ad Hebræos codices referamus: ex quibus certè non ineleganter defendi potest, hac appella-tionē Alma, virginem quæ nondum nuptum sit tradita, cōtineri. sic enim scriptum legimus in Exo-do de Maria sorore Mosis, quæ (vt inter ipsos con-stare vidi) in ephebis, adhuc sextum agebat annum, **וְתַלְךְ הָעֵלֶמֶת וְתִקְרָא אֶת אֶת הַיְלֹד**. Iuit (inquit) *Exod. 2.* Alma, hoc est, virgo, & vocavit matrem infantis. Simile de Rebecca, **וְתַלְךְ הָעֵלֶמֶת לְשָׁאוֹב מִיכָּא**. *Gen. 24.* Et profecta est Alma aquas haustura: quam non-dum nupsisse ex reliquo contextu constat, cuius nuptias Abrahamus per procuratorem filio suo Isaac ambiebat. Ex qua scripturarum comparatio-ne satis adducimur, per vocabulum Alma, Mariam matrem Domini omnium fœminarum virtute fa-cile principem, virginem designari. De qua etsi pa-rum honorificè à Iudæis verba fiant, nihil tamen eius existimatio fit obscurior, cuius probitatem Deus optimus maximus heroici illius facti cōmen-datione comprobauit. Quòd si tam causæ nostræ iniqui sunt iudices, vt etiam iis, quibus nulla in re religio eorum in discrimen veniat nos vti, æquo a-nimo ferre non possint: patientur ea nos in vulgus efferre, quæ ad nostri vel illorum Messiæ dignita-tem permagni faciunt. Quocunque enim se res habeat modo, & Christianis & Iudæis in confessio-

K ij

Maria.

est, illum locum de Messia Domini significacionem habere. Quo in genere homines imperiti non aduertunt, si ex virginē Messias putetur esse natus, quanta ad illius amplitudinem maiestatis fiat accessio, qui hac vna re cæteris mortalibus antecedat. Subiicit prætereā, Et vocabitur Emmanuel, hoc est, nobiscum Deus. Ex quo loco nobis vberimum concertandi cum Iudæis argumentum subit, qui à Messia diuinitatem excludunt omnem, eumque ad humanæ naturæ fragilitatem tanquam in aliquod pistrinum, compingunt. In quo mirati non desino, quænam tandem res eos mirabiliter in lege sua & Prophetis occupatos, in tam diuturnam dubitationem adduxerit: cùm tot pāsim in scriptura occurrant loci, qui eam rem extra omniē cauillationis aleam, legentium oculis subiecerint. Quid igitur aliud agebat Esaias, quæ mens, quis sensus diuinationis suæ, cùm Messiam futurum, Emmanuel appellaret? nonne vt homines alicuius Dei cōsuetudine & victu aliquādo fruituros, expectatione retineret? qui vt particeps diuinitatis erat futurus, de bonorum malorūmque delectu & fine solus sapienter iudicaret: quod ille certè facturus non fuisset, nisi præter humanum illud, quiddam vberius aut magnificentius à Domino esset consecutus. Cùm omnes homines sub peccato conluderit Deus, & ex tanto mortalium numero qui faciat bonum, reperias neminem. Qui ergo auspicato à Domino M̄essias est appellatus, qui omnem pro salute hominum propugnationem susciperet, nullūmque apud Deum orandi pro nobis tempus inter-

*Divinitas
Meſſiacotra
Indos.*

intermitteret, eius proprium sit omnia virtute & rectefactis metiri, iustitiam colere, & quæ sunt recta & proba, innata quadam mentis agitatione diligere & sequi: vitia autem & ægritudines, motūsq; animorum longè à se, & à suis seponere. Quæ qui fecerit, eum diuina quadam vi atq; natura à summo Deo instructum, facile quiuis iudicarit. Sed tamen ne quis nos Iudæus ad hanc quæſtionem, aliquid præter scripturæ sententiam afferre putet, melius profectò ille ipſe, quām qui Hebraicē non norunt, de toto hoc genere iudicabit. Qui enim tandem ignorare potest, si modo illi cum ea lingua aliqua intercedit necessitudo, אל El, Deum significare? Cuius rei tam multa sē nobis exempla ostendunt, vt nulli, nisi sensu indigeat, res ignota esse possit. Quem ergo sensum ad Hoseam afferas, dū ait, אֵל וַיֹּהֶדְךָ וְעַד רְד עַמְּךָ Et Iuda, inquit, iterum dominabitur cum El, hoc est, Deo. Et iterum David, מְעוּלָם וְעַד עֲוָלָם Ab aeterno & in æternum tu es El, id est, Deus. Et rursus ille ipse, אַתָּה אָדוֹן אֶלְחֹות, Tu domine El, id est, Deus miserator. Sed tamen quid est quod tantopere in hoc genere sermonis nobis sint molesti, cùm illi, si quando scriptis suis Deum designare velint, eadem appellatione vtatur, אל, תְּבָרֶךָ, Deus benedicendus. Sed hec nimis peruagata. Ut autem eo quo cœpit authore, nostra procedat oratio, quid aliud spectasse Esaiam, conjectura ducimur, quum ait, בִּימֵם הַזֹּאת יִהְיֶה צְמַח יְלֻצְּבִי, hoc est, In die illo erit germanus Domini in decus: quem locum cùm Caldæus paraphrastes ad Messiam refe-

*Eſai. 4.
Caldæus Pa-
raphrast.*

Messias filius Dei ex prophet.

Ierem.34.

*Psal.2.
Paul. ad He
breos 5.*

rat his verbis. בְּעִידָנָה הַהִיא יְהִי מֶשֶׁיחַ דָּיו' וּכְן. In tempore (inquit) illo erit Messias Domini , &c. in cuius sententiam & ab omnibus Iudæis itum est, efficitur Messiam non tantum Deum esse, sed & Filiūm Dei; cuius opinionis Christiani omnes acerrimos se propugnatores esse voluerunt. Quid enim veritati scripturæ magis consentaneum esse possit, quam ut eum qui germen Domini appellatur, Filiūm Dei voces? A qua etiam sententia non longè Ieremiam absuisse suspicari possumus, qui eodem vtens vocabulo ita loquitur ; בַּיָּמִים כֹּהֵן וּבָעֵת ; hoc est, In diebus illis & in tempore illo germinabo ipsi David iustitiam: quem locū & de Messia Caldæus Paraphrastes interpretatur. Atq; vt ea res magis in luce omnium versaretur , néue qui vetera illa monumenta cupiditate sua abduxerunt ad mercedem , ex loquendi genere paulò forsitan obscuriore sceleri suo patrocinium attexerent, summus ille Psalmistes David rem apertissimis verbis est complexus , dum ille Dominum cum Messia verba faciētem inducit , בְּנֵי אַחֲרֵךְ יְהוָה לְדָתֵיךְ Filius. (inquit) meus es tu, hodie ego genui te. Potuītne rei ex sententia nonnullorum obscuræ lumen accedere illustrius? Quem locum R. Salomo à veteri Rabinorum schola ad Messiam translatum esse fatetur: sed vt Christianis, quos hereticos vocat, possit satisfactum & cautum esse , propius esse censem, vt ad Dauidem referatur, Caldæum Paraphrastem imitatus, qui verbis claris & illuminatis tenebras videtur attulisse. Sed rudis ille populus & veterum institutorum tenacissimus,

à

*Testimonium
Dei de Chri-
sto.
Matt.3.
Marci 9.
Esaias 53.*

*Abrahamus
pater Iudaor-
rum.*

Mich.5.

à priore sententia diduci non potest, nisi quod summus Deus primū per Psaltē & Prophetas , deinde & ille ipse loquens clara voce prædicauit, singulorum auribus inculcat, & ad cuiusq; sensum accommodato miraculo, eos in stationem præstantissimæ legis ducat. Quem igitur exceliens ille naturæ princeps testatò Filiūm appellauit, Hic est (inquiēs) Filius meus dilectus, ipsum audite : de quo tot antè seculis dixerat Esaias, Generationem eius quis enarrabit? hunc tu præter humanū quidpiam, nihil excellentius habere putas? Quem quæso mortalium esse arbitris, cuius natales & gentilitatem aut peruestigando agnoscere, aut inuentam à capite arcescere non possis? Nam omnes Iudæi patrem Abramum agnoscunt: at ab Abrahamo ad parentem humanae societatis Adamum , multorum annorum descriptiones in sacrī literis visuntur. Ex quo efficitur vt inter eos qui virtute & recte factis habentur clariores , cuius genus & seriem ducere non possis, reperias nullum. Quem igitur dicemus eum cuius generationem enarrare queat nemo? Certè & æternum & Deum esse fatendum est. Neque enim hominum quispiam est tam bene actæ vitæ gloria & meritorum magnitudine cumulatus , qui non per stirpes & familias censi queat , aut non aliquem generis sui authorem citet. Atque in eo quæstionis genere appositè nobis præiisse Michæas videatur , ex cuius prædictione non potest non clarum esse, eum qui aliquando tantum Messiae magistratum esset initurus, ab æterno & Deum fore. sed eius verba reddamus , וְאַתָּה בֵּית-לְחֵם אֶפְרַתָּה עִיר , Mich.5

להיורט באלי ה'ודה מנך ל' יצא להיורט מושל
Et tu בישראַל ומוֹצָאתֵינוּ מִקְדָּם מִמְּעָלֶם.

*Messias à die
bus aeternitatis.*

(inquit) Beth-lehem Ephratha, minor ut nuncupatur inter millenarias Iuda: ex te mihi egredietur dominator in Israël, & exitus eius à principio & à diebus aeternitatis.

Ex quibus quis est tam omnis doctrinæ rudis, aut tam parùm veritatis amans, qui Messiam aeternum designari non intelligat? Non igitur Seruatori nostro momentum illud quo in Beth-lehem natus est, primum illi vitæ diem attulit: sed cum eius exitus, teste Propheta, à diebus aeternitatis essent, cumque ipse sibi esset principium, nec aliunde motus causam haberet, non indignum à sua amplitudine iudicavit, si eius quem olim specie ornarat sua, personam ageret, atque in Beth-lehem pro salute populi sui humana forma nasceretur. Qui igitur erat antequam nasceretur, queas adduci ut hominem tantum hunc esse putas? Quique antequam humani corporis formam ampliaret, infinitis seculorum conuersionibus, totus erat sensus, totus auditus, totus visus, totus sui, hunc Deum negare possis? Quòd autem iij. qui in Prophetas commentarios ediderunt ferè omnes, hanc à Messia nostro diuinationem, vel hoc nomine semouent, quòd nunquam apud eos Reipublicæ gubernacula suscepit, cuiq; ab his, qui tum Rempubl. gerebant, gravissima sit constituta pœna, ut facile ab eo principatum excludas omnem: quæso ne homines consiliorum in Theologia socij, diuinam illam dominacionem, vulgi clamoribus, militari tumultu & populari gloria tantopere metiantur: néue committant ut

*Iudeorum ob-
iectio in Chri-
stum.*

eos.

eos quos præstantes rebus gestis & imperij gloria historiæ nobis tradiderunt, verius Christos & Messias possimus appellare, quam illum ipsum, longa tamen serie, Iesse filium, florem inquam, populis deliberatum: quem Deus optimus maximus (ut inquit Esaias) potius spiritu sapientiæ & intellectus, scientiæ & pietatis inter suos septum esse voluit, quam copiis & armorum metu. Qui cum mortuos ad vitam excitasset, ventis & mari imperasset, moriensque Soli & Lunæ tenebras offusisset, Regum omnium splendorem & manubias facilè erat superaturus, nisi pluris virtutem, patientiam, & animi in adeundis periculis magnitudinem, quam impetrandi cupiditatem æstimasset. Atque ne cui forsan obscurius in officio fuisse videatur, legat eos quieius historiam memoriam prodiderūt: à quibus in sermonibus suis loquens, ὡς ἔχων ἐξοσίαν ferè semper exprimitur. Cui quasi ex lege cum populo agendi potestas facta esset, forum agere, concionibus tenere populum, leges dictare & nefariorum scelerum principes ciuitatis reos, liberius coercere consueuerat: ut cum imperio prouinciam suam ingressus esse videretur. Quo loco qui assensus bonorum omnium quanta Phariseorum, & ciuium primariorum inuidia, qui sibi turpissimum quæstum ex publica legi auctione velut hereditarium, cōcionibus Iesu Christi adimi, sanè quam ægerrimè ferebant. Non igitur eos solos dominatores & principes in Republica agnoscimus, quoru[m] ambitionis labore vita districta, magistratu aliquo retinetur: qui (ut dicebat Plato) in *Plato.* prensandis honoribus perinde agunt, atque si naute

*principatus
Christi.*

*Matth. 7. 5.
Marcii.*

L

inter se certarent, quis eorum potius nauem gubernaret: sed etiam illos qui domestica quadam laude, & priuata animi incitatione in virtutibus prædicandis, & vitiis expellendis occupantur. Quo in genere Mosem omnium concessu facile excellenter, quanquam nullum id temporis apud Pharonem magistratum gereret, Deus non tantum dominum, sed deum Pharaonis appellauit: cuius dominatus non in fascibus & militum custodia, sed in verbo situs esset, vt eos qui audirent quo se cunque raperet posset dicendo impellere: quo nomine, nec abs re sanè, sententiae & religionis in populo princeps appellari queat. Agesis vero, extremis morbis promptissimas adhibere curaciones, mortuos vitae reddere, tot hominum millia nulla propemodum re pascere, & signis quæ sunt innumerabilia in populo clarum esse, aliquamne tibi dominationis notam videntur præ se ferre? Non igitur delectatus re sua familiari priuatus egit, nec eos est imitatus, qui cum principum & populi mores ferre non possent, domestico otio se dediderunt, sed id vitae genus delegit sibi, vt quanquam magistratu suffragiis populi dato non fungeretur, semper tamen in contentione, semper in dimicazione versaretur: nec ullum cum populo agendi & docendi finem faceret, multosque haberet & sequaces & alumnos disciplinæ suæ: vt tamen iustius eum vocatu & delegatione summi Dei, quamquis popularium comitiorum ratione, in officio esse dices. De cuius dignitate & reliquis virtutibus quum baptisaretur, rerum omnium parens Deus, quasi iu-

*Moses deus
Pharaonis.*

Exod. 7.

Mar. 9.

ra-

ratus iudicium fecerat. Sed tamen tam multa de eius imperio afferre, nihil fortasse ad hoc tempus: quem non solum dominum mundi & legem maris fateamur necesse est (vt olim de se Romani Imperatores prædicabant) sed cælum sedem, terram *Esaie 65.* autē subsellium pedum eius esse accepimus. Ut & ille ipse de se ait, *Ἐδόθη μοι ἡδεῖα ἐξουσία ἐν οὐρανῷ καὶ ἡών* *Mat. 28.* yis. &c. Data est mihi omnis potestas in cælo & in terra, & quæ sequuntur. Verum non animaduerunt homines aleti, ex prædictis Prophetarum necessarium & fatale fuisse, vt venturus ille Messias paupertatem coleret, & ab his omnibus esset alienis *Paupertas
Meſſie à Pro-
phe. præfigi-
ficata.* simus, quæ vulgus hominum imperitorum non admiratur solum, sed in bonis & valde appetendis dicit. Legant ergo Zachariam suum, his verbis, *גַּלְיוֹן מִאֵד בָּתְ צִיּוֹן הַרִּיעִי בָּתְ יְרוּשָׁלָם הַנֶּה
מֶלֶךְ יְבָאֵלֶיךְ צָדִיקָנוּ שָׁעַדְ הוּא עַנִּי וַיְרַכֵּב עַל חַמּוֹר
וְעַל עַיְלָה בְּנֵן אַתְנוֹת* *Zac. 9:* hoc est, Cumulare gaudio filia Sion, iubila filia Ierusalem, ecce Rex tuus venit tibi iustus & saluus, pauper insidens asino, asino inquam, pullo asinæ. Quo loco R. Salomonis & aliorum confessione Messias designatur, qui cum Imperator optimus maximusque esset, voluntariam tamen paupertatem adamauit. Possunt igitur paupertatem esse malum iudicare, quam veteres sapientes vulgi opinionibus propemodum oppressi in bonis statuerunt? Possunt rerum externarum despicientiam non virtutem putare, qua ferme una humanæ vitæ splendor continetur? Possunt denique fruendarum voluptatum rationem comprobare, a quibus qui absunt verè sapientes appellantur? Non

*De pauper-
tate obliter.*

L. ij.

igitur pauperem fuisse, & parcè ac duriter vixisse, alienum à Messia Domini videri debet: cùm hac vna re magnus & fortis animus potissimum cernatur, eaque ipsa causa sit efficiens magnos viros. Mea certè semper ratio fuit, nulla re Deo, & eius Messiæ proprius nos posse accedere, quām rebus angustis & humanarum rerum contemptione. Quod virtutis genus si Iudæi cogitatione attigissent, non ita verecundè paupertatem in Messia fateri cogerentur: quam velut dignitati principis tanti minimè congruentem, omnino refutarunt. Quo in genere Prophetarum clarissimus Esaias de Christo loquens, Iudæis satis supérque faceret eo loco, Despectum & nouissimum virorum, virum dolorum & fractum infirmitate: Item, Nos reputauimus eum quasi leprosum & percussum à Deo, &c. nisi hunc locū aliò traducerent. Quid est igitur aut ad amplitudinem Messiæ aptius, aut ad gloriam eorū qui se ad eius patronatum & fidem contulerunt præstantius, quam hac vna re cæteros homines superare, vt eam quæ vel à Diis timeri existimata est paupertatē, quāmq; θυμοφθόροι veteres Poëtæ nominauerunt, mirificè complectantur: atque ita sint animo affecti, vt nihil aut expetant, aut admirantur, nisi quod cum virtute coniunctum est: quæ sola excellentes animos & humana contemnentes facit. Itaque non aspernanda illa in Talmudæis cuiusdam R. Joseph sententia, יאַהֲרֵן עַנְיוֹתָא לִיהְוָא כִּי־בָרוֹא סְמָקָא לְסָמִים, hoc est, Tam decora Iudæis paupertas est, quām equis albis rubeum frænum. Quæ igitur homines velut ænigmata, fracti opinor conscientia im-

*Cap. i. in dif-
putatione fe-
storum.*

bec

becillitatis suæ, suspiciunt, ea summus ille Messias ad cuiusque facultatem reuocavit: quæ vel ob eam causam suscipienda censuit, vt cæteros in spem imitandæ virtutis suæ traheret, & alacriores vitæ erumnas solarentur. Quis enim est tam parui, tamque angusti animi, qui si secū ipse meditetur quantis in miseriis à Messia Domini actus ille vitæ est confectus, quantaq; ab eo pro salute omnium dimicatio sit suscepta, non lubens in vitæ discrimina se conciliat, neq; recusandū putet vt ea qua natus est cōditione viuat, nulli neque dolori, neq; perturbationi cedat? Quis eorum qui se Messiæ sacramēto obstrinxerunt, cursu incitatiore ad mortem non feratur, cùm ab eo mortem appetitā putet, nulla certè alia de causa, quam ut cumulatissimè de hominibus mereretur? Narrantur multæ Lacedemoniorum & Romanorum legiones, ad eum locum vtrò profectæ, vnde se nunquam reddituras existimarent. Quo igitur nos erga eū animo esse oportebit, cui non modò vitam, sed vitæ pretium acceptum debemus? Itaque neque mors crudelitatis plena, neq; clarissima illa vulnera, ex quibus plus gloriæ quam sanguinis manauit, Messiam potuerunt non decere: sed fateamur necesse est, nihil hoc facto se dignius, nihil magis simile sui ab illo unquam susceptum esse: veréq; eum hac vna re omnes Messiæ & triumphos & titulos consecutum. Atque vt sermo nobis concludatur, quem initio instituimus, quis est tam omnino hebes, qui diuinitatem in Messia non possit non fateri, cùm inciderit in eum Davidis locum, ubi ait, אָמַר יְהוָה לְאַדְנִי שֶׁב לִימִנִּי פְּדָשִׁים. *Psalmus*

*Lacedemonij
Romani.*

*Mors Mes-
si gloriae.*

L iiij

אָוַיְיךָ הָדוֹת לְהִגְּלִירָךְ Dixit (inquit) Dominus
Domino meo, Sede à dextris meis, donec statuam
inimicos tuos subsellium pedibus tuis. In cuius
*Falsa Iudeo-
rum interpre-
tatio.* Psalmi enarratione miror Caldēum paraphrastem,
& vniuersum Iudæorum gymnasium, tam pu-
dorem omnem cum sensu perdidisse , vt aut de
Abrahamo, aut de Dauide mētionem fieri, audeant
prædicare. Sic autem tota res illis statuitur, vt ve-
llint hunc Psalmum à quodam ex pueris symphō-
niacis qui modis Dauidis præerant , compositum
esse, & in eo Deum induci , qui Dauidem alloqua-
tur, hoc modo , Dixit Deus domino meo Dauidi,
Sede ad dexteram meam. Adeōne hominum im-
piorum euagatur audacia , vt locos qui in scriptura
sunt & illustiores, & ad claritatem Messiæ aptiores,
omnino commentis labefactent suis? Alij ad Abrā-
hamum à Deo verba fieri orminentur, hoc solo ad-
ducti, quod de Melchisedec in extremo Psalmo fiat
mentio. Iam verò de Abrahamo sermonem insti-
tui, aut de Dauide, neque scripturæ veritas, neque di-
gnitas orationis pati potest. Nam de Abrahamo,
vt antè dixi, omnium Talmudæorū traditione rece-
ptum est, eum ad portam Gehennæ sedere, ibiq; ve-
lut in præsidio esse , vt Iudæorum animas quæ ma-
lefactorum suorum nomine infernas illas domos
contendebant, aditu prohibeat. Quæ si ita sint, vt
ipsi constanter assuerant, quomodo à dextris Do-
mini sedere potest , & veluti cum eo in eodem di-
gnitatis verfari gradu? Itaque homines à veritate,
quam fortasse norunt, cogitatione alienissimi, ma-
lunt dissimiles sui & contrarij deferri, quam tot scri-
*Iudei sibi cō-
marū.*

ptu

pturæ locos æquitati causæ nostræ concedere. Nisi
forsan idem de Abrahamo audent cōminisci, quod
de se apud Lucianum Hercules loquitur , partem
quidem sui in cælo cum Diis immortalibus agere,
reliquam autem apud inferos cum manibus defun-
ctorum habitare. Sed tamen quænam potest esse
tanta Abrahami, aut Dauidis apud Deum authori-
tas & gratia, vt pari cum illo dignitate, ad dexteram
eius sessum vocentur? Adeōne temere de summi
Dei maiestate audent proloqui, vt ei velut ex plebe,
collegam in honore & magistratu instituant? Itaque
caueant ne dum à se ignorantiae labem , quam fu-
gere non possunt, nituntur depellere, incident in o-
mnium scelestissimum facinus impietatis: neq; tan-
tum sibi existiment licere , vt aut Abrahamo , aut
Dauidi ius in orchestra sedendi possint concedere.
Laudent verò eos, & si ita lubet, gymnicos præco-
nes adhibeāt. Quidni enim & à nobis iure lauden-
tur, quorū laudis & gloriæ hereditas etiam ad Chri-
stianos spectat? Sed tamen is modus laudationis est
adhibendus , vt nihil eorum quæ ad diuinam illam
mentem pertinent, hominibus transcribatur. Quid
enim à religione, non dicam Christianorum, sed Iu-
dæorum tam alienum & nouum , quam gloriam
Dei, quam ipse alteri se non daturū clara voce præ-
dicauit , hominibus concedere, eisque tanquā reli-
cta plebe ad patritios transierint nomen dare illu-
strius? Cui rei eti satis domestica scriptorum no-
strorum exempla apud nos valere possunt, omnino
tamen mihi Sybaritarum excidium in mentem ve-
Ezias 42: nit , qui cùm de stabilitate Reipublicæ oraculum
Sybarites.

*Hercules a-
pud Lucianū.**Dens alteri
gloriam suam
non commu-
nicans.
Gloria.*

consulerent, audierunt tunc euersionem ciuitatis imminere, quum homines æquali cum Diis honore censerentur, & æquo ferrent animo se in falsam illam gloriae possessionem induci. Quo in genere nō mediocriter iij mihi videntur offendere, qui Dauidi aut mortalium cuiquam à dextris Dei in hemicyclo sedendi locum præstituerunt. Cur enim non idem alicui ex Angelis potius? quos constat longè omnibus modis hominibus prælucere. Cur non fortasse Mosis quo nemo meritis clarior, nemo rebus gestis præstantior, nemo familiaritate cum Deo coniunctior vixit vnquam. Sed tamen nihil ad hanc sedem: quæ certè aut nulli debetur, aut ei qui totius diuinitatis sit particeps. Quo magis miror eos, qui contempta rerum cæterarum scientia, diuinæ sapientiæ præcepta sola sunt complexi, atque in ea quam velut hæreditariam à patribus acceperant, Theologia mirificè se exercuerunt, ita desipere, vt Deum & homines eadem gloria, & uno concludant loco. Qui cùm sensissent nos ipsos illud Dauidis testimonium, tanquam proprium in fidem nostram depositere, quasi in rem præsentem venissent; & cælum ipsum circuncircita essent scrutati, homines secundum Deum sedere voluerunt: quos in ameno quodam loco beatam vitam degere, non autem in cælis, omnium Rabinorum turba consentit. Melius igitur & ad veritatem accommodatus, Ionathan filius Vziel Caldæus paraphrastes de tota hac quæstione videtur iudicasse. Is enim in Caldæa sua translatione ita vertit, **לִמְרִידָה שֶׁב** hoc est, Dixit Dominus ad verbum suum.

*[Moses.]**[Deuter. 34:]**[Contrary fibi
Indai.]**[Caldæus pa-
raphrastes.]*

suum, Sede à dextris meis. In quo videtur homo Iudæus Christianorum mentem scientissimè esse complexus. Quid enim aliud afferunt Christiani, quād Messiam nostrū Verbum, ut ita dicam, incarnatū, *Christus Ver-*
testante accenso Dei, ἡγετὸς ἀρχὸς στόχος ἐπένθετο: Ver-
bum (inquit) caro factum est. Iam verò R. Joseph
alterum Caldæum paraphrastem & cæteros id ge-
nus sine contumelia dimittamus: qui dum in pala-
to suo excolendo impendio occupati sunt, minus
forsitan palatum ipsius cæli, vt dicebat Ennius, no-
uerunt: de cuius tamen exedris & sessionum ordi-
nibus audent cumulatissimè disputare. Neque cer-
tè necessarium videtur esse, cùm tot ex eorum scrip-
ptis nobis occurrant loci, domesticas rationes in lu-
cem depromere. Meminerint igitur eorum quæ R.
Isaac in enarrationibus Geneseos scripta reliquit,
ante constitutionem mundi nomen Messiæ con-
firmatum & auditum fuisse, eumque à dextris vi-
uētis Dei sedere. Quem enim alium sensum (inquit
ille) ad Psalmum Dauidis afferas, Dixit Dominus
Domino meo, &c. Prætereà in libro קְבֹוץ hoc
est, congregationum, memorię proditū est, euentu-
rum aliquando, vt Deus benedictus ipse Regi Mef-
siæ à dextris suis sedendi potestate faciat, cámq; esse
germanam Dauidis mentem eo loco, quem supra
memorauimus. Quem si ad Messiam, qui inter eos
sunt doctrina excellentes, referunt: quem nos Mef-
siam futurum iudicare oportebit? Qui si nihil præ-
ter humanum quiddam est habiturus, qua tandem
fronte Dauid eum Dominum suū appellat, quem
filium aliquando esset nasciturus: aut qui tam excel-
Martini.

Christus Ver-
*bum.**Ioan. 1:**Palatū celi.**Christus an-*
te mundum
conditum ex
Indæorū pla-
cis.

so & sublimi sed eret loco, qui Angelis inferior dignitate esset? Habeat igitur quiddam vberius necesse est, quem tanti fecit summus ille Rex Dauid, ut eum Dominum appellaret: quique tam grauem amplitudinis suae testem habuit Deum, a quo in partem dignitatis & ordinis vocaretur. Habeat aliquid illustrius, cuius exitus à diebus æternitatis & ab initio seculorum à Propheta memorantur. Sed hæc fortasse probabilia, illa certè necessitate consecutionis ad id quod volumus ducentia, quæ Iermias ornatisimis verbis in eam rem scripsit.

הנָּחַת יְמִים בְּאֵת נָאֹת וְהַקִּימָה לְדוֹד צָמָח צִדְיקָה וּמֶלֶךְ מֶלֶךְ וְהַשְׁכֵיל וְעֲשָׂרָה מְשֻׁפְט וְצִדְקָה בָּאָרֶץ בַּיּוֹם תֹּשַׁע יְהוָה וַיִּשְׁرָאֵל יַשְׁכִּין לְבַטְחָה וְהַשְׁמָנוֹן אֲשֶׁר יִקְרָאוּ יְהוָה צִדְקָנוּ

hoc est, Ecce dies venient, dicit Dominus, & excitabo ipsi Dauid gerumen iustum, & imperabit Rex & prudenter ager, & faciet iudicium & iustitiā in terra: in diebus eius saluabitur Iuda, & Israël habitabit tutò, & hoc est nomen eius quo vocabunt eum, Deus iustitiae nostræ. Quæ si homines vel in Hebraicis leuiter docti expenditurent, non esset profectò illis integrum non se socios opinioni nostræ adiungere. Si enim excellens illud Dei nomē, quod nos τεξαγράμματον solemus appellare (illi vel se indignos qui illud efferant iudicantes, vel q̄ omnino qua ratione pronuntiari debeat sibi perspectum non esse inquiunt, sic literis describunt suis Iouda, יְהָה וְיְהָה, nos Ioua nuncupemus licet) ad Messiam grauissimus Propheta referre non dubitauit, quid est quòd tandem in synagogis & porticibus suis garriant, Messiam Domini totius diuinata

*Ierem. 23.**Nomen regis
Iod., He.
Van., He.**Ioua.*

nitatis expertem fore, aut illi tantam immortalitatis gloriam inuideant, æsque illud alienum scriptis detrectent suis? Potuit verò maiori verborum luce posteris Deus significari, quàm illa appellatione *יְהָה* Ioua quæ est secundum Iudæos, *Exod. 15:* & propria & æterna Dei notatio, testante Mose, *יְהָה שְׁמוֹ*, Ioua nomen eius, inquit. Et apertius apud Esaiam, *אֱלֹהִים יְהָה שְׁמֵי וּכְבוֹד לְאַחֲרֵי אֶתְנָה* Ego Ioua, hoc est nomen meum, & gloriam meam alteri nō dabo. Et apud Ieremiam, *דָּבָר יְהָה צְבָאֹת שְׁמֵנוֹ* *Exod. 6:* Dominus exercituum (inquit) nomen eius. Quo nomine sese nulli ante Mosem notum fecisse ipsemet testatur Deus, cùm veteribus ipsis patribus generali appellatione *אֱלֹהִים שְׁדֵי אָלָה*, hoc est, Dei Omnipotentis se tantum declarasset: quos æternam illam & plenam diuinitatis nuncupationem *יְהָה*, Ioua, quam humanæ mentis coniectaura non capit, tandem celatos voluerat. Hoc nomen *הַמְפּוֹרֵשׁ*, hoc est, admirabile, Hebrai nominaverunt: cuius cognitionem (vt illi inquiunt) nemo attigit vñquam, ne Iesu quidem noster: quanuis eum omni sapientia & magia suprà quàm cuiquam credibile sit, præstantem fuisse affirmarint. Atque ex eius ignorantie perfectum esse R. Iosue putat, vt in tanta calamitate, Iudæorum precibus à Domino nullus relinquatur locus. Quòd si cui tota illa nominis vis & natura nota esset, eum de manibus Dei postulationes quascunque euicturum, & de omni re, quæ in quæstionem & sermonem cadere posset, scientissimè esse dicturum existimarent. Eius autem characteres in lapide quodam

*Nomen adm
rabile.**Lapis sa
thys*

M ij

Kimbi.
Psal. 132.

Tere. 23.

Locus Ieremiæ à Iudeis corruptus.

Sathio , qui è regione arcæ foederis iacebat fixus , expressos Rabini tradunt: ex quo etiam lapide totius vniuersitatis & mundi fundamenta iacta esse volunt : veruntamen inuentus est nullus qui rem tam immensam animo sit consecutus. Sed hæc credat Iudæus Apella (vt inquit Horatius) non ego. Iam igitur non sum nescius , ei interpretationi, quam Christiani ad illum Ieremiac locum, qui à nobis superius memoratus est attulerunt , ab omnibus Iudæis reclamatum esse. Sic enim versum illum veterum accentuum lege deprauata legunt, וְהוָה שָׁמֹן אֲשֶׁר יִקְרָא אֵלֶיךָ Et hoc est nomen eius, quo vocabit eum Deus, Iustitia nostra. In quo vident omnes nihil intactum, nihil non expertum ab eis prætermissum esse, vt facilius suis causam illam in animum inducerent, quam vixdum sibi probare possunt. Vertant igitur omnia licet , accentuum rationem non sequantur, & germanos Messiae locos aliò traducant, qui quiduis agunt potius, quam vt de vetere sententia depellantur, aut omnino probationum necessitati locum relinquant. Audent ergo accentuum rationem aspernari, sine qua Abraham Ben Ezra summus apud eos Philosopher nihil tutum , nihil non lubricum in Hebraicis literis prædicauit:quam certè qui non sequitur, pernicioſſimum quiddam inducit in religionem, confusionem videlicet & varietatem. Quo in genere homines lyncei non aduertunt, quantis in periculis eorum versetur fides,in qua quæ sunt & potiora & præstantiora, apicibus & punctis, minutissimisque literis continentur: dum eis abscondita quæ-

quædam & arcana Cabalæ mysteria significari volunt. Quod autem duo illa vocabula יְהוָה צְדָקָנוּ Dominus iustitiae nostræ, sibi inuicem sint colligata, séque mutuo complectantur , arguit accentus qui ad præcedentem dictionem יִקְרָא ascriptus est, quem תְּפִחָה Tifha vocant:qui accentus cum Tifha. sit distinguens, paulùm immorandum esse notat post eam dictionem elatam cui subditus est, hoc modo, וְהַשְׁמָן אֲשֶׁר יִקְרָא יְהוָה צְדָקָנוּ Et illud est nomen eius quo vocabunt eum , Deus Iustitiae nostræ. Neque verò possum non cumulari maximo gaudio, quod in re tanta ad momenta rationum Septuaginta interpretum authoritas accessebit. Licet enim in ea sententia ex nostris fuerint nonnulli, vt ab illis Ptolemœus Rex hoc loco diuinitatem celatus esse videretur , eò tamen spectasse facile crediderim. Sic enim locum transferunt, οὐδὲν δέ τι ὅπου μάλα δύτερον καλέσθαι δύτερον κύριος ἡ Ιωσήφ. Et hoc est (inquiunt) nomen eius quo vocabit eum Dominus, Iosedec : quasi Ioua sedec: hoc est, Deus Iustitia. Si igitur sibi tam impudenter literas illas sanctas in manus sumunt , vt quando ita & rerum suarum status, & causæ defendendæ ratio postulabit, in eis dispungendum esse velint, non video quæ illis iusta indici possit certandi lex: quos quancunque in partem disputando impuleris , nūquam sine perfugio verborum laqueis irretire queas. Sed tamen ne plus aliquantò afferre videar , quam mihi omnino imposuerim, néuc eā rem in qua Simonides apud summum principem tacere maluisset indoctis hominibus probare coner : satis erunt quæ

M iii

I X X . inter-
1870

wordex,

simonides.

*Fides à Deo
postulanda.*

Apoc. 1.

*Atheniens.
Protagoras.*

Phauorinus.

à nobis in eam partem sunt explicata. Quis enim nescit in toto hoc diuinitatis genere, non tam momenta rationis & probationum querenda, quām à Domino summum illud fidei munus postulandum esse? ἐχετὴν κλείδα μεταβίδην, ὃς ἀνόιγε τὴν κλείδαν τῆς ζωῆς : qui nisi benignitatis suæ igniculos primum in nobis conceperit, frustra libros consiliarios adhibemus. Quis enim eorum, qui cùm aliquando incerta fide vagarētur, se in societatem Circuncisionis venire passi sunt, vel ad Christi religionem cōularunt, non potius Deo optimo maximo tantum beneficium acceptum tulisse, quām aut Philosophiæ præceptis, aut proprio quodam animi motu ad hoc munus accessisse videatur? Bene igitur & sapienter Athenienses, apud quos cùm de Protagora quòd deos esse dubitasset, & de religione temere esset locutus, referretur, eius libros causa non cognita, & extra ordinē cremari voluerunt: nefas esse existimantes, rem ad quam natura duce veheremur, probationum necessitati & disputationum contentioni addicere. Si enim cùm alicui rei probandæ argumenta assumuntur, re ipsa & clariora & priora esse debet, quidnam tandem antiquius & clarius in hac sententia diuinitatis citare queas, cùm rerum omnium Deus sit causa & principium? Itaque ea quibus cum dignitate celebrandis, pares esse non possumus, melius esse Phauorinus censet silentio præterire, quām tante rei magnitudinem non satis explicasse: ne non tam laudasse, quām de gradu laudis & gloriæ deieccisse videamus. Dum ille eiusdem ferme

ferme generis esse iudicat vituperare, atque non satis dignè extulisse.

Ne igitur æstus disputationis huius longius me à terra ferat, iam ex alto ad continentem reuocabo. Informemus verò eum quem primo sermone proposuimus Christum, & illum partibus iis & coloribus reddamus, qualem nobis veteres Prophetæ tradiderunt. Sit igitur Beth-lehem locus nativitati eius dictus: sit conceptus ex Virgine, vt ante expouimus. Quo ex loco maius opinione Iudæorum præsidium fidei Christianorum accersitur. Cur enim eo Esaiæ loco, præter receptam scripturæ consuetudinem, ex materna linea tacito patre origo pueri memoratur? Quis enim nescit non tantum in Hebraicis sed in omnibus ferme literis in usum abiisse, vt in cuiusque origine demonstranda, relicta matre tota series per paternum genus procedat? Ex quo proprius esse conciimus, illi in terris patrem defuisse, cuius origo tantum à matre deducitur. Addit præterea Esaias, יְלֹד יוֹלֵד לְנוּ בָנֵה תְּנַזֵּן לְנוּ וְהִי הַמְשֻׁרְחָה עַל שְׁכָנוֹ וַיַּקְרַב שָׁמוֹ פָּלָא יוּשֵׁא אֶל גִּבְוֹר אָבִי עַד שֶׁרְלֹם. Hoc est, Puer natus est nobis, filius datus est nobis, & erit principatus in humero eius, & vocabitur nomen eius Admirabilis, Consiliarius, Deus, Magnanimus, Pater æternitatis, Princeps pacis. Quibus verbis quid ad diuinitatem in Messia explicandam accommodatius esse potest? Quem enim æternitatis Patrem, quem Deum appellare queas, præter cum, qui à seipso est, & de quo plurime consentiunt gentes primarium semper fuisse numen? Qui locus

*Cunabula
Christi.*

*Pater æterni
tatis Messias*

etsi est simplex; facilèque se animis hominum insinuat, tamen illius nomine nobiscum interdicendum esse Iudæi volunt, quod in eum non deducti, sed irruisse, non precario, sed vi venisse videamus. Quia enim de Messia dictum inficias ire non possunt, parte eius meliore nos excludunt, & ita legunt. Puer natus est nobis: item, Et vocabit nomen eius Admirandus, Consiliarius, Deus, Magnanimus, Pater æternitatis, Principem pacis. Quæ lectura quam sit absurdâ vel ipsa verborum compositio declarat, in qua conuersionem ordinis, non nisi ægrè lingua Hebræa pati potest. Quo in genere si Septuaginta suos interpretes in consilium adhibuissent, illis forsitan æquioribus vteremur. Sic igitur Septuaginta

*Corrupta In-
dorum le-
gio.*

*Septuaginta
interpretes.* וְאֵלֶּה קָلְבִּתָּא אַנְגָּלִים בְּשָׁלָחִים
אֲגָלָס, θαυματός, σύμβολος, θεός ὁ σεχυπός, ἔνδοσιατός,
ἄρχων εἰρήνης, πάληρ τῷ μέλλοντος οὐλών, &c. Et vocabitur (inquiunt) nomen eius magni consilij Angelus, Admirandus, Consiliarius, Deus fortis, Potens, Princeps pacis, Pater futuri seculi. Ex quibus efficitur Messiam non tantum pacis principem designari, sed Deum fortem & magnanimum, & Patrem venturi seculi. Quia enim hac vita minus suis est cognitus, videbitur certè illis futuro seculo, non tanquam unus è multis, sed velut pater totius æternitatis.

*Tempus ad-
uentus Mes-
siae ex Pro-
phetis.* Supereft ut aliquando ad tempus quo Messiae aduentus appropinquare ex sacris literis creditus est, nostra referatur oratio: qui locus etsi anteā à nobis est pertactus, longiorem tamen tractatum videtur postulare. Habent ergo Iudæi, si non nihil

op-

operæ & studij in antiquitatis & temporum ratione posuerunt, aduentum Messiae ex vaticinio Jacob, in id tempus esse rejectum, quo Iudaici regni principatus à domo Dauid ad exterros transferretur. Hoc paulò ante natum Christū contigisse omnium gentium testantur monumenta. Quod si probè reputationem facimus eorum temporum, sub quorum finem subobscurè satis aduentus Messiae per Danielem designatur, dubitabit nemo quantus splendor ex ea calculi ratione fidei Christianorum accersatur: facilèque erit accuratius intuentibus iudicare, de illis hebdomadis usque ad natuitatem Domini ne momentum quidem aut desiderari, aut superesse. Audiant ergo Gabrielis ad Danielem

Daniel. 9.

שְׁבוּעִים שְׁבֻעִים נַחַת עַל עַמְּךָ וְעַל עִיר קָדְשֶׁךָ לְכָלָא הַפְּשָׁע וְלְחֹתּוֹם חַטֹּאות וְלְכָפֵר עָזָן וְלְהַבְּיא אֶצְקָעָלְמִים וְלְחֹתּוֹם חַזּוֹן וְנִבְיא וְלְמִשּׁוֹחַ קָדְשִׁים וְתְדֹעַ וְתְשִׁבְלָן מִן מָוֹאָר דָּבָר לְהַשִּׁיב וְלְבָנוֹת יְרוּשָׁלָם עַד מִשְׁיחָנִיגִיד שְׁבוּעִים שְׁבֻעִים וְשְׁבוּעִים שְׁשִׁים וְשְׁנִים תְשֻׁבָּה וְנִבְנָתָה רְחוּב וְחַרוֹץ וּבְצֹוק הָעֵתִים וְאַחֲרֵי הַשְׁבוּעִים שְׁשִׁים יְנִרְתָּה מִשְׁיחָה hoc est, Septuaginta hebdomades decisæ sunt populo tuo, & vrbi sanctæ tuæ, ad confidendum scelus & obsignandum peccata, & expiandum iniquitatem, proferendamque iustitiam seculorum, & ad consummandum visionem & vatem, vngendumque Sanctum sanctorum. Sic inquam, habeto & intelligas, ab egressu verbi, ut iterum ædificetur Ierusalem ad Messiam principem: & post septē hebdomades & sexaginta duas iterum instaurabitur platea & fossa, idque in angustia temporum. Post

N

verò hebdomades sexaginta excindetur Messias, & nihil ei. Hec ille. Quo in loco inter Iudæos pluri-
mi & veteris historiæ, atque adeò totius humanita-
tis imperiti omnino caligarunt. Alij autem vt Mo-
ses Tyroneensis & Bioces doctrinæ præsidiis opinor
instructiores, ita harum hebdomadum rationem
ineunt, vt à deleto primo templo ad secundi euer-
sionem annos quadringentos & nonaginta efflu-
xisse affirmarent: post cuius temporis cōversionem,
Messias ex decretis Prophetarum omnino esset
venturus. Quem terminum cùm iam tot annorum
secula superauerint, mirandum est quænam tan-
dem causa eos tandiu à legis nostræ clientela prohi-
buerit, quæve eos ratio tantopere Rabinorum cō-
mentis & somniis retinuerit: cùm diem Messiæ di-
ctum iam cessisse, comparatione scripturarum ne-
garī non possit. Quem cùm quidam illis tempori-
bus laxiorem opinione sua diem trahere grauatè
ferret, nihil minus quam aduentu Christi, veteribus
monumentis satis esse factum suspicans, male Messiæ
ominatus est, inquiens, Væ animabus Messiæ.

*Tempora ad-
uentus Mef-
fie iā elapsa.*

*Suetonius in
Vaspasia.*

*Causa de-
fectionis Indo-
rum à Ro-
manis.*

Iam verò Suetonius author non vulgaris imperio Neronis (quo tempore ex Prophetarum autoritate Messiæ aduentus apud omnes Iudæos in proximam spem venerat.) rumores toto Oriente percrebuisse ait, ex Iudæa egressum facturas copias, quæ magno sui terrore vniuersum orbem infestarent, & victoriis suis partum in amicitia & fide re-
tinherent. Qua re effectum est, vt spretis quæ maiori-
bus suis cum populo Romano fuerant foederibus, violato etiam iure belli, à Romanis facile defece-
rint

*Moses Tyro-
neensis. Bioces.
Ratio hebdo-
madum Da-
nielis.*

rint, & dispositos in præsidiis stationarios milites
fustulerint, amplissimumque illud Neronis munus,
ad templum Ierosolymitanum per legatos dono
missum, repudiarint: quòd à Pontificibus & docto-
ribus legis populus Iudaicus in certissimam spem
vocaretur Messiam prope esse, qui non tantum eos
à turpissima feruitate liberaret, sed nationes omnes
patriis armis subigeret, & solus rerum potiretur. Hos
etiam rumores scribit Eusebius ad Vaspasianum &
Domitianum Imperatores peruenisse, quibus addu-
cti eos qui ex genere Dauidis erant interfici iusse-
runt, vt nullus ex ea stirpe esset, qui iustum illam
vniuersi orbis successionem sibi vendicaret. Cūmq;
circa superiorum Cæsarum tempus Messiam insta-
re in ore esset omni populo, inuentus est Ventoza-
ras quidam, qui collectis ab excidio Ierosolymitano
Iudæorum reliquiis, facile persuasit se Messiam esse,
eosque occupata Biterra vrbe ad defectionem à Ro-
manis sollicitauit, quem Adrianus Imperator mis-
so exercitu fudit & confecit. His cumulatissimis
gentis suæ testimoniis homines ignari non com-
mouentur, quibus non est satis fidem nostram non
complecti, nisi etiam eam grauissimo odio pro-
querentur: apud quos ex Talmudæorum discipli-
na receptum est, vt ter in die Christo nostro male
euéntire à Deo deprecentur. Qui si in hebdomadi-
bus Danielis reputandis operæ & laboris nonnihil
collocassent, eis omnino perspectum esset aut ve-
nisse Messiam Dei, quem vatum omnium præfiga-
tiones tot ante seculis venturum præmonstrarunt:
aut eò probationibus compingi, vt Prophetas ab-

N. ij.

Vaspasia.
Domitianus.

*Reliquæ stir-
pis Dauidis.
deletæ.*

*Ventoza-
ras.*
*Pseudome-
tias.*

Adrianus.

*In fame Tal-
mudæorum
scitum.*

omni veritatē & fide remotissimos fuisse audeant asserere. Quòd si eos non adducimus, vt nec volumus sanè, dispiaciatur quæso ratio temporis, num ad momentum passionis Domini constitisse videatur. Iam enim apud eos in libro qui סדר עולם, hoc est, ordo mundi, appellatur, pro confesso est, eo loco de hebdomadibus annorum Danielem loqui: eamque opinionem R. Moses & Salomon in commentariis ad Danielem confirmant. Quod si recipimus, vt certè cum veritate coniunctum est, ab eo anno quo de reditu Iudæorum, & templi instaurazione cœpit Ieremias publicè prædicare, qui fuit duodecimus Nabuchodonosoris Caldæorum Regis, & quartus Sedechiæ, initium nobis incundæ rationis in hebdomadibus fiet. Itaque si ad reliquos quatuor & triginta annos, quibus postea ab egressu verbi, Nabuchodonosor régnum Babylonis tenuit, accedant tres & viginti Euilmerodac filij, & tres Balsasar nepotis, & sex Darij & Cyri, qui Babylonicum regnum euerterunt, & Iudæos in patrias sedes ad instaurandum templum liberos, & summis exceptos præmiis dimiserunt: efficiuntur sexaginta anni: quibus si adiicimus quadringétos sexaginta sex, qui ab eo die quo ex edicto Cyri templum ædificari cœptum est, ad euersionem à Tito Vaspasiano factam intercesserunt: nascetur summa ab egressu verbi Ieremiæ ad extremum excidium, quingentorum duorum & triginta annorum. De qua vniuersa ratione si subducimus duos & quadraginta annos, qui à morte Messiæ nostri ad deletum Iudæorum régnum fluxerūt, supersunt quadringenti nonaginta an-

*Seder elam.**Initium p-
stante ratio-
nis in hebdo-
madibus Da-
nielis.*

anni: quæ summa cum calculo septuaginta hebdomadum annorum conuenit, sub quarum exitum Messias à Daniele occidens, longè ante prædictur. Quam rem, non ita tamen explicatè Septuaginta demonstrant, dum ita vertunt, οὐκ εἴλοθρεύθησται χρίσμα, οὐκ χρίσμα δικαιοῦνται. Et destruetur (inquiunt) vñctio, & iudicium non erit in ipsa. Neque enim sibi quiescendum esse Iudæi putaverunt, donec vñctum & vñctionem tollerent, & contra iudiciorum omnium ordinem, innocentem condemnarent. Qua in re vident eorum posteri, frustra in illo opprimendo laborem à maioribus insumptum esse, cui à Deo optimo maximo tantæ partes erant attributæ, vt solus iusta renuntiatione, in propinquo orbis discrimine Dictatorem ageret, eosque fortissimè liberaret, qui velut magna iactati tempestate, vnicam in illo conseruandæ salutis suæ spem collocauerant. Quid est igitur quod homines futilis eum expectent, quem annorum series repetita & subducta longè ante venisse declarat? Bene igitur ij, si tamen ad cætera animum adiecissent, qui existimarunt omnia tempora aduentui Messiae ex Prophetarum prædictiōnibus posita, iam à multis seculis effluxisse: neque tamen omnino religione adducuntur, vt concepta in animis illorum bene sentiendi ratio mirificos in eis pietatis fructus pariat. Iam vero apud eos in Cabala (ad quam quoties de absconditis legis queritur, tanquam ad aram configiunt) pro re iudicata est, mundus sex annorum millia duraturum: ex quibus duo prima millia vacuo & inanitatis scri-

*Talmudei.**Authoritas
Cabala.**Mundus 6:
millia annorum
durabit.*

N ij

bantur : quod tempus à creatione Adami ad Mo-
sem usque pertinet: altero autem duorum millium
annorum spatio, lex Mosi in monte Sinai data pro-
feretur: duabus vero extremis millibus ad Messiam
& legem eius summa rerū redditura est. Quae opinio
apud eos vel hoc ipso plus momenti habet, quod à
discipulo quodam Eliæ filio Saraptæ (quem & Elias
à mortuis fuscitauit) tradita, ad posteros dimanasse
credita est. Quam si tantopere complectuntur,
quid afferunt quo ipsis Messias in spe collocetur?
Iam enim ex illa temporis ratione, quo Messias cum
imperio prouinciam sortitus erat, ad calculum
eorum mille & quadringéti fermè anni elapsi sunt.

Elias.

Annī mundi secundū Iudeos.

Cum à creatione mundi ad hæc usq; tempora quin-
quies mille trecenti & tredecim anni illis numeren-
tur, & apud nos tota illa temporum summa longè
sit superior. Itaque si Messiam iam venisse tam ægrè
in animum inducunt, verendum illis est, quod ma-
ximè omnium fugiunt, ne & mendaces & indoctos
Talmudæos suos non possint non fateri, à quibus
ista sunt profecta. Quod si tandem Messiam æs illud
alienum reliquari putant, q; nondum tot Iudaici po-

Publica & solennis Iudeorum pœnitentia.

puli scelera per pœnitentiam expiata sint, memine-
rint annuæ illius pœnitentiae, quam eorum patres
non ita pridem toto orbe Iudeis omnibus indixe-
runt, vt Deus rebus eorum planè exulceratis suc-
curreret, & Messiam illis velut diuturna obsidione
pressis subsidio mitteret. Hanc post homines natos
longè maximam suisse accepimus, quæ tamen Mes-
siam impetrare non potuit. Quid ergo eos tam
diuturnæ expectationis defuderium tenet? Nam &
sum.

summus apud eos R. Eleazar scriptum reliquit, *R. Eleazar.*
quod si Iudei ex tota illa peccatorum colluie ad
se redierint, & pœnitentiam egerint, fore ut sum-
mum illud pœnitendi bonum, publica Iudeorum
omnium liberatio consequatur. Cum igitur neque
temporis longinquitas, neque imperata toto orbe,
& perfecta ab omnibus æquabiliter Iudeis pœni-
tentia, eorum causæ compendij quicquam attule-
rit, reliquum est ut Messiam ex fide nostra mutuen-
tur. Si enim Deus, ut ille idem in Sinai frequentibus
Iudeorum comitiis de se prædicauit, pœnas eo-
rum scelerum quæ patres admirerint, in tertiam &
quartam generationem proferre solet, forsitan con-
tra incredibilem illam & tot monumentis testatam
misericordiam videatur esse, si auorum supplicia
à millesima stirpe dicatur repeteret. Quod si illis
est antiquius in Messiam venturum studia & ex-
pectationes omnes reiicere, quād ad eius fidem se
conferre quem & vetera monumenta, & tot gen-
tium consensus venisse declarant: quo tandem ge-
nere interpretationis, loco illi satis sunt facturi, in
quo Moses magnificissimè & ornatisimè de
misericordia Dei, erga eos qui aliquando in ea-
dem nauis versarentur, qua illi se hodie apud nos
esse prædicant, sic loquitur,

וְבָקַשְׁתֶּם מִשְׁבֵּת אֱלֹהִים נִפְשָׁךְ וּבְבָלָגְמָה כִּי תְדַרְשָׁנוּ בְּכָל לְבָבְךָ וּבְבָלָגְמָה

Deuter. 4. Jerem. 29.

Cum (inquit ille) ex captiuitatis ærumnis
petieritis Dominum vestrum, inuenietis, si quæ-
sieritis toto corde & animo: & rursus *וְשָׁבָת אֶתְתָּךְ וּמִצְאָתְךְ* *בְּכָל הָעָמִים אֲשֶׁר חִיצָּךְ אֱלֹהִים שְׁמַנְיָחָה* *Deuter. 30.*
Et conuerteret captiuitatem tuam, & con-

gregabit te ex omnibus populis, in quos te disperserit, Quæ si vera sunt, quid est quod calamitosissimis istis temporibus, Messiam velut assertorem libertatis publicè à Domino non impetrant: cùm à tot seculis inter eos Idolorum cultus continuuerit, neque apud illos aliquis fiat pœnitendi finis? Sed quemadmodum Tyrannus ille Syracusanus Dionysius, cùm victoriolas aureas & pateras, coronásque, quæ simulachrorum porrectis manibus sustinebantur, sine dubitatione sustulisset, dicere solebat, Stultitiam esse à quibus bona prearem, ab iis porrigentibus & dantibus nolle sumere. Sic idem quoque hoc in sermone dici potest. Quid enim proprius ad insaniam accedit, quam tot precibus, adhibita etiam orationis contentionē à Deo optimo maximo petere, vltro autem & opportune oblatum nolle accipere. Queruntur apud nos, se captiuos malis haberi modis, patrimonia exhaustiri sua, & in omni genere tributorū se onus Ætna grauius sustinete. Deplorent verò perfidiam suam, nullumque impietatis & crudelitatis exemplum à maioribus suis praetermissum esse, in eos qui Iesum Messiam Dei inter hostium tela deferre primi sunt conati. Quid verò agebant populares tumultus? quid planè tribunitij illi furores? quid actiones illæ factiosæ, statim sub nascentis Ecclesiæ nostræ initia, totis Asiæ & Græciæ ciuitatibus excitatae? An vt Christianos captis pignoribus, aut multa indicta coercent, aut tantam illam animi magnitudinē imperatis vectigalibus debilitarent? Alio certè eorum audacia tendebat, vt Christianos

Veteris Synagogæ crudelitas in Christianos.

Vide acta apostolorum.

omnes, in quorum hodie fidem sunt recepti, cruciatibus opprimerent, & iis quos comprehendere non poterant aqua & igni interdicerent. Itaque iam mirari desino, quod Romani contra veterem illum mansuetudinis morem, dignitatēque ciuitatis & togæ, seuerius aliquando in Christianos constituerint: nempe à Iudæis impulsi, qui seminarium præstantissimæ fidei diuinitus datū, concursationibus hominum & suppliciorum seueritate obrui posse existimauerunt. Quod si memores veterum iniuriarum Christiani, parem illis gratiam referre voluissent, dudum ex vniuersa Europa illa hominum pestis euolasset. Sed tamē quiddam humanius fides nostra postulat, quæ non ad referendum beneficium solum, si quod acceperis, animos suorum exuscitat, sed incitatores aliquantò ad benemerendū de inimicis facit: vt Deo, quem clementissimum scriptura testatur, benignitate & gratia propiores simus. Ut igitur ad rem redeam, et si difficiles explicatus plerunque reputatio temporum *Historias.* habere solet, vel maxime apud eos, à quibus magistra illa vitæ & testis seculorum historia contemnitur: si qui tamen sunt inter eos, quos gratuitas rei ad veri peruestigationem impellit, videbunt sanè nativitatem Domini adhibita scrupulosa calculi ratione, ad eum diem pertinere, qui Messię quondam ab omnibus Prophetis est ascriptus.

Iam verò & locum & tempus nativitatis Messiae præteruecti, attingamus eam partem, quæ vniuersa in eius actionibus, morte, vita denique tota posita est. In quo longum fortasse fuerit, nihil

Vindicta à Christianis aliena.

O

corum omittere, quæ de eo à Prophetis sunt prædictæ: sed quia vereor ne cui magis ex Theologorum hominum disputationibus, quam ex nostro sensu deprompta esse videatur oratio, paucis totam hanc quæstionem perorabo. Quod ergo veteres eorum

*Psal. 22.**Canticula Christi.**Magi ad Christum.**Psal. 72.**Christus in Aegypto.**Hoseas. II.**Elias Christi antegressor.*

מֶלֶךְ תַּרְשִׁישׁ וְאֵין מִנְחָה;
יִשְׁכַּן מֶלֶךְ שָׁבָא וְסִכְמָה אֲשֶׁר יִקְרִיבוּ וַיִּשְׁתֹּחַוו;
כִּל מִלְנִיבָה כָּל נָיוֹם יְעַבְדוּהוּ;
 hoc est, Reges Tharsis & insulæ dona afferént, Reges Saba munus offrent, & procident omnes Reges, omnes gentes seruient ei. Quid? quod legimus in annalibus, hoc est, Euangeliis Messie nostri, Iesum Christū mox in lucem editum, ex præscripto Angeli à parentibus in Ægyptum esse perductum, ut tyrannidem & crudelitatem Herodis Regis, qui in eius perniciem coniurarat, fugeret: quo extincto, mox & ab eodem Angelo in patriam reuocatum esse, nonne hoc præstantissimus vates Hoseas longè antè præuidit? inquiens, **וְמִמְצָרִים קָרָאת לְבָנָה;** hoc est, Ex Ægypto vocavi filium meum. Quia verò & alterum velut Eliam, qui aduentum Messiae paululum tempore antecederet, aliquot Prophetarum responsa venturum præfigerunt: hoc ne fidei quidem no-

stra

nostræ defuisse videatur. Quis enim Ioanne Baptista & religiosius & sanctius ad prædictionem illam

*Malach. 3.
Iohannes Bap.*

הִנֵּן שׁוֹלֵחַ דָּךְ לִפְנֵי וּפְרָאֵס יְבָא אֶל הַיכָּלֶךְ

Ecce (inquit) mitto Angelum meum,

*Ezra. 40.
Isa. 40.*

qui verret viam ante me, & subito veniet Dominus ad templum suum. Quis accommodatus &

verius homine illo ea Esaïæ Prophetæ appellatione

קֹל קוֹרֵא בָּמְדֻבָּר פָּנוּ דָּךְ י' שְׁהָן

Vox (inquit) claman-

tis in deserto, Præparate viam Domini, & dirigite

in solitudine vias Deo nostro. Hic est certè An-

gelus ille, qui quiddam præstantius & Iudæorum

opinione maius, sibi in vita suscipiendum esse ex-

istimauit. Neque enim venit, ut editiora montium

iuga complanaret, & reliquo æquaret solo: neque

huc ad nos est profectus, ut Iudæis omnibus ex

vltimis terris ad Messiam contendentibus, viarum

difficultates tolleret, & illis fastidium itineris leni-

ret: sed ut eas animas, quæ tantum Messiae lumen

illico erant contuituræ, ad pœnitentiam adduce-

ret, & concionibus Deo adiungeret. Hunc Iose-

Iosephus.

phus author apud eos valde bonus, in libro quem

& Græcè, & alio etiam quem paulò compendio-

fius de rebus eorum Hebraicè conscripsit, tantum

commendat, ut eum ausus fuerit prædicare, oracu-

lum fuisse totius ciuitatis: qui meo quidem iudicio

& idem sibi sumere suo iure possit, quod Pythius

Pythius.

ille vates apud Enniū, se esse eum, vnde sibi omnes

tes.

fui ciues consilium expetant.

Suarum (inquit) rerum incerti, quos ego med' ope ex-

O ij

Incertis certos compotésque consilijs

Dimitto, ut ne res temere tractent turbidas.

Hic enim Iudæos pontificiis decretis occupatos ad verum legis lumen adduxit: hic errantes, & sceleribus implicatos ad pœnitentiam reuocauit: hic animi pendentes & dubios, de Messia aduentu certiores fecit: vt verè ante faciem Domini iter præparasse, & multorum scelerum maculam absterrisse prædicetur. Cuius tam vniuerso populo testata virtus fuit, vt eos à quibus per inuidiam ad mortem expeditus erat, testes sempiternos reliquerit & nominis & innocentiae suæ: mortuusque est amplissimis iam prædicandi muneribus perfunctus vates, cum tanto probitatis testimonio, vt nemo eum virtute & recte factis Elia inferiorem fuisse iudicauerit. A cuius encomio né sceleratus quidem Mahumetes temperauit, qui in Alchorano suo, Iesum Spiritum Dei, Joannem autem, Verbum diuinum appellauit: cuius nativitatem multis & magnificenterissimis verbis eodem libro est persecutus. Iam igitur scriptum reliquit Daniel, Messiam quum ex ephebis excessisset, extrema annorum hebdomada id fœdus quod cum suis inierat confirmaturum,

& per dimidium hebdomadæ abrogaturum victimam & oblationem, nundinásque illas abominationum, & constuprata Iudaici populi iudicia constanter deleturum, his verbis, וְגַבֵּרִיתָ לְרַבִּים שְׁבוּעַ יְשִׁיבַת זֶבַח וּמִנְחֹתָה וְעַל
שְׁבוּעַ אֶחָד וּחַצִּי הַשְׁבּוּעַ Confirabit (de Messia loquens) fœdus cum multis hebdomada vna, & per dimidium hebdomadæ antiquabit victimam

&

Mahumetes
in Alchor.

Azoara.9.

Tempus pra-
dicacionis
Christi ex
Daniele.

Dan.9.

& oblationem, & erit depopulator super ala & magnitudine abominationum. Quæ omnia videant quanto cum studio, qua denique vigilatia & fortitudine Messias noster præstiterit. Id enim fœdus quod ex prædictis Ieremiæ nouum, & ab antiquo paulò diuersius, suis erat descripturus, vltima annorum hebdomada cœpit promulgare, & de eo constantissimè apud omnes Iudæorum ordines referre. Per dimidium autem vltimæ illius hebdomadæ, hoc est per tres annos & dimidium anni, Iudæos accusare, liberius singulorum flagitia coercre, religionem sacerdotum avaritia deformatam ad pristinum decorem reuocare non desistebat: atque ita cum populo agebat, vt non hortator & sua for legis, sed magister & dominus consilij videtur. Præterea (quod isti homines grauiter molestaque ferunt) sacrificium illud iuge, & antiquæ legis victimas & oblationes ita abrogauit, vt ea quorum usus & authoritas etiam apud immanissimas quasque nationes valuerat, cum animi suo se peccato conficientis oblatione commutaret, & Dei viui placationem non donis aut Hecatombis, sed pietate, recte factis, & bene actæ vitæ conscientia metitur. Consentaneum verò fuit, vt quem Ieremias שְׁרֵלֹם, hoc est, Principem pacis appellauit, non tantum Iudæis sed & cæteris gentibus verba pacis loqueretur, testante Propheta, וְדָבָר שְׁלֹם לְגֻזִּים, hoc est, Loquetur pacem gentibus. Quid enim aliud egit Seruator noster, quam vt homines amicitia inter se sociaret, simultates è mentibus euelleret, & animos hominum mutuis odijs flagrantibus, de

Communatio
sacrificij à
Christo.

Messias Princ
eps pacis.

Iere.23.

Matth.10.

Zach.9.

O iii

*Tabule de
dolo malo.*

*Antoninus
Pius Imp.*

*Hercules
de glauco.
Ceres.*

M. Iuli. 101.

malevolentia ad societatem illam & naturae communitatem dederet? Veréque ille tabulas de dolo malo, quas nonnulli euerriculum malorum appellauerunt, solus rogauit, ut præstantissimis pietatis & benignitatis cautionibus, omnes in officio erga proximum retineret, eosque qui aut natura, aut temporum vitio & opinionibus depravatis, ad subsequendum amicis erant tardiores, aculeis quibusdam incitaret. Itaque Antoninus Pius Imperator cùm audiret hoc sententia genus in ore omni Christiano esse,

*Hoc tibi sit argumentum in promptu sumum,
Alteri ne feceris quod tute tibi fieri non vis:*

Christi gesta & historiam totam accuratius legit & didicit, eiq; in foro statuā consecrauit. Quia enim re proprius ad Deum accedas quam benignitate & officiis pietatis? Ad quam licet satis à natura instruti simus, si quis tamen antiquitus ad eam aliquid opis & adiumenti attulisset, in numerum Deorum post mortem referebatur. Ut de Hercule quem à Barbaros & malorum depulso rem accepimus, & Cérere qua: Barbaros glandibus vescentes panificium docuit. Nam (ut inquit Plinius) Deus est mortali iuuare mortalem, & hæc ad æternam gloriam via. Hanc igitur beneficentiam tam sanctè pie que in vita Seruator noster coluit, ut pro nobis non dubitanter occiderit. Quod si forsitan ex Iudeis sunt nonnulli, quorum animus vel ex eo offensione ducitur; quod apud Matthæum Iesum nostrum sic loquentem audiant, Mὴ νομίσετε ὅτι ἡλθον βαλεῖν εἰρήνην ἐπὶ τῷ γῆν. Σὺ ἡλθο-

βαλ-

Εαλεῖν εἰρήνην, ἀλλὰ μάχαιραν. ἡλθον γαρ πλιχόσοι αὐθωπον τὸ πάσος αὐτούς, & quæ sequuntur: id est, Nolite existimare. (inquit Dominus) venisse me ut mitterem pacem in terram. Non veni ut iniicerem pacem, sed gladium: veni enim separatus hominem à patre suo, & filiam à matre sua, &c. Ad quæ verba si quis mentem penitus defigat, videbit certè id bellum, quod optimus maximusque Deus per Iesum Messiam & Patrem patratum suum hominibus indixit, pacis & concordiae ne expers quidem fuisse. Quod enim ab omnibus penè Prophetis Messias Dei, Princeps pacis designatur, eam certè concordiam & pacem intelligimus, quæ cum diuino illo cultu & veritate coniunctissima est, & via omnia odio infectatur. Quis enim tantus & tam dulcis modorum sonus, quæ vocum & nerorum flexiones tantos æquabiliter concentus possunt efficere, quam hominis egregiè cordati animus, mirabiles cum religione, cultu & præceptis Dei consensus habet? Quid porro est tam sibi discrepans, tamque parum sui simil, quam sceleratum mentes motibus circuncirca perturbatax, quibus cum lege & Messia authore legis æterna est & perpetua dissensio? Qui autem ita se habent, ut nihil sit quod malint quam se defensores legis acerimos esse, iis cum Messia mirifica quædam est societas. Quod si in musicorum cantu & fidibus quod ex arte fit, imperitis hominibus & ἀπόστολοι non probatur, non ideo cantus ipse sibi minus videtur consentire: sic in vita hominis magni & sapientis, si eius actiones sceleratis non probentur, non ideo

*Bellū à Me-
sa indictum*

Veritas.
Terentius.

magis ipse sibi aut discrepasse , aut pietatem inter homines violasse iudicetur.Iam igitur veritas , teste Comico, odia & similitates parit: quam tamen nemo bene sanus ab amicitia & coniunctione hominum alienam dixerit , nemo tanquam bellorum & seditionum nutricem condemnarit. Qui enim minus ipsi sibi noti sunt , quique assentatoribus aures patefaciunt, & magnitudine commodorum suorum virtutem metiuntur, iis certè grauis omnis est veritas, hōsq; offensores & minus pacatos reddit. Qui autem ex se ipsis satis sunt apti , & dignitati omnia magna tribuunt, hi in veritatem decubunt impensis, hanc complectuntur & fouent. Ex quo fit, vt qui Dei & veritatis viam liberius docuerit , bellum quidem orbi indixisse videatur: sed tamen pacis & benevolentiae plenissimum, vt quanvis cum sceleratis & sceleribus æterno prælio decertet, Princeps tamē pacis suo iure appellari queat. Quid igitur homines isti tātopere mirantur Iesum Christū (quem pacis Dux & fœderis sempiterni Authorem nominamus) gladium in homines immisisse? Sicut enim in agricultura scite & cum ratione consitutions, repastinationes & propagationes fieri, vineæq; institui non possunt, nisi aut brassica, quam naturalem cum vite simultatem exercere dicunt, euellatur, aut omnino nocentes herbe extirpentur: neque arborum ordines describi, nisi ager exossetur. Sic summus ille Messias noster & muneri & dignitati suæ conueniens esse iudicauit , non tantum virtutem prædicare & quadam velut honesti specie homines retinere, sed vitia omnia penitus summuere,

re,

re , & cum impiis ad dditionem vsque dimicare. Vnde fit vt probatos homines nouo illo legis nuntio voluptate impulerit, flagitosis autem stomachum fecerit, & causam offensionis attulerit, sicque iisdem concionibus & de pace & de bello retulisse videatur. Hoc igitur Christianis hominibus in vita propositū esse debet, vt se legi Euangelicæ pares esse velint, quæ in statuendis piissimis decretis suis non sanguine & affinitate, sed iustitia & perpetua quadam æquitate ducitur. Iubet ergo lex tam fortiter pro fide & virtute decertandum esse, vt si quādo casus incidat , vt aut à lege , aut à benevolentia consanguineorum facienda sit discessio , omnino naturæ vincula deserantur , vt legi satisfiat , neque plurimorum inimicities & offensiones metuendas esse, vt Deum vnicè colas & complectaris. Quod si quis tam parum sincerè de rebus iudicat , vt illi prius sit & potius de patre & matre, amico denique & cognato bene mereri, quām in legem non committere: non video quæ illi cum Christiana religione possit esse societas. In quo parum Christianos nostrorum animos notare licet, apud quos admiratione diuitiarum Euangelicæ veritatis seminarium obruitur. Quid enim aliud agunt patres & matres, & qui sunt inter agnatos propinquai aut spectatim magis, quām pueros ambitionis & opum cupiditate à natura satis incensos , à despiciencia rerum externarum , ad spem amplioris patrimonij & omnis auaritiae labem attollere? Quibus non est satis iuuenes laudare , & illis velut testimoniu virtutis redere, qui neglecta penè Euangelica luce, totos se ad

Munus chri-
stiani.

Mos deprava-
tus.

Oriuum lite-
rarium, studio
pecuniarum
anciponendæ.

P

quæstum lucrumque contulerunt: nisi etiam eos vituperarent qui rationibus huius seculi longè à se positis, contenti & suo & paruo, otio doctrinæque se dediderunt, eaque excellēti quadam natura, sola sunt sectati, in quibus virtutis splendor inest maximus. Quos si in rebus minimè diuersis, parum si bi constare quispiam existimauerit, quod gloria & opes, & quæ nonnulli admirantur imperia, sese dicant contemnere, ea autem literarum studia se-
tentur impensis, quibus forsitan apud Deum nihil sint meliores: difficile tamen factu sit in eo hominum genere tantam naturæ vim non probare, quæ sine aliqua principatus appetitione, quasi im-
petu ad discendum & intelligendum fertur: qua re
vt nihil est naturæ hominis accommodatius, ita for-
tis & magnus animus potissimum cerni solet. In
his nobilissimos Philosophos longèque principes
fuisse accepimus, qui quandiu animum ab omni
contentione & strepitu reuocare potuerunt, iis Re-
gibus esse licuit. Quibus etsi fortasse multi eò mi-
nus ignoscendum esse iudicabunt, quod aut ciuita-
tibus suis defuisse, aut cam charitatem & coniun-
ctionem, quæ vnicuique nostrum cum Republica
esse debet, nō admodū officiosè videantur coluisse,
neque res eas gesserint, quæ cum salute & commo-
dis patriæ magnopere coniunctæ sunt: mihi tamen
non procul ab ea laude absuerint. Ac ne plura con-
fester, quis non existimat eos Imperatores, qui triū-
phis suis æternam patriæ laudem pepererunt, in-
structiores multò è Philosophorum ludo ad Rem-
publicam accessisse? quorum nonnullos tanta cum

lau

Philosophi.

laude gubernacula rerum suscepisse legimus, vt po-
tius Philosophos imperasse, quam Imperatores phi-
losophatos esse adduci queas. Quis verò non videt
Alexandro Magno, qui omnibus Imperatoribus
mea quidem sententia facile p̄aluxit, Aristotelis
disciplinam summum ad res gerendas adiumen-
tum attulisse? Quis Dionem ex gymnasio Platonis
ad administrationem Regni aptiorem prodidisse non
iudicet? Et Demetrius quidem Phalereus. à Theo-
phrasto edoctus, mirabiliter doctrinam ex umbra-
culis eruditorum non modò in sole matque pulue-
rem, sed in aciem discrimenque perduxit, cui tan-
tum ob egregia illa literarum ornamenta tribue-
runt omnes, vt ferme unus & doctrinæ studiis & re-
gēda ciuitate princeps nominaretur. An verò quum
in Augusto Cæsare, qui rerum magnarum gloria
cumulatus perhibetur, facilitatem & animi mode-
rationem cernimus, non ad eam vim virtutemque
naturæ, ex Apolloniæ officina accessione facta esse
arbitramur? Nam imperito homine nihil quicquā
vel imperitus, vel rebus administrandis ineptius.
Iam quid Nerone crudelius, quid belluarum magis
simile? At fortasse illi ad tantam feritatem educatio
procul à Philosophiæ præceptis suffragata esse vi-
deatur. Cum enim adhuc puer ex edicto Agrippi-
nae matris philosophica attingere vetaretur, quod
ea etsi ad perpoliendos mores valerent plurimum,
tamen illis animi effeminarentur: ita imperauit, vt
in omni crudelitatis & flagitiij genere, & ab eo sem-
per omnes, & sapientissime ille à se sit superatus. Me-
lius igitur & prudentius sapientissimus ille Peleus,

*Alexander
Macedo.
Aristoteles.**Dion.
Plato.**Demetrius.
Phalereus.
Theophras-
tus.**Aug. Cæsar.**Nero.**Agrippina.*

P ij

Achilles. qui Achilli filio ad omnia summa nato, Phœnicem
Phoenix. magistrum dedit, non quidem tantum (vt in-
Iliad. 9. quit Homerus) vt eum faceret oratorem verbo-
rum, sed & auctorem rerum, hoc est, vt & eloquen-
tiam & sapientiam doceret: quæ duæ res in liberis
ciuitatibus semper valuerunt, summòsque duces
maiores aliquantò ad rem gerendam fecerunt. De-
cet enim non tantum linguis, sed etiam mentes
fieri eruditas. Nihilne igitur Philosophi ciuitatibus
suis videntur profuisse? nihilne ij, qui procul ab ho-
noribus & diuinarum appetitione cursum vitæ in
otio & literis confecerunt, eaque semper subsidia
sunt aspernati, quibus cum virtute summa est &
quodammodo æterna dissociatio? Sed tamen quid
tam multa de Philosophis, quorum causa parum sa-
nè ad id quod quærimus pertinet. Neque enim vn-
quam eos aliquis reprehendendos duxit, quod pec-
cuniam contemnerent, sibiique non prodeffent: sed
quod forsitan Reipublicæ utiles esse nollent. Ve-
rūm homines nostri, noui criminis, atque haud scio
an vnquam post hominum memoriam auditii, pu-
blico velut iudicio pœnas depositunt, eosque qui in
Republica non capessentia utilitates suas deferunt,
Nova crimi- de crimine audent appellare. Citentur quoq; ex no-
nisi rogatio. stris aliqui, qui omnino obliti commodorum suo-
rum Rempublicam attigerint. An verò non optimus
quisque plenius de patria se mereri putat, si
priuatum lucrum agens, causas amicorum iudica-
rit, tractarit, defenderit? Age videamus subsellia, ro-
stra, iudicia, senatum denique ipsum (si tamen mihi
per Budæum senatum appellare licet) quotus
quisq;

quisque in illis ordinibus sedet, qui præclarum il-
lid iudicandi munus non potius stipendijs & spor-
tulis, quam publica utilitate metiatur? Quis vn-
quam dignitates eas priuatus expetiuit, vt publicis
contentionibus & malis mederetur? Itaque qui in-
ter eos est præstantissimus, maximam sibi deberi
gratiam putat, si neminem laedens, ius sibi suum
reddiderit, & cum priuata ratione & utilitate ius
publicum coniunxerit: vt eum potius sibi quam a-
liis iudicare, facile existimes. Quod forsitan magno-
pere sit reprehendendum, nisi etiam longè dete-
riores ipsa tempora peperissent: quibus non est satis
in iudicando, domesticis commodis & re familiari
retineri impensis, nisi ius unius partis per sordes
proscriberent, sepiissimeque per gratiam à iudican-
do fierent tardiores, aut assidua concursatione, re-
liquorum iudicium suffragia prensarent. Obscu-
rum certè & infame genus hominum, qui in sum-
mis illis muneribus ita degunt, vt non ipse Euangelijs
splendor, sed ne naturæ quidem lumenappa-
reat. Quid igitur & opis & adiumenti ad Rempu-
blicam istos homines attulisse credas, qui opinio-
ne diuinarum, quas sibi animo finixerunt, omnia iu-
ra & diuina & humana peruerunt, & publici im-
perij maiestatem domesticis sordibus labefactant?
Quod si religionem spectemus (qua altera parte
ciuitatis salus continetur) quam pauci se pro pu-
blicis commodis in amplissimum illud collegium
cooptari hactenus voluerint, omnium sit existima-
tio. Atque, quod longè indignissimum est, qui in-
ter eos summis & optimis sacerdotiis magis excel-

*Exemplū tur-
pitudinis.*

Plato.

Epicurus.

Baptismus à
Prophetis pre-
dictus.

Zach. 13.

Fons Baptis-
tini.

Iunt, ij maximè omnium Ecclesiæ præsidium deserunt. Quæ cùm ita sint, quis in tanta calamitate maiorem in modum eos non laudet, qui cum Platone procul ab omni administratione, præclara illa literarum solatia adamauerunt, quibus ad veri & honesti cognitionem aditus esse solet, quæque ipsa in paupertate diuites, in ærumnis beatos, in doloribus felices faciunt? Neque tamen velim Epicurum sequi, quo authore ad Rempublicam accedit nullus. Si enim administrationem rerum à virtute non seponas, quid illo vitæ instituto ad gloriam splendidius esse potest? Qui autem in alio se exercuerunt, mea quidem sententia non sunt improbandi. Sed ad Iudeos redeo. Nam quòd illi Baptismum, tanquam neotericum quiddam aspernantur, parum certè instrumenti ad eos libros, in quibus bonam otij sui partem collocant, mihi videntur attulisse. Quòd enim se animo & diuinatione coniecerat Zacharias, quum ait, נָפְתָח יְהוָה מִקּוֹר־בַּיּוֹם הַזֶּה יְהִי מִקְדָּשׁ לְבֵית דָוד וְלִיּוֹשֵׁב יְהוֹשָׁלָט לְחַטָּאת וְלַגְדוֹלָה.

In die illo (inquit) erit fons apertus domui Davidis & incolis Ierusalem in expiationem peccati & sanguinis menstruati? An ad nilos & salientium aquarum ductus cogitatione ferebatur, quibus qui aut laborado aut de via fessi essent, sese omnino in Ierusalem recrearent? Quod à dignitate & magnificencia scripturæ alienum est. Verius igitur est, & ad excellentiam præsentionis ornatus, perennem illum fontem & omnibus Ierosolymitanis apertum, ad Baptismum traducere: cuius fructus uberes & diuturnos qui nouerit, feret certè non indigne Cir-

cuncí

cuncisionis necessitatem cum Baptismo commutatam esse. Quis enim nescit vel ex his quæ ante expousimus, Circuncisionem primùm à Domino in notam & signum Abrahamo concessam fuisse dicente Domino, וְנִמְלְתָה אֲתָּה בְּשֶׂר עַרְלָתְכָת בְּרִית בְּנֵי וּבְנִינְכָת Circumcisio signum. Et concidetis carnem præputij vestri, erítque vobis in signum foederis inter me & vos. Jam verò qui Baptismi vim & virtutem accuratius fuerit animo complexus, is in eo nihil nisi diuinum quiddam latete iudicabit. Quis enim tātum Dei beneficium permagni non faciat, quo publicum illud scelus à patre Adamo nobis velut hæreditarium, quodque & nobiscum natum est, & nobiscum viget, condonatur? Quis spiritum illum Dei in Baptismo collatum non lubens accipiat, cuius gloriam sub orientis primūm fidei nostræ initia etiam videbant ij, qui à tanta pietate erant alienissimi? Itaque bellissimè Esaias de Baptismo & Spiritu sancto loquens, צִי אַצּוֹק מִיּתָּהָא אַפְתָּח עַל צָמָא וּנוֹזְלִים עַל בְּשָׂרָה אַצּוֹקָרוֹתִי עַל רָעֵד Dsai.44. וּבְרָנָתִי hoc est, Effundam aquam super sientem & fluenta in aridam: effundam Spiritum meum super semen tuum, & benedictionem meam super stirpē tuam. Habent ergo ex Baptismo & Spiritum sanctum & לְאַזְמָנָה longè latèque propagari, aditumque ad supernam illam domum (que iis qui constanter fidem & nomen Christi auxerint, defenderint, prædicauerint, in cælo definita est) patere: qui tamen primi parentis scelere à tot annis erat interclusus. Sicut enim ille, qui contra edictum Domini in eum fructū interdictum sibi, ocu-

paradiso.

los & matius iniecerat, amoenissimi viridarij habitatione per Angelum exclusus est, ita & ab eo iusta illa regni Dei hereditas tanquam ab indigno est ablata: cuius calamitatis successus vniuersæ posteritati in eum diem traheretur, donec venisset is quem ornatissimè Zacharias ita nobiscum loquentem facit;

*Zach.9.
Locus veterū
patrum post
mortem.*

גַּם אָתָּה בְּדִם בֶּרֶיתְךָ שְׁלֹחַתְּךָ אֲסִירֵךְ מִבְּרוֹאֵנָךְ מִסְּפָרֵךְ
Tu autem, in sanguine testamenti tui emisi vincitos tuos de lacu in quo non est aqua. quo loco non absurdè dixerit quispiam eas sedes significari, in quibus veteribus illis Patriarchis ceterisque iustis, postquam ex hac vita migrauerant, circumscriputus erat habitadi locus: qui à Domino sinus Abrahæ nominatur: quam rem audio R. Mosi Gerundensi probari.

*Sinus Abra
hæ.*
*Iudei non
agnoſent pec
cārum origi
nale.*

Quantus nonnulli inter Iudæos existimauerint, animas iustorum ex his vinculis rectâ in cælum contendere. Abiiciunt enim totam de peccato (quod nostri originale vocant) quæſtionem. Contra quos Rabi Rahamon ex his verbis Domini ad Abrahamum. וְאַתָּה תְּבַא אֶל אֲבוֹתֶיךָ וְאַתָּה תְּבַא אֶל אֲבוֹתֶיךָ Et ibis ad patres tuos, constanter affirmat, Abrahamum & reliquos eius notæ homines, à vitæ perfunctione in cælum non esse receptos. Si enim ad patres suos, quos constat nefarios idolorum cultus adamasse, Abraham moriens peruenit, consequens est, locum illi in cælo datum non fuisse. Sed tamen totam hanc quæſtionem ad Theologos remittamus.

His igitur de vita Messiæ nostri leuiter percurſis, oratione conuertamur ad præclarissimam illam mortem, quæ vniuersum hominum genus à turpi

&

& æterna morte liberauit. Quam etsi triumphis Messiæ Dei & tanto splendore minus dignam Iudei arbitratur: difficile tamen illis factu fuerit, Christianos tanto propugnaculo excludere, nisi se sua penitus ignorare, confiteri malint. Itaq; scitè Esaias

Iudæos in venturum Messiam parum gratos, animo diuinationis cernens, antequam ad eius mortem oratione deueniret, ait,

שְׁמֻעוּ שְׁמוּעָ וְאֶל תְּבִינוּ לְבָלָעַת הַזָּה וְאַנוֹעַ

וְרָאוּ רָאוּ וְאֶל תְּדֹעַת הַשְּׁמָן לְבָלָעַת הַזָּה וְאַנוֹעַ

חַשְׁעַ פָּנָי רִאָה בְּעִינֵיכֶם וּבְאַזְנֵיכֶם יְשֻׁמָּעַ וּלְבָבֵיכֶם יְרַפֵּא

לְךָ. Audite (inquit) audiendo, nec intelligite: vide-

te videndo, neque cognoscite. Et iterum, Crassum fac cor populi huius & aures illius obſtruere, oculosque obline, ne videat oculis, & auribus audiat, & corde sapiat, vt tandem sanetur. Non ſolum igitur

Messiam noſtrum omnium Prophetarum re- ſponsa diuinatione antegressa ſunt: ſed Iudæorum impietatem & ſcelus longè ſermone præuiderunt.

Quare miror, cur eis in hoc fidei genere facilioribus non vtamur; cum totius gentis calamitas, æterna & parum liberalis feruitus, & silentio Dei abro-

gata religio paulatim eos ad hanc ſuspicionem poſſint adducere. Verum vt ait Esaias, עַלְיוֹ יְקַבְּצָוּ פִיהָם כִּי־אָשָׁר לֹא־סּוֹפֵר־לְהֹסְרָאָו וְאַשְׁר

מְלֵבִיס פִיהָם כִּי־אָשָׁר לֹא־סּוֹפֵר־לְהֹסְרָאָו וְאַשְׁר לֹא שְׁמֻעוּ דְהַתְּבִונָה.

De eo (inquit) Reges ora continebunt ſua: quoniam quibus non eſt narratum viderunt, & qui non audierunt, intellexerunt: Quibus verbis Christiani deſignantur: qui cum iustum illam patrimonij Domini hereditatem cerneat non posſe existimarentur, ſummo tamen Dei erga illos beneficio in ampliſſimum iuſtorum collegium.

*Esaias.6.
Iudei parum
videntes.*

*Esaias.52.
Christianorū
vocatio.*

Q

cooptati sunt; eaque prius senserunt, quam ad illos vel minimus rumor esset perlatus. Quis ergo (vt ille idem loquitur Esaias) credidit auditui nostro, & *Supplicia & mors Christi ex Prophetis.* brachium Domini cui reuelatum est? Quis tanta animi facilitate esse potest, aut potius a Deo tot virtutum & diuinorum ornamentiis instructus, cuius animis nuntius ille mortis Christi constanter infederit? Quis vero adeo a natura cogitatione abducens, in diuinam illam mentem totus decumbit, vt credat cum cuius beneficio omnes lucem hanc accepimus, mortem fortissime obiisse, eaque animi elatione vniuersos homines ab iniuria mortalitatis vindicasse? *וַיְעַל כִּיּוֹנֶק לְפָנָיו וּבְשׁוֹרֵשׁ מָאָרֶץ צִיה לֹא וְלֹא הָדָר.* Et ascendit sicut virgultum coram eo, & tanquam radix ex terra sicca, cui nec forma est nec decor. Qui cum summam huius vniuersi machinam solus contineret, & nominis sui splendore terras & maria compleret, natus est pres sus & tenuis, & quasi radix est terra sitiente, hoc est, ex utero virginis Mariæ, quem optimus vates terram aridam vocat, quod nullo semine conspersus fuerit & irrigatus. Quo quid ad eius diuinitatem & amplitudinem aptius possit, vt qui omnibus animalibus spirabilem animum infuderit, is remota matis & foeminae coniunctione, ipse sibi esset nascendi principium & causa: quiyt hominibus esset officiosior, & cuiusque nostrum fortunæ velut obsequentior, cruciandum se perditissimis tribulibus suis permisit, eique ex omnium ordinum sententijs tam grauis poena dicta est, vt in egregio illo vultu dignitas & decor facile desyderaretur. Neque vero illis

*Esa.53.**Supplicia & mors Christi ex Prophetis.**Esa.53.**Mariaradix*
sicca.

illis satis fuit maiorum iniurias & flagitia ingenuè non confiteri, & tanti sceleris inuidiam non deprecari, nisi etiam se in eam turpisimi facinoris societatem coniecissent, eamque scriptis & lucubrationibus suis, vita denique tota comprobassent. Cui verò unquam persuasum esse possit, vt qui omnes homines pondere suo facile erat consecutus, is fuerit nouissimus & despectissimus virorum, vt ab eo omnes ora auerterent, neque possent in tantis eius miseriis vehementer non dolere? Etsi verò plurimum ad omnium nostrum miserationem valere debet, audire eum qui Angelos si ita opus fuisset, sibi subsidio poterat conscribere, iis cruciatibus esse affectum, quibus vel celestissimos subiici nec humanitatis ratio, nec temporum disciplina pati potest. Si quis tamen commodorū magnitudinem & mirificos fructus, quos ex illa morte optimo cuique licet capere, animo cernit, non planè video car non saeuissimam illam cædem omnibus lætitiis potius, quam mœrore & animi ægritudine prosequi debeamus. Nam vt idem vates locupletissime testatur, *תַּלְיָנוּ הוֹאָנְשָׁא וּמְכֹאָבָנוּ סְבָלָה.* Infirmitates nostras ipse tulit, & dolores nostros portauit. In quo propria quedam & quasi innata cum ipso Messia animi magnitudo declaratur. Cum enim ab omnibus seculis peruidaret non tantum sacrificiorū portenta, aut immolatorum hostias, sed & plurimorum hominum cædes ne minimam peccati labem, si qua concepta est, posse abstergere, quantus ad id nullis nostris beneficiis inuitaretur, tantum tamen & voluntati & studiis omnium tribuit,

*christus sce-
lus omnium
portavit.**Esa.53 ibid.*

vt pro communi scelere vitam constanter profuderit, neque dubitarit suo capite omnium mortaliū velut noxam & periculum præstare. Præstans certè & singularis illa benemerendi ratio, vt eos summis beneficiis & meritis expleas, quos à te animo alienissimos fore certissimè perspexeris. Peruidit sanè pientissimus Messias quo in legem & patrones legis animo affecti esse debebant iij, qui eam omni scelere vastarant, & in illius acerrimis vindicibus delendis semper fuerant occupati. Qui cùm illis pater bonus & fidelis tutor à summo Deo datus esset, ab iis de suspecto postulatus est, qui illo rationem gerente, præstantissimæ legis præclarissimæq; sponsionis patrimonium affligi & euerti non posse existimauerunt. Quæ cùm tanquam è specula longè antè cerneret, nihilo tamen illis factus offensior, id egit, vt omnium miseretur, maximè que eorum scelera moriendo expiatet, quos nomini suo infestissimos fore iudicabat. והוא מחולל

Esa. 33.

מְפַשֵּׁעָינוּ מִדּוֹכָדָה מְעִינָתֵינוּ מִוסֶר שְׁלוֹמָנוּ עַלְיוֹן
וּבְחֻבְרָתוּ נִרְפָּא לְנוּ

Et ipse imperfectus est pro peccatis nostris, afflictus pro sceleribus nostris. Disciplina pacis nostræ super eum & in sanie eius saniati sumus. Quantus, Dij boni, futurus sit ille, in cuius caput ex sententia summi Dei omnium scelera redundabunt! Quem quæso, tanta apud Dominum dignitate & gratia nobis vetera monumenta prodiderunt, qui tot hominum supplicia solus morte sua luere posset? An verò si decies centena hominum millia in Phalaridis equuleo torqueantur, alterius scelus obrui aut condonari posse arbit

arbitramur? Neq; enim vñquam qui malè egit, alterius poena nocens esse definit. Cui igitur tantum virtutis & amplitudinis testimonium à Deo redditum est, vt solus vniuersæ mortalium naturæ debita morte sua dissolueret, is certè reliquum hominum genus dignitate anteuerat solus necesse est, sitque vñus omnibus amplitudine facilè superior. Itaque videant Iudæi ne parum liberaliter & magnificè de Messia suo sentiant, qui eum ipso Mose nihilo præstantiorem, humanitate sola statuunt: quem tamen omnes homines maiestate sua complecti scriptura amplissimè testatur. Quid verò in passione Iesu Christi reperias, quod non idem ille Propheta Esaias scriptis adumbrarit suis? (in נגש Esa. ibidem.
quit) וְהִוא גָּעָנָה וְלֹא יִפְתַּח פִּיו כְּשׂוֹר לְבָטָח יְבָל וּבְכוֹן Percussus & afflictus est, neq; os aperuit, tanquam ovis ad occisionem sublatus est. quis ergo quum tātam in tolerandis doloribus animi elationem in Christo cernit, non eò cogitatione deducitur, vt illum ad eam Prophetæ diuinationem credit pertinere? quis mirificam eius patientiam in cælum laudibus non euehat, qui se ab illis vltimo suppicio affici permiserit, cuius beneficio viuebant ipsi? Sed tamen cùm à principio seculorum diuina illa mens ita statuisse, vt vnius Messiae interitu omnium hominum scelus deleretur, proprius certè fuit, vt in obœuda morte Messias ille bono & constanti animo esset: eaque patientia & velut in malis indolentia vteretur, vt nullo modo ex innocentia perfugio salutem sibi tuendam iudicaret. Itaque iocentur quantum volent, & eam animi moderari arbit

Q. iii

tionem habeant peccati loco: laudabunt certè iij, ad quos præclarissimi illius facti fructus & hæreditas pertinet. Quod autem ea quæ eodem orationis cursu præfigit Esaias, ad Messiam & Christum Dei referri debeant, satis ex his verbis eiusdem Esaiæ liquere potest, qui paulò post ita loquitur, וְאַתָּה דָּרוֹן מִי יִשׁוּחָה Generationem eius (inquit) quis enarrabit?

*Messias in-
culpatus.*

Et rursus, וְאַתָּה קָבֵר וְאַתָּה עִשְׂרֵה בְּמִתְּתֵיךְ עַל לֹא חַם עֲשָׂה וְלֹא מְרַמָּה בְּפִינְךָ. Et dabit impios pro sepultura eius, & diuitem promorte eius, quoniam peccatum non fecit, neque fuit dolus in ore eius. Quæ cùm vnuquisque nostrum legit, Iudæorum veterem illam causam, nisi tam pertinaces habuisset patronos, Christianæ religioni concessuram fuisse facile suspicatur. Citetur enim ex vniuerso hominum genere aliquis, qui tantum sibi vendicare suo iure possit, vt offenderit nunquam, & propemodum vixerit inculpatus. Proferatur quælo vel ex tam multis vnuis, qui ne minimam quidem vnuquam peccati labem contraxerit. An verò cum veteribus illis scripturis, quas diuinitus datas confitentur omnes, quasi falli contendere audeamus? ex quibus satis superque patet, homines communi quadam lege à natura editos, vt qui inter eos virtute maximè excelleret, non tamen omnino peccati expers esset: quique inter omnes iustior numeraretur, vnius tamen diei conuersione multoties caderet. Quod si cui à Deo tantæ probitatis & innocentiae iudicium redditur, vt nihil tetri, nihil flagitosi vnuquam admisisse iudicetur, & veluti extra omnem peccati legem sit pos-

Prover. 24.

sit

situs, hunc humana imbecillitate nihil habere maius, nefas fortasse fuerit existimare. Itaque desinat nobis esse molesti, si eum quem alij Prophetæ *Esaie 9.* Consiliarium Dei, alij nulla vnuquam peccati macula conspersum designant, Messiam appellamus: eumque diuina mente ab omnibus seculis prædictum esse: & quod totius pietatis primum & summum est, pro nobis mortem oppetiuisse contendamus. Ex quo facilis est recte iudicanti coniectura, quām fœdè & turpiter impingant Iudæi, qui excellentem illam Esaiæ de Messia morte diuinationem, ad impurissimam suam synagogam referant. Nam quod ille idem Propheta de Messia loquitur: Iniquitates nostras ipse tulit, & dolores nostros ipse portauit: &, Vulneratus est pro peccatis nostris, & in liuore vulnerum eius sanati sumus: de synagoga & familia Iudæorum dictum esse, apud homines veritatis amantissimos audent prædicare. Quod etsi commentitium esse nemo non videt, ne opinor in ea causa, quam tot & temporibus & lucubrationibus tutati erant, hac vna ratione ad extreum conciderent, audiamus tamen eos, etsi videtur de toto hoc genere conferamus. Aiunt igitur populum Iudaicum captiuum quondam à *Captivi Iu-
daici à Roma-
nis & Cal-
deis.* Caldæis & Romanis abductum durissimam seruitutem seruuisse, & illis apud quos in clientela erant, dedisse pœnarum satis, & quondam florētissimis rebus suis, Imperium illud Israël labefactatum & euersum fuisse: atque ita se his supplijs, quæ sunt acerbissima, cæterarum gentium flagitia luisse: cùm tamen sibi nullius sceleris con-

scij essent, neque in eorum ore dolus esset inuentus. Sed quæ tanta est hominum improbitas, vt quas pro idolorum cultu & cæteris facinoribus ex sententia Domini, pœnas dependisse vatum testantur præfensiones, in reliquorum populorum caput coniiciant, illösque velut harum calamitatum authores in inuidiam vocent? An verò illis tam parum notus est Dominus, vt eo vindice pro his sceleribus, quæ vñus admiserit, puniatur alter? plestatetur insens, reus ne appelletur quidem? An cum eo,

Iudicij de clementia Dei in grata loquacitate loquentes.

Misericors Dominus.

*Exod. 20.
Ierem. 32.*

*Ton. 4.
Niniuitæ.*

*Gene. 18.
Sodoma.*

quem benignitate & misericordia incredibiliter præstantem veteres testantur scripturæ, quasi iniuriæ audent disceptare? Adeóne eum, cuius tot scriptorum & prodigiorum monumentis pietas designata est, tantæ seueritatis teneri putant? Quis vñquam adduci queat, vt eū qui se in monte Sinai frequenti concione חסד לאֱלֹהִים עוזה, hoc est, Misericordiam in millia conferentem, prædicauerat, existimet deynius admisso pœnam ab altero repetere, neque tot seculis potuisse fieri placatiorem? Iam verò non est consentaneum, vt qui Niniuitis decreto pœnam iustissimæ vindictæ constituerat, post verò miseratione motus illis contra proprium editum, debitum supplicium condonauit, eos qui nihil offenderint, aliorum sceleribus & noxa premat. Quod si hæc ab hominibus leuiter probis aliena esse debent, qua tandem fronte de Deo tam absurdè homines imperiti iudicabunt: Quid, qui scelus teterimum, atque haud scio an de omnibus longè maximum, ex quo (vt inquiunt nostri) præcepserunt ira Dei in filios infidentiæ, pro Sodoma &

Amor-

Amortha tribusque finitimus ciuitatibus Abraham deprecatori permittere paratus erat, hoc leui authoramento, si in tanta multitudine viri decem reperirentur, in quib[us] aliqua virtutis significatio appareret: hic insontes pœna coercere, illisque innocentium sclera imputare existimabitur? Quod si tam parum liberaliter nobiscum agit Deus, quid est quod Rabi Salomon & cæteri in principio Gene-

*R. Salomon:
Due Dei conditiones.*

seos tam multa de duabus Dei conditionibus scriptis prodiderunt, quarum lege mundum creatum esse asserunt? Has illi מְדֵת דָּין וּמְדֵת רָחֶם, hoc est, modum iudicij & modum misericordie vocant: quæ duo nisi principio rerum omnium simul colligasset Deus, hoc vniuersum quem mûdum vocant diutius stare non posset. Clementia igitur & benignitate Dei, omnia quæ hoc in orbe creata sunt continentur. Praeclara certè illa, & quæ ex veteri Iudæorum sapientia prodierunt, sed tamen omnino Rabinorum commentis labefactantur: qui vt nostra nobis eripiant, ne à suis quidem temperare possunt. Iam igitur in sermonibus suis Dominum gloriam seueritatis affectantem faciunt, illumque quodam modo naturæ immutant suæ. Narrantur *Talmudæ:* in Talmudæis nonnulli, ij & certè illius disciplinæ longè principes, qui quoties in eum Prophetæ locum dicuntur incidisse, vbi ait, שְׁנָאוּ רָעָ וְאַהֲבֻ טָבָב, וְהַצִּיבוּ בְשֻׁעָרָ מְשֻפְטָ אָוֶלִי יְהוָן וְעַבְאוֹת וְגוּ' Amos 5: Odio (inquit) habete malum, & diligite bonum, & statuite in foro iudicium, forsitan miserebitur Dominus exercituum, &c. vim lachrymarum profuderunt. Quomodo enim apud Prophetam illi qui

R

iudicium & iustitiam fecerit, ita dubitanter loquitur Dominus, Forssitan enim miserebitur Deus: cùm ei qui tot virtutum præsidiis vixerit instructissimus, certissima salutis spes à Deo iniici, & velut fides publica dari debuisset. Citatur præterea & alius, qui cùm in eum Genesis locū legendo deuenisset, vbi decem filij Israël contentionē Iosephi fratri & obiurgantis vultum ferre non possent, dicitur collachrymasse. Si enim illi & hominis & propinqui minas & frontem extimuerunt, quo tandem vultu, qua constantia summo illo iudicij die maiestatem sedentis Dei latrū sumus? Etsi verò qui iustius vivunt, ij certè vel maximè omnium varios illius iudicij euentus pertimescunt: sic tamen vel scelerato cuiq; statutum esse debet, facta ad Dominum conuersione, se facile veniam scelerum suorum confuturum. Neque enim audiendi sunt ij (in quibus & Talmudāi sunt) qui misericordiam Dei certam quibusdam facinoribus concluserūt, vt alia quādam extra illam aleam ponerent: quod mihi à mente veterum scripturarum videtur quām remotissimum: in quibus Dominus semper omni pietate & mansuetudine excellens exprimitur. Quōd si Euangelica nostra meditamur, clarius certè est, quām vt à nobis dici debeat. Nam quod est tantum & tam graue scelus, quod ad benignitatem summi Dei pertinere non possit? Quis tam male actæ viæ conscientia retinetur, qui non tantum de benevolentia Dei sibi possit recipere, vt omnia illius scelera abolitione generali antiquentur? Nam si animum intenderis, clementia valet: sed tamen non est

Genes. 42. &
43.

Iudei quādam criminā extra misericordiam ponunt.

est committendum, vt cùm à Deo omnia ad nos abundè sint profecta, soli nobis defuisse videamur. At præclarissimæ sponsionis locuples apud Deum nobis expromissor datus est Christus, qui sanguine suo pro noxibus culpisque omnium, non tantum satidato cauit, sed gratis etiam iudicatum fecit. Verum hæc à nostris fusius. Iam igitur Iudæi, omnes gentes flagitosas, & variis criminibus infames probationibus addicunt suis: se autem viros bonos nullam vñquam peccati labem contraxisse aiunt, testante Propheta de illorum synagoga, Quia peccatum non fecit, & non fuit dolus in ore eius: & tamen se omnium nostrum peccata tulisse, & debitas reliquis populis pro sceleribus poenas dissoluisse. Age, possuntne homines impudentes & φίλαυτοι à se ea facinora remouere, quæ totis fermè Prophetarum responsis fusa cumulatissimè visuntur, quorumque tot fide & meritis præstantes testes in procinctu laudari possunt? Nam si volumus initia repetere, dispiciantur libri legis, quām ingratè eius patronatum reliquerint, qui eos fusis hostibus à seruitute & bello liberarat. Proferantur libri Iosue & Iudicum, quoties abdicato vero Deo, ad externos Idolorum cultus se contulerunt. Quid verò aliud agunt Prophetæ quām eorum scelera & fordes plenius enarrare? Videant quæsto historiam temporum suorum (quam illi לְבָרִי הַיּם vocant) item & libros Regum, quām perfidè eum circumscripserint, & ab illo defecerint, cui multis & summis beneficiis erant deuinctissimi. Neque verò me eò quispiam adducet vñquam, vt is Propheta, qui im-

Christus ex promissor a pnd Deum.
Esaie 53.

Flagitia Iudaorū Bibliis confugata.

Paralipomena non.

Iudei impu- purum se, & inter ciues labiis pollutos versantem
ri dicti à Pro- affirmauerat, posteà mutata sententia populū suum
pheeta. omni bonitate & iustitia præstantem appellare ve-
Esaie 6: lit. Sed quid est opus tātorum scelerum memoriam
renouare, quorum poenæ à patribus ortæ, etiam in
eorum qui nunc extant lateribus (vt inquiunt) ver-
santur? Itaq; vel diuina scripta abnegent necesse est,
vel patres suos nefariorum criminum reos con-
teantur. Desinant igitur præclarissimum illud inno-
centiæ Christi testimonium ad impurissimam suam
synagogam traducere: néue ea quæ in se mirifica
impietatis significationem habent, conentur hone-
sti inuolucris contegere, & ipsi vulgo quodam mo-
do probare. Res enim mea quidem sententia sic se
habet, vt quæ turpiter & flagitiosè egeris, etiam si
Deum & homines sis celaturus, nihilo tamen sint
meliora. Quod enim ei rei patrocinium afferatur,
quam omnium gentiū mores & leges tanquam sce-
leratam condemnarunt. Itaq; si qua nos veri species
& forma mouet, totum illum Esaie locum Christo
nostro reddamus, tantumq; illi tribuamus, vt meri-
tò solus libertatis nostræ vindicta fuisse iudicetur: sitq;
ille hac inter nos septus clausula, vt capite suo o-
mnium nostrūm scelera præstisſe existimetur: cùm
tamen nulla vitæ eius pars officio vacauerit, neque
quicquam à bono viro alienum vñquam admiserit,
meritóq; solus hoc encomio dignus putetur, vt in
eius ore dolum non fuisse multorum cōsensu com-
probatum sit. Quò etsi satis nos natura dicit, si quis
tamen perpetuum illum Esaie locū diligenter ani-
mo cernit, tanta ad eius fidem fiet accessio: vt quan-
uis

uis Christo nostro certamen indixerit, non possit
non se succedaneum Christianorum sententiæ ad-
iungere. Quæ enim vñquam à Messia nostro a-
ctio est suscepta, quid egit, aut quid attigit, quod
non maximus ille vates oratione expresserit? Qui
cùm iustitiae seminaria toto orbe spargeret, & vir-
tutum omniū quoddam véluti specimen præberet
singulis, אֶת פּוֹשֵׁעִים נְמַנָּה, Cum sceleratis nu-
meratus est, idque egit vt salutem omnium, rumo-
ribus anteferret: támq; hominum existimationem
parui fecit, vt æquo ferret animo non tantum ex
sceleratis vnum, sed nefariorum omnium princi-
pem nominari. At nesciunt homines quantas vires
habeat virtus, quámque suis ipsa ornamentis & in-
signibus sit contenta: quæ si vel ab omnibus repu-
dietur, facilè tamen dignitate sua iniuriam tempo-
rum aliquando sit superatura. Itaque Christum
nostrum vltimo supplicio affecerint, eiisque me-
moriam damnarint licet, sic tamen illius peruit
splendor, vt se ab obliuione & silentio hominum so-
lus vindicarit, multarūmque gentium approbatio-
nem mouerit, & tantum ad hæc vsque tempora
permanarit, quantum ille magnitudine, & rectefa-
ctis est consecutus. At eorum qui eum impegerunt
sic euolauit memoria, vt ne suorum quidem iuui-
diam & accusationem effugere potuerit. Qui igi-
tur Deum optimum maximum innocentiae & vir-
tutis suæ testem habet, tantum sibi sumere suo iu-
re potest, vt licet ab omnibus vocetur reus, nihilo
tamē eius probitas aut debilitati aut infringi queat.
Vident ergo Iudæi quantum illos de Messia nostro

Esa. ibidem
Christus cum
sceleratis nu
meratus.

Virtus.

fefellit opinio, qui fœdam & plenam infamiæ eam morte semper censuerūt, in qua tamen omniū virtutū & triūphorū significatio illuxit. Nā si honesta mors turpissimē seruituti semper anteponenda est, quibus quęlo encomiis perhiberi eum censes opotere, qui vitam illam quę nulli necessitatī, si ita voluisset, erat inferitura, hominibus donauerit, & proprio periculo nobis salutem pepererit? Talis certè qui est, etiam si inter reos & flagitiosos referatur, ne quidem ille iniustus & non bonus esse possit.

Virtus ex se apta. Neque enim tam parum ex se apta est virtus, vt in hominum sermonibus aut vulgi opinione considerat. Quis verò sibi omnino persuadere potest, quę Esaias eadem verborum conuersione loquitur,

Ezai. 53. *וְהוּא חָטָא רַנִּים נְשָׁא וְלֹפֶשׁ עַיִּן יְפֵנִיעַ*
Ipse multorum peccatum tulit, & pro facinorosis orauit. Incredibilis certè animi moderatio & liberalitas, pro quibus poenas dederis, pro illis salutem à Domino deprecari. Quòd si à Christo præstitum esse Iudæi nesciunt, videant eos qui quondam se ad scribendam eius historiam applicauerunt, quanta benignitate & clementia, etiam in ipsis tormentis, pro illis veniam à Domino contenderit, qui eum omni scelere cruciabant. Quis igitur in tanto scripturarum consensu Iesum nostrum, Messiam & Christum neget? Quis in tam claris Prophetarum præfensionibus & prognosticis, illius mortem aut omnino diffiteri, aut confessam eleuare queat? Satisne illæ probationes impletæ sunt, quę aliquem non humana tantum, sed diuina quadam vi mirabiliter præstantem, pro suis mortem oppetiturum

esse

esse pronuntiant? Satis certè supérque mea quidem sententia, nisi apud eos sermonem instituimus, quibus omni scelere & impietate ad tantum cōcentum aures obsurduerunt. Qui enim ita sunt affecti, vt à veri peruestigatione semet voluntate abducant, maiorūmque instituta omni studio & labore tueantur, iis profecto difficilis est omnis doctrina. Non enim sperandum est, vt is ab illis locis fructum capiat, quos ne didicisse quidem velit.

Hæc igitur etsi quantum ad præsentem scriptionem attinet, satis esse possunt, quia tamen Iudæi tam multa de tribus templis passim in libros conferunt, non vagabor longius, si in hanc quoq; partem à nobis sermo fiat. Statuunt igitur tria tempora, quorum primum à Caldæis deletum est, alterum à Romanis, tertium autem in synagogis suis iam à tot seculis construunt & effingunt, futurum quidem temporibus Messiæ Regis, ceteris & magnificētius & plenius: cuius forma ab Esckiele Propheta quondam visa est & descripta. Huius rei locuples argumentum ex trium Patriarcharum numero habere se existimant. Quia enim eum locum, in quo postea à Salomone Rege iussu Domini templum est constructum, & iterum à reliquiis quę ex captiuitate Babylonis in Iudeam venerunt renouatum, montem Moria ab Abraham dictum esse volunt: pōst verò & ab Isaac filio agrum: tertio autem à Iacob domum, ideo ad tres illas appellations tria tempora accommodauerunt. Cùm verò domus artificio & opere monti aut agro facile præstet, consequens esse volunt, vt tertium illud

*Luc. 23.**Paul. ad Hebreos. 5.*

templum dignitate & operis varietate reliquis pre-luceat: quod quidem non ante ædificabitur quam *Messias Da-*
nid vocabitur Messias ille Dauid (sic enim laudato Ezekiele no-men illi indiderunt) Roma rediens cum maximo *Ezek.37,*
exercitu Syriam ingrediatur , & noua Dei optimi maximi renuntiatione auctus prouinciam Imperator obeat. Quæ an vera sint , parum ad id quod quærimus pertinet. Etsi enim trium Patriarcharum numerum templorum numerus consequatur , non tamen Iesum eo nomine Messiam negare possunt. Quid si tria aut quatuor templo fuisse probare possumus? Nam & tempore Adriani Imperatoris templum instauratum fuisse testantur historiæ , cùm ille de nomine suo Ierosolymam Aeliam appellasset. Quod verò hodie in Ierusalem extat , quondam Chri-stiani construxerunt: cùm sexies centena hominum millia ex delecta Galloru nobilitate ad recuperandam Ierosolymam , & delendos Sultanorum principatus in orientem essent profecta , vbi ad tempora Saladini septem Reges magna cum laude imperauerunt. Quod etsi ad cuiusque nostrum domesticum dolorem pertinere debeat (si modò is nobis cum patria intercedit amor , quem natura esse voluit) hoc quasi unicum fidei nostræ monumentum à Turcis direptum esse: magis tamen dolendum est in ea nos tempora incidisse , quibus intestinis & ciuibus bellis inter se Christiani contendentes , Turcas ipsos ad reliquias Europæ videntur inuitare , & quodam modo facilis victoriæ palmam cōcedere. Nam *In signis Chri-*
stianorum cla-
des.

Carolus Ma-
gnus.

Leo Papa.

lubet , reperiemus profectò non alia de causa in illo magistratu quasi collegam Græco Imperatori datum esse , quam vt diligenter caueret , ne Turcæ , qui iam oculos in rem Christianorum iniecerant , in fines nostros excurrerent , armisque & vi , Christianorum agris prohiberentur. Quæ si nos aliquando legendo retinent , cur hostis relinquitur , & socius hostis loco ponitur ? cur neglectis Pannonicis rebus longius Othomanorum copiis in Belgis castra habentur ? cur natalium foci & aræ , Turcarum directioni deferuntur , & sociorū vastantur agri ? Quod si is , in quæ publicæ salutis ergo , oculos defixos habent omnes , his de rebus ne decernit quidem , quid nos tandem sperare oportebit ? Sed vereor ne nos cōmunes miseriae à proposito diducant. Quod igitur Iudei in ædificando tertio templo architectos se , & velut prefectos fabrū voluerunt , ne minima quidem ex parte religionem nostram videntur attingere. Status certè causæ erit , an stante secundo templo Messias aduenierit. In quam rem etsi plurima à nobis dicta fuerint , non omittam tamen locum illum Haggæi , ex quo Messiam secundo tem-*Hag.2.*

plio venisse facile efficitur : sed verba eius reddamus , *עוד מעת היא ואני מרushing את השמים ואת הארץ* & paulò post *ומלאתי את הבית הזה כבוד אמר יי'* *גדול יהיה כבוד הבית הזה,* multò explicatius , hoc est . Adhuc modicum tempus supereft , & commouebo cælum & terram , & implebo templum hoc gloria , dixit Dominus. Et posteā , Gloria huius domus ultimæ maior erit quam prioris. Jam igitur si , vt ille idē testatur Haggæi ,

gæus, secundum templum ne minima quidem ex parte cum primo conferendum erat, & ut uter verbis eius, si aliud spectes, pro nihilo habeatur, quo tandem magnificentia genere primo præstissime arbitratur. Nam quid agebant captiui illi senes, qui nuper ex Babylone Ierosolymam redierant, qui constructo secundo templo, quoties se in memoriam prioris coniecissent, solebant illachrymari? Iam si præter ædificij ornatum & formam alia despiciamus, satis ex Rabinorum scriptis constat, ea, quibus primum illud templum erat illustrius & commendatius, secundo defuisse. Nam & diuinus ille ignis splendor, Hebræi אֵשׁ שְׁנִינָה vocant, quo velluti præsens Deus totum templum perlustrabat, & quodam modo voluntatis suæ significationem reddebat, nulli vñquam in secundo templo visus fuit.

Arca fœderis. Prætereà arca illa fœderis qua vna (ut ex libris Mosis & aliorum, qui post eum scripsierunt constat) totius Israël salus nitebatur, in posteriore domo defixæ.

Caphtoreth. Ad Hebr. 9. derata est. Omitto. *Propitiatorium.*

Cherubim. Cœov, nostri Propitiatorium verterunt, & ingentes illos Cherubim gloriæ, quibus olim Deus ab Hebreis insedisse prædicatur. Horum ne minimum

quidem in ultimo templo simulacrum apparuit.

*Ruah baco-
der.* Defuerunt etiam & רוח הקדש, hoc est, Spiritus

*Spiritus san-
ctus.* sanctus, & præclara illa ornamenta, in quibus summus Pontifex olim responsa accipiebat: quæ Hebrei

& nostri etiam Vrim & Tumim nominauerunt: quanvis Rabini omnes horum vocabulorum notationem sese ignorare fateantur. Quæ omnia cum aliquis nostrum animo complectitur, non possit ad-

du

ducî quin ea reliquo templo lôgè dignitate potiora non iudicet. Citentur enim tot artifices, & cedri delectissimæ ex monte Libano: reputentur opera auri & argenti confecta, ut inquit Ennius,

Ennius.

Arte pavimento atque emblemate vermiculato:

non sit tamen aliquis tam male de rebus sentiens, qui non existimet ad templi gloriam, ex igne illo & cæteris quæ enumeraimus, maiorem quam ex reliquo opere omni, dignitatis accessionem factam esse. Horum ergo commendatione, primum templo secundo extitit præclarus. Quam ergo ad Haggæum significatione afferas, apud quem Deus optimus maximus templum illud secundum, omni admiratione & gloria primo præstatius fore prædictus. An quod (vt Iudæi asserunt) posterius quadringtonitis & viginti annis constiterit, primum autem quadringtonitis & decem tantum quod certè ridiculum fuerit dicere. Nam quid ad gloriâ, quid ad tantam præstantiam conferre potest decennij accessio?

*Tēpus primi
& secundi
templi.*

An vero qui obscurius, & nulla rei gestæ commendatione vixerunt clari, ob id Alexandro Magno aut Cyro anteponantur, quod illis grandiores natu vi-ta sunt defuncti? Sed has inceptias omittamus. Si quæ nos igitur & scripturarum & veritatis argumenta mouent, uno Messia secunda domus antecedente extitit præstantior: cuius nativitas facile vna omnes prioris templi dignitates superauit. Etsi enim nouissimum hoc templum, quo stâte natus est Christus, dignitate operis primo concesserit, hisque illis caruerit, quæ clamores faciebant in populo: quia tamen in illa tēpora aduentus Messiae incidit, omnium

*Christus glo-
ria secundi tē
pli.*

S. ij

profectò concessu, tantè rei maiestas prioris domus luxum & miracula suo pondere peruellit. Nam quæ tanta in immenso illo Salomonis opere gloria esse potuit, cuius magnificentiam multa alia apud exterios populos ædificia non sint consecuta? Ac nihil sanè gloriosum est, quod non perpetuum. Quod verò in summa laude ponendum esse ducunt, id illis cum Barbaris (tales enim illis reliqui omnes populi appellantur) commune est. Si autem gloriam gentis & templi non adumbratam quærunt, citent nativitatem Messiæ Dei: quo veniente non modò ingens illa structura templi, sed vniuersus orbis fructus gloriæ cepit diuturnos. *Quis* verò tam temere de Deo sentit, vt illū de ea gloria loqui putet, quam aliquando vastitas belli deletura esset? *Quid* si ista Deo ne laudentur quidem? *Quem* si eum iudicamus esse, qui nobis in veteribus illis scripturis describitur: alienum fortasse à pietate fuerit, si illum de ea gloria verba fecisse arbitramur, quæ aliquando temporis cessura esset: de illa autem quæ sola radices agit & propagatur, quæq; se facilè à silentio hominum vendicare potest, ne cogitasse quidem. Sed tamē in eo sunt Iudæi omnes, vt nihil nisi populare, bonum & expetendum putent: dumque in his quæ corporata sunt, omni studio immori volunt, facile illis diuinitatis cogitatio de manib; excutitur. Apud eos infinita propemodum de rebus occultissimis recitantur, de his autem quæ cum ratione fidei & veritatis coniuncta sunt, nihil explicat. Superiorum rerum mysteria ita depromunt, vt quasi cœli cœdituos fuisse putas. Lunam quā splendoris expertem confiten-

*Mendacium
de luna.*

fitentur omnes, cum ipso sole æquali lumine à Deo iam olim creatam audent asserere: sed cùm de Sole apud Dominum contumeliosè esset locuta, ea pœna affectam esse, vt nisi solis beneficio luceret nunquam. Pharaonem, eum qui mandatis Domini longa sententiæ permanione obstitit, viuum ad portam inferorū deductū esse commenti sunt, ibique ad finem iudicij perficere, vt Reges gentium & Princes ad inferos contendentes exemplo suo deterreat, eosque de maiestate & præstantia Dei Israël certiores faciat. Ex eo sermone quem Moses in monte Sinai per quadraginta dies cum Domino habuit, proferunt multa, vt ei colloquio affuisse credas. Quia enim Christiani multos ex archetypis Bibliorum locos ad Trinitatem reiiciunt, ne qui inter eos veritatis essent amantissimi ad nos secessionem facerent, effinxerunt Mosem eo tempore quo 40. diebus apud Deum latuit, ex Domino quesuisse, cur erroris & offenditionis causam multis præstisset, ex his verbis, Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram: cùm ex hoc loco impleatur Deum in homine faciendo alium in consilium adhibuisse, qui pari secum & diuinitate & maiestate censeretur, cui Dominus: Qui errare (inquit) voluerit, erret, nihil laboro. Impudens certè & à bonitate Dei alienum mendacium. Itaq; non inscitè Paulus *Ad Tit. 1.* nos ter eos, quibus veritas & religio sunt in amoriibus, à μίθοις & fabulis Iudeorum cauere monet, qui *abhoi Indeo-
rum.* iam illis temporibus deliramentis suis legis dignitatem deturpabant. quod mentiendi genus eti optimus quisque odijisse debet, tamen hoc ipso in reli-

gione periculōsum est, quod nōnulli in veterē perfidia malunt cōsistere, quām ad verē fidei cognitionem venire, ad cuius tutelam ex fabulis patrocinium accersit. Quod enim veritate se defendit sua, id si probationibus extrinsecus adiuues, in dubitationem videaris adducere: & maximē quām argumenta apud homines sua se falsitate produnt. Et optimo sanē iure Petrus Apostolus apud eos, quos societate religionis suā adiunxerat Domino, prædicat se non in σεσοφισμούσ μύθοις, & arte conquisitis fabulis de Deo & Iesu Christo sermonem instituisse: sed ea se testatō in lucem attulisse, quā oculis aliquando confixerat. Itaque in eo quod cāteris probatum volunt, parum admodum proficiunt ij, qui quāsi æquitati causē suę non satis fidentes ad portenta fabularum configiunt. Neque tamen is sum qui omnia quāe Iudei passim scriptis prodiderunt suis, velut commentitia existimem.

Nam & illi multa, antiquitate & veterum patrum memoria cōmendata acceperunt, quāe studio Christiani hominis non indigna iudicauerim. Nam Patulus ex eorum opinor monumentis, Iannem & Iambrem principes apud Pharaonem magos, actionibus Mosis aduersantes facit, quorum tamen nomina in libris authenticis non leguntur. Ex eodem nifallor gymnasio, Iudas Apostolus Michaēlem Archangēlum cum Diabolo de corpore Mosis dimicantem inducit: quod certamen iis scriptis, quē nobis sunt in manibus, proditum non est. Sed tamen in legēdis Iudeorum libris, talis adhibenda est temperatio, ut ea quisque reiiciat, quāe vel illorum su-

2. Petri. 1.

2. ad Tim. 3.
Iannes &
Iambres.Michaēl.
In epist. Iud.

per-

perstitio, vel flagrans in cāteras gentes inuidia adinuenit. Qui enim non aliud agunt, quām vt eos Prophetas, quos veritas Christianæ fidei testes semipiternos peperit, aliò detorqueant, ij certè pro religione sua mentiri habent benefacti loco: & quia ex Prophetis parum gratiæ & momenti causæ suā putant accedere, à Talmudæis adiumenta petunt, quāsi ad triarios res tota redierit.

Hæc et si fortasse contractius, quām tantæ rei maiestas postulare videbatur, sic tamen statuo, prolixitatem cùm in omnibus rebus, tum maximē in hoc diuinitatis genere non multū opus esse. In quo si non satisfaci omnibus, mihi tamen & abunde & cumulatē. Neq; enim veritas, quāe se ipsa satis & contenta & apta est, ad externa probationum præsidia deducenda fuit: neq; in eo longior.

ponenda oratio, quod vniuersum
in animis bene à natu-
ra informatis
iacet.

Lugduni,

Excudebat Matthias Bonhomme.